

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Právní postavení židovského obyvatelstva v Protektorátu Čechy
a Morava**

Plzeň 2014

Zpracoval: Václav Píkal

Prohlášení

"Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: *"Právní postavení židovského obyvatelstva v Protektorátu Čechy a Morava"* zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým."

V Plzni, 27. srpna 2014

.....
Václav Píkal

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval mé vedoucí diplomové práce, JUDr. Mgr. Vendulce Valentové, za odborné vedení, cenné připomínky a pomoc poskytnutou při dokončování této diplomové práce.

Obsah

ÚVOD	8
1. HISTORICKÝ RÁMEC	10
1.1 Židé v českých zemích – počátky osídlování	10
1.2 Statuta Judaeorum a další privilegia Přemysla Otakara II.	12
1.3 Od Lucemburka k Habsburkům	14
1.4 Za vlády Marie Terezie a Josefa II.	16
1.5 Formování moderního antisemitismu – od počátku židovské emancipace k Druhé republice	17
2. DRUHÁ REPUBLIKA	20
2.1 Mnichovský diktát a vznik Druhé republiky	20
2.1.1 Vnitropolitická situace a další důsledky mnichovské krize	22
2.2 Židovské obyvatelstvo v Druhé republice	23
2.2.1 Český antisemitismus	24
2.2.2 Protižidovská opatření Druhé republiky	25
3. PROTEKTORÁT ČECHY A MORAVA	28
3.1 Zřízení Protektorátu Čechy a Morava	28
3.2 Orgány veřejné moci v Protektorátu Čechy a Morava	31
3.2.1 Okupační správa	31
3.2.1.1 Úřad říšského protektora	32
3.2.1.2 Oberlandráty	32
3.2.2 Autonomní česká správa	34
3.2.2.1 Státní prezident	34
3.2.2.2 Vláda a Národní souručenství	35
3.3 Právní předpisy a jejich tvorba v protektorátu	38
3.3.1 Právní postavení obyvatel v protektorátu	38
3.3.2 Právní předpisy platné v protektorátu, tvůrci práva	40

4. PROTIŽIDOVSKÉ ZÁKONODÁRSTVÍ A ZÁKLADNÍ POJMY S NÍM SOUVISEJÍCÍ	45
4.1 Pojem Žid a židovský míšenec, rasová otázka a její právní úprava	45
4.1.1 Pojem "Žid" a zavedení jeho norimberské definice v Protektorátu Čechy a Morava	46
4.1.2 Židovský míšenec a ochrana rasy v protektorátu	49
4.1.3 Rasové zákazy a trestní sankce za jejich porušení dle vládního nařízení č. 85/1942 Sb.	51
4.2 Arizace	52
4.3 Židovský podnik	53
5. VYŘAZOVÁNÍ ŽIDŮ Z HOSPODÁŘSTVÍ V PROTEKTORÁTU	54
5.1 První protižidovská hospodářská opatření	55
5.2 Nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku a jeho prováděcí předpisy	57
5.3 Vyřazování Židů z protektorátního hospodářství	62
5.4 Další zajištění židovského majetku	64
5.4.1 Devizová opatření	64
5.4.2 Zdaňování	66
5.4.3 Bytová opatření	68
6. ODSTRANĚNÍ ŽIDŮ Z VEŘEJNÉHO ŽIVOTA	69
6.1 Vládní nařízení o právním postavení Židů ve veřejném životě	71
6.2 Právní úprava zaměstnávání Židů	73
6.3 Izolace Židů od ostatního obyvatelstva	75
6.3.1 Veřejné označování a evidence Židů	75
6.3.2 Ostatní protižidovská omezení	77
ZÁVĚR	80
RESUMÉ	83
LITERATURA A POUŽITÉ ZDROJE	84

Úvod

Židovské obyvatelstvo a jeho život na území českého státu, můžeme sledovat zhruba od desátého století až po současnost. Po celou tuto dobu bylo v nepravidelných cyklech vystavováno různým formám útlaku, ať už se jednalo o útlak náboženský, politický, rasový či hospodářský, který častokrát vyústil v jeho pronásledování nebo i k pogromům. K eskalaci napětí a nenávisti vůči tomuto etniku, které se během času dokázalo pozvednout a soustředit ve svých rukou významnou hospodářskou a politickou moc, dochází ve třicátých letech 20. století, kdy znatelně začínají sílit nacionalistické tendence a v sousedním Německu se k moci dostává Adolf Hitler.

Právní postavení židovského obyvatelstva v Protektorátu Čechy a Morava, jako ústřední téma mé diplomové práce, jsem si vybral právě pro jeho historickou zajímavost, byť velmi smutnou. Období Protektorátu Čechy a Morava se nesmazatelně vtisklo do naší národní historie. Jedná se o velmi diskutabilní období a názory na něj se různí, stejně tak i na život v něm.

Perzekuce (nejenom) židovského obyvatelstva v období druhé světové války, která vedla až k jejich systematickému vyvražďování, se stala milníkem v dějinách lidstva a tuto tragédii je třeba si neustále připomínat. Zvláště v době, kdy se znovu začínají ozývat, čím dále tím hlasitěji, nacionalistické (a bohužel i neonacistické) skupiny, vybízející k nenávisti a záměrně popírající a překrucující naši historii.

Cílem mé práce je seznámit adresáty s uceleným pohledem na právní postavení židovského obyvatelstva v protektorátu a legislativu s tím spojenou, s čímž úzce souvisí i dějinné události a právní vývoj, předcházející vzniku protektorátu. Nejedná se však o vyčerpávající výčet všech právních instrumentů z období protektorátu, ale o nastínění dané problematiky a uvedení jejích charakteristických rysů. Těžiště této práce spočívá v analýze stěžejních protižidovských právních předpisů, které se dotýkaly především židovského majetku a jejich postavení v hospodářském a veřejném životě.

Při psaní své práce jsem čerpal zejména z dobových právních předpisů, Nových zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava od Josefa Hoffmanna, obsahujícími komentáře a důvodové zprávy, jakož i od našich domácích autorů, kteří se problematikou protižidovské legislativy zabývají. Mezi ně patří především historici Miroslav Kárný, Helena Krejčová a Jana Milotová nebo právníci Helena Petrův a Jaromír Tauchen.

Práci jsem se rozhodl rozčlenit do třech hlavních tematických částí.

V části první jsem se zaměřil na historický rámec vývoje dějin antisemitismu a židovského obyvatelstva, od jeho počátků na našem území až do doby Druhé republiky. Druhá republika, okleštěná o velkou část státního území a pod vlivem nacistické zvláště již komplikovala právní postavení Židů ve svém rámci a začala se vydávat první protižidovská opatření. K úplnému dokreslení situace jsem zařadil i kapitolu týkající se Protektorátu Čechy a Morava - od jeho státoprávního zřízení až po právní postavení obyvatel v protektorátu.

Druhá část obsahuje výklad nejdůležitějších právních pojmů protižidovské legislativy tvořící páteř celé diskriminující nacistické a protektorátní právní úpravy.

Ve třetí části se již věnuji samotným protižidovským opatřením, zejména pak právním předpisům vylučujícím Židy z veřejného života a hospodářství.

1. Historický rámec

Smyslem této práce není podrobně rozebírat židovské dějiny nebo každý právní předpis související se židovskou menšinou napříč historií českými zeměmi, považuji však za důležité postupně uvést, dle mého stěžejní právní úpravu a historická fakta, která formovala napříč dějinami postoje a nálady obyvatelstva vůči židovskému etniku. Osvětlení těchto dějinných souvislostí pak pomůže lépe pochopit samotný vývoj moderního antisemitismu, který vedl postupně až k tragédii jménem holocaust.

1.1 Židé v českých zemích - počátky osídlování

Písemné doklady z 10. století nám oficiálně potvrzují přítomnost židovského obyvatelstva na našem území, nicméně počátky migrace tohoto etnika můžeme podle dostupných historických zdrojů datovat již do *"římské doby, kdy tudy židovští kupci procházeli s obchodními karavanami."*¹ Židovské obce, původně sklady při obchodních stezkách, u kterých se následně židovští obchodníci dočasně či natrvalo usazovali, ve svých prvopočetcích podléhají panovníkovi, který jim uděluje souhlas k usazení. Tyto obce tvořily oddělené jednotky, řízené vlastní samosprávou, která spočívala v rukou znalců náboženského práva. Můžeme se tedy domnívat, že tyto obce měly zřejmě plnou vnitřní autonomii.

V tomto dějinném období hrají Židé stěžejní roli v zahraničním obchodu vznikajícího českého knížectví - importují do Prahy zlato, které vyměňovali za koně, kožešiny a hlavně za slovanské otroky.² Podle Zikmunda Wintera *"za časů prvního středověku býval žid asi jediným obchodníkem mezi vzdělaným jihem a nevzdělaným severem"*³.

Až do počátku 13. století tvoří dálkový obchod hlavní pracovní náplň Židů, jejich status je zde de facto srovnatelný se statutem cizineckým a až do první křížové výpravy, která se odehrála na konci 11. století, mohou volně obchodovat s naturálními produkty i hotovými výrobky, zřejmě mohli provozovat řemesla a získávat půdu. Do této doby také

¹ Pavlát, Leo, ed. Židé - dějiny a kultura. 4. vyd. V Praze: Židovské muzeum, ©2007. 160 s. ISBN 978-80-86889-59-7., str.35.

² Žemlička, Josef. Čechy v době knížecí: (1034-1198). 2., opr. a dopl. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 712 s. Česká historie; sv. 2. ISBN 978-80-7106-905-8., str. 40.

³ Winter, Zikmund. Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku. V Praze: Nákladem Matice české, 1890-1892. 2 sv. (xvi, 795; 902 s.). Spisy musejní; č. 163. Novočeská bibliothéka; č. 29.

nebylo právní postavení Židů takřka reglementováno. Konvertité z židovských řad dokonce zastávali některé významné funkce přímo u dvora, jakožto finanční poradci, vysocí dvorští úředníci nebo lékaři. Zkušenosti a obchodní kontakty Židů výraznou měrou přispívaly k rozvoji místního obchodu a měst, ve kterých tvořili hospodářsky aktivní část obyvatel.⁴ Pro panovníka představovali vítaný zdroj pravidelných příjmů a oživení ekonomiky, především díky odvodům pravidelné židovské daně, která byla trvalou platbou za souhlas k usídlení. Také soužití Židů s obyvatelstvem probíhalo pokojně, převážně bez otevřených střetů.

V 11. století, jak již bylo výše zmíněno, se stává situace pro židovské obyvatelstvo tíživá - *"tedy dávno předtím, než je jejich postavení takto právně formulováno ve 13. století."*⁵ Nejistou právní ochranu lze spatřovat v tradičně nepřátelském poměru křesťanů k Židům⁶, ale i obecnou nechuť k cizincům a jejich výsadám. Místní obyvatelstvo, ale i panovníka, navíc popuzoval a v neposlední řadě také lákal jejich majetek. Tato nedostatečnost se poprvé razantně projevila v průběhu křížových výprav⁷, kdy docházelo k pravidelným masakrům a loupení majetku v židovských obcích, kudy procházela vojska křížáckých bojovníků. Nejkatastrofálnějším následkem těchto výprav pro židovské obyvatelstvo v českých zemích byl nepochybně pogrom roku 1096, který se odehrál v Praze a na Moravě (židovská osada v brněnském podhradí). *"Křížácký antisemitismus⁸ padl v Praze na úrodnou a zdá se, že nikoli panenskou půdu"*⁹ Nedlouho poté totiž kníže Břetislav přichází se stěžejní myšlenkou, že totiž majetek Židů, kteří v té době požívají ještě osobní svobody, patří *"zemi, v níž ho nabyli (resp. rozmnožili), tj. jejímu panovníkovi."*¹⁰ Od 13. století byl tento názor důsledně uplatňován a kodifikován v právních předpisech. Břetislavův odkaz od svých dob přetrval, jen po zhroucení

⁴ Pěkný, Tomáš. Historie Židů v Čechách a na Moravě. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001. 702 s. ISBN 80-85924-33-1., str. 12-14.

⁵ Tamtéž, str. 15.

⁶ Více k dané problematice např. Pavlát, Leo, ed. Židé - dějiny a kultura. 4. vyd. V Praze: Židovské muzeum, ©2007. 160 s. ISBN 978-80-86889-59-7. nebo Messadié, Gerald. Obecné dějiny antisemitismu: od starověku po dvacáté století. Vyd. 1. Praha: Práh, 2000. 317 s. ISBN 80-7252-038-5.

⁷ Původním cílem křížových výprav bylo vysvobození Božího hrobu ve Svaté zemi z rukou muslimů.

⁸ *"Jen od května do června roku 1096 bylo vyvražďeno 12.000 Židů, když křížáci táhli Metzem, Trierem, Speyerem, Wormsem, Kolínem nad Rýnem, Mainzem a četnými jinými městy. Během této první křížácké výpravy byla v Německu a severní Francii vyvražďena jedna čtvrtina až jedna třetina veškeré židovské populace". HALLEROVÁ, Ludmila. Modlitby za Izrael - pokání z antisemitismu: PROČ KAJÍCÍ BOHOSLUŽBY ZA 2 000 ROKŮ KŘESŤANSKÉHO ANTISEMITISMU?. In: NOEMI - stránky pro nezadané křesťany [online]. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://url.cz/iFwf>.*

⁹ Pěkný, Tomáš. Historie Židů v Čechách a na Moravě. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001. 702 s. ISBN 80-85924-33-1., str. 17.

¹⁰ Tamtéž, str. 18.

feudálního židovského zákonodárství si nárok na majetek na místo panovníka činí hostitelský národ.

Po křížáckých masakrech si Židé uvědomili, že pouhé obchodní smlouvy jim bezpečnost nezajistí, a tak hledali ochranu u panovníka.¹¹ Od počátku 13. století začíná postavení Židů ovlivňovat kanonické právo, ovšem v negativním smyslu. Jedná se zejména o omezující nařízení III. a IV. lateránského koncilu.¹² Jedním z důsledků takovýchto nařízení byl i přísný zákaz styku křesťanského a židovského obyvatelstva, který probíhal prakticky jen v obchodní, respektive soudní rovině. Intimní vztahy mezi lidmi těchto odlišných náboženství byly hrdelním zločinem. S touto situací úzce souvisí i vznik tzv. uzavřených židovských ulic nebo větších čtvrtí, které později dostaly název ghetta.¹³

1.2 Statuta Judaeorum a další privilegia Přemysla Otakara II.

Panovnické dokumenty a privilegia určovala od 13. století právní postavení Židů v českých zemích. Přelomovým právním předpisem, na který bych rád upozornil, však byla až privilegia Přemysla Otakara II. zvaná Statuta Judaeorum z roku 1254, vzniklá na základě blíže neznámých privilegií Václava I., která se stala základem židovského zákonodárství v Čechách a na Moravě, prakticky až do konce 18. století.

Statuta ve svých třiceti dvou paragrafech vyhlásila základní zákony, pevně stanovující poměr Židů k panovníkovi, omezení styku s křesťanským obyvatelstvem a zásady pro značně autonomní soudní a správní praxi uvnitř židovských obcí. Významným bodem statut se stala definice právního postavení židovských obyvatel. Ti se stali zvláštní skupinou, která byla zatlačena na úplný okraj společnosti a jako "servi camerae regiae"¹⁴ (služebníci královské komory) byli podřízeni přímo panovníkovi, stali se jeho přímými poddanými, závislími na jeho vůli a legálními byly jen jeho zásahy do židovských záležitostí. Panovník jim poskytoval a zaručil ochranu, svobodu náboženského života a obchod s penězi. Židovská obec byla na oplátku povinna platit králi daně

¹¹ MALAMAT, Ed. by H. H. Ben-Sasson. A., A history of the Jewish people. 11. print. Cambridge, Mass: Harvard Univ. Press. ISBN 06-743-9731-2., str. 418-420.

¹² Koncily konané v letech 1179 a 1215. Nařídily segregaci židů od křesťanského obyvatelstva, židům přikázaly nosit zvláštní označení a omezily jejich možnosti obživy. Jedinou oblastí, kterou se Židé směli zabývat, zůstalo peněžnictví a s řadou omezení také obchod.

¹³ Segregace byla v Evropě postupně rušena od 18. století, roku 1935 jí opět zavedli němečtí nacionalisté, na základě rasových Norimberských zákonů.

¹⁴ Královská komora byla ústřední nejvyšší dvorský úřad pro finanční záležitosti panovníka.

a v případě potřeby poskytovat i další půjčky. Útok na Žida chápou Statuta Judaeorum jako útok proti královské komoře.¹⁵

Ve vnitřních sporech mohli Židé jednat podle talmudického práva, ve sporech s křesťany připadla soudcovská úloha takzvanému židovskému rychtáři.¹⁶ Odvolání bylo možné až k nejvyšší instanci - panovníkovi nebo nejvyššímu komořimu.¹⁷ Roku 1268 stvrdil Přemysl Otakar II. Statuta Judaeorum i pro brněnské a o deset let později rovněž pro olomoucké Židy.

Několik dalších listin vydaných Přemyslem Otakarem II. odráželo tehdejší zásady církevního i světského zákonodárství k Židům. Listinou z roku 1254 vyhlásil závaznost dvou bul papeže Inocence IV., ve které zakazoval nutit Židy v království usedlé ke křtu a odmítal paušální obviňování z rituální manipulace s lidskou krví a vražd.

Dosavadním postojem panovníkovým i aktivní právní tvorbou nastala situace, ve které se Židé ocitli právně i sociálně mimo ostatní obyvatelstvo země. Tato situace posilovala nábožensky i hospodářsky motivované protižidovské nálady a postoje. V krizových obdobích oslabení královské moci, kdy řádně nemohla nebo nechtěla Židy chránit, se proti nim soustřeďovala nespokojenost mas. Tyto nálady byly zjevné zejména v královských městech, kde především se Židé usazovali a vyrůstali ve více než zdatnou hospodářskou konkurenci místním obchodníkům a patriciátu. Tyto neblahé tendence pak ještě mnohokrát vyústily v násilné akce směřující proti židovským obyvatelům.¹⁸

"Tolerance Židů v Českých zemích nebyla totiž nikdy záležitostí automatickou. Panovník ji vždy při nástupu do funkce stvrzoval a samozřejmě si za to nechal od Židů náležitě zaplatit. Židé a jejich majetek byl přitažlivým zdrojem příjmů nejen pro krále, ale také pro měšťany, šlechtu a církev. Tyto strany zájmu si nárokovaly právo na židovský majetek a daně hlavně v dobách oslabené královské moci."¹⁹

¹⁵ Pěkný, Tomáš. Historie Židů v Čechách a na Moravě. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001. 702 s. ISBN 80-85924-33-1., str. 20-21.

¹⁶ Křesťan znalý jak práva městského, tak i židovského.

¹⁷ Pavlát, Leo, ed. Židé - dějiny a kultura. 4. vyd. V Praze: Židovské muzeum, ©2007. 160 s. ISBN 978-80-86889-59-7., str. 36-37.

¹⁸ Tamtéž, str. 36-37.

¹⁹ ANALÝZA: Dějiny osídlení Židů v Čechách a na Moravě do roku 1848. VOBECKÁ, Jana. Demografie [online]. 14.07.2006 [cit. 2013-12-06]. Dostupné z: <http://iurl.cz/zFot>.

1.3 Od Lucemburků k Habsburkům

Období po vydání Statuta Judaeorum a v době Lucemburské a za trvání husitských válek mělo klidnější průběh než ve zbytku Evropy, a i když i v Čechách a na Moravě docházelo k pogromům²⁰ a vraždám Židů, tato běsnění nedosahovala zdaleka takových rozměrů. Ideové spory za husitských válek odsunuly Židy poněkud do ústraní od hlavní pozornosti křesťanů, to však neznamenalo klid absolutní. Ve stále větší míře se dostávali pod pravomoc panstva a měst, jelikož husitské hnutí vedlo k oslabení královské moci a platnost Statuta Judaeorum v této době nikdo nevyňucoval. Tím došlo k oslabení královské jurisdikce nad "židovským regálem" a začal zápas o vliv na něj a znovudobytí královské pravomoci nad židovským obyvatelstvem. O upevnění panovnické moci se pokoušel v 90. letech 15. století hlavně Vladislav II. svou reglementací. V průběhu 15. a 16. století docílily městské rady²¹ vypovězení Židů ze všech královských měst Čech s výjimkou Kolína a Prahy. Tím došlo k zásadní proměně židovského osídlení v českých zemích, protože začal masivní přesun lidí, kteří dříve žili převážně v královských městech, na venkov a do poddanských měst pod pravomoc zejména moravské šlechty. Ta židovským rodinám ochotně poskytovala zaměstnání i ochranu a díky jejich ekonomické aktivitě tak mohla lépe a účinněji hospodářsky konkurovat městům.²²

Ferdinand I. Habsburský po svém nástupu na trůn v roce 1526 nejprve potvrdil židovská privilegia, avšak pro svůj obrovský konkurenční potenciál ze strany židovského obyvatelstva vůči městům a jejich zkostnatělým řemeslnickým cechům, sílil nadále tlak měšťanstva na znovu vypovězení z českých zemí. K tomu nakonec došlo na základě vykonstruovaného obvinění z požáru Malé Strany a Hradčan v Praze a z výzvědné činnosti pro tureckou mocnost. O několik let později, po porážce stavovského povstání²³, byla moc měst zlomena a Ferdinand I. povolil glejtem návrat Židů do Čech. Zavedl také povinné označování žlutým kolečkem na oděvu a zcela neúspěšně se pokusil o hromadnou katolizaci Židů. Klidné časy však přišly až s Ferdinandovým nástupcem, Maxmiliánem II. a jeho majestátem, kterým potvrdil Židům stará privilegia.

²⁰ Ke dvěma největším pogromům došlo ve Vratislavi a Chebu, roku 1389 Praha. Ve zbytku Evropy bylo s Židy krutě zacházeno, hlavně potom na Iberském poloostrově.

²¹ Královská moc zůstávala nadále oslabena a politické pravomoci měst a šlechty panovníkovi nedovolovaly plně prosazovat své zájmy.

²² Židé v Česku. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2013-12-07]. Dostupné z: <http://1url.cz/rF2a>.

²³ Povstání českých stavů proti Ferdinandu I. Habsburskému.

Rudolf II., excentrický panovník, přenesl sídlo panovníka z Vídně do Prahy, která se tak stala sídelním městem císařského dvora a jedním z hlavních kulturních center Evropy. Nastává tzv. velká pražská renesance a v mnohé dostupné literatuře se setkáváme i s pojmem "zlatý věk židovských dějin".²⁴ Židovská obec tak skutečně zažila celkový kulturní a hospodářský rozvoj. Došlo, díky větší toleranci panovníka, k volnějším kontaktům s představiteli renesanční vědy a kultury, rostl věhlas pražské "židovské akademie"²⁵ a v této době také působil a do židovské historie se nesmazatelně zapsaly osobnosti světového formátu.²⁶ Mimo již řečené, rozšířil Rudolf II. židovská privilegia jako svůj vděk za finanční pomoc ve válce proti Turkům. Za nejdůležitější bod těchto privilegií můžeme deklarovat možnost usazování Židů v celém království a nemožnost jejich opětovného vyhnání.

Po vypuknutí třicetileté války, evropského ozbrojeného konfliktu mezi římskokatolickou církví a zastánci reformačních vyznání, se Židé staví - celkem logicky - na stranu Habsburků. Jedná se o oboustranně výhodné spojení, kdy Židé, kteří si postojem stavů nemohli být jistí, hledali u panovníka ochranu a další rozšíření svých privilegií a od nichž na oplátku Habsburkové potřebovali horentní sumy peněz na vedení ozbrojeného konfliktu. I přes to byli však Židé podrobeni některým omezujícím opatřením, která ještě zesílila po vítězství protireformace. Konec války sebou přinesl i možnost pro Židy podílet se na obnově válkou zpusťované země. Získaná privilegia jim ve všech směrech pomohla rozšiřovat oblast vlivu, docházelo také k nárůstu židovské populace. Toto bylo ovšem trnem v oku českému zemskému sněmu²⁷, který svým usnesením z roku 1650 zrušil majestát Ferdinanda III. a dřívější židovské výsady a povolení omezil. Na základě tohoto usnesení měli také Židé opustit všechna místa, která neobývali před rokem 1618. Ferdinandův nástupce Leopold I. posunul nakonec toto datum na rok 1657, což v důsledku znamenalo uznání status quo neboť fakticky legalizoval rozšíření židovského osídlení ve válečných letech.²⁸

Celé protižidovské tažení, které neslo příhodné označení "úřední antisemitismus", vyvrcholilo ve 20. letech 18. století za vlády Karla VI. Jejich těžiště se opíralo hlavně o restriktce směřující proti vnitřnímu i zahraničnímu obchodu a, jak jinak, znovu proti

²⁴ Např. Pavlát, Leo, ed. Židé - dějiny a kultura. 4. vyd. V Praze: Židovské muzeum, ©2007. 160 s. ISBN 978-80-86889-59-7., str. 42.

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Mordechai Maisel, Jom Tov Lipmann ben Natan ha-Levi Heller, Jehuda ben Becalel a další, více např. T. Pěkný ve své monografii Historie Židů v Čechách a na Moravě.

²⁷ Nejvyšší stavovský, po roce 1861 zákonodárny orgán Českého království.

²⁸ Pavlát, Leo, ed. Židé - dějiny a kultura. 4. vyd. V Praze: Židovské muzeum, ©2007. 160 s. ISBN 978-80-86889-59-7., str. 45.

samotné přítomnosti Židů v zemích Koruny české. Vládní nařízení z let 1726 a 1727 vrátila české a moravské Židy znovu přísně do ghet²⁹, venkovští Židé se nesměli stěhovat do Prahy a na jejich počet byl uvalen "numerus clausus".³⁰ Aby bylo možno stanovené kvóty udržet, byl přirozený přírůstek židovského obyvatelstva regulován tzv. familiantským zákonem. Podle tohoto zákona byli *"Židé toho času ženatí nebo ovdovělí a obdařeni potomstvem považováni za otce rodin, kteří jediní měli právo pobytu v zemi a získali inkolát."*³¹ Po smrti otce rodiny přecházelo "číslo" jeho inkolátu na nejstaršího syna, který se - jako jediný ze synů - směl oženit. Ostatní mužští potomci, pokud chtěli založit rodinu, museli odejít ze země a byli pokládáni za cizince. Rodin, které měly jen dcery, byly považovány za vymřelé a dívky se musely vdávat do ciziny.³² Toto nařízení však bylo v přímém rozporu s tradicí judaismu a přineslo rozvrat do rodinného života Židů, jakožto do jedné z jejich nejvyšších životních hodnot.

1.4 Za vlády Marie Terezie a Josefa II.

Krátce po počátku vlády Marie Terezie, během válek o rakouské dědictví, došlo k nařčení Židů ze zemské zrady a novému vypovězení v letech 1744-1748. Záminkou se stala obvinění z podpory a špionáže poskytované nepřátelskému pruskému vojsku. Vypovězením sledovala Marie Terezie především oslabení šlechtické vrchnosti, kterou také odchod Židů ze země významně finančně zasáhl. Po tvrdých jednáních nakonec císařovna návrat Židů do země povolila, ovšem za tzv. toleranční daň.³³

Na počátku 80. let 18. století nastává v monarchii největší zásah do židovského zákonodárství českých zemí od dob vydání Statuta Judaeorum. Dělo se tak prostřednictvím zákonů císaře Josefa II. Znamenaly fakticky obrat ve společenském postavení Židů a otevřely cestu k jejich postupné emancipaci. Panovníkovi židovské patenty byly součástí většího souboru reformních opatření, jehož páteří byly dva zákony - toleranční patent a patent o zrušení nevolnictví. Toleranční patent položil nový základ ve vztahu státu a vyznavačů jiných náboženství než katolicismu. Došlo tak k ekonomicky výhodnému

²⁹ Translokační reskript 1726, prikazující Židům přestěhování do zvláštních ulic a čtvrtí. Následkem byla důslednější segregace mezi Židy a křesťanským obyvatelstvem.

³⁰ Tzv. uzavřený počet, stanovoval maximální kvóty pro počet židovského obyvatelstva - 8541 rodin pro Čechy, 5106 pro Moravu.

³¹ Státní příslušnost ve stavovské monarchii.

³² Pěkný, Tomáš. Historie Židů v Čechách a na Moravě. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001. 702 s. ISBN 80-85924-33-1., str. 95.

³³ Borovička, Michael. Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Cestovatelství. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2010. 757 s., [8] s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-7432-033-0.

začlenění veškerého obyvatelstva do státního politického a ekonomického aparátu země. Patent o zrušení nevolnictví zavedl tzv. mírné poddanství.³⁴

Roku 1781 byla také zrušena povinnost židovského obyvatelstva nosit žluté označení o své příslušnosti na oděvu. Dále byl umožněn Židům přístup do všech škol včetně univerzit, možnost získávat - až na teologickou fakultu - akademické hodnosti nebo také vykonávat dříve zakázaná zaměstnání. Zrušení soudní pravomoci židovských obcí, které napříště řešily pouze náboženské otázky, znamenalo silné narušení tradičních vazeb uvnitř židovských obcí. K tomu přispěly ještě silné germanizační tendence. Němčina se stává hlavním úředním a dorozumívacím jazykem. Josefínské reformy shrnul Židovský systemální patent z roku 1797, který tvořil základ právního postavení Židů až do roku 1848, kdy došlo k jejich občanskému zrovnoprávnění.³⁵

1.5 Formování moderního antisemitismu - od počátků židovské emancipace k Druhé republice

"Antisemitismus je nepřátelství nebo předpojatost vůči židům jako představitelům židovského náboženství judaismu, etnické skupině nebo rase. Přestože samotné slovo antisemitismus odkazuje ke všem semitským národům, je tento termín používán většinou pro označení nepřátelství vůči židům. Jde o formu xenofobie, která může mít různé formy, od osobní nenávisti až k institucionalizované násilné perzekuci. Krajním příkladem antisemitismu je otevřeně nepřátelská nacistická ideologie Adolfa Hitlera, která vedla ke genocidě evropských židů."³⁶ Vývoj moderní společnosti je i nadále, stejně jako ve starších historických obdobích, protkán předsudky vůči Židům, nicméně se stále zřejmější sekularizací společnosti se tato nenávist přetavuje z náboženského na etnický a národnostní základ. V průběhu 19. století, kdy se židovské obyvatelstvo postupně asimilovalo a získalo rovnoprávné postavení jako ostatní obyvatelé státu, se antisemitismus stal populární ideologií. Tu nalézáme v politických programech mnoha politických stran a její gradaci

³⁴ Více např. Komenského evangelická bohoslovecká fakulta. Sympozium, Smolík, Josef, ed. a Molnár, Amedeo, ed. Čeští evangelíci a toleranční patent: Sborník přednášek ze sympozia k 200. výročí tolerančního patentu [uspoř.] Komenského evangelickou bohosl. fak v Praze 22. a 23. května 1981. 1. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1982. 150 s. Kalich. Studie a texty Komenského evangelické bohosl. fak. = Studia et textus curante J. A. Comenii facultate theologica; Sv. 6.

³⁵ Pavlát, Leo, ed. Židé - dějiny a kultura. 4. vyd. V Praze: Židovské muzeum, ©2007. 160 s. ISBN 978-80-86889-59-7., str. 45-48.

³⁶ Antisemitismus. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2013-09-27]. Dostupné z: <http://1url.cz/5FaF>.

můžeme datovat do období druhé světové války, během které byla většina židovského obyvatelstva buď zavražděna, nebo vyhnána.³⁷

Vzestup moderního antisemitismu, rodícího se především v Německu, měl na svědomí zejména modernizace a industrializace a s tím spojené boření starých feudálních pořádků na venkově a cechovních ustanovení ve městech. Průmyslový rozmach přinesl obrovské změny v sociální oblasti. Za doby krize liberální politiky a hospodářství došlo k elementárnímu otřesení dosavadních jistot. S tím souviselo i zřetelné vyostřování nacionalismu, který se postupem času stal stále radikálnější a útočnějším. Většina vrstev jednoduše spatřovala jako viníka soudobých neduhů právě židovskou emancipaci.

Během celého 19. století v Evropě byli Židé v různé míře terčem ideologické tvorby³⁸, která byla šířena tiskem, brožurami nebo knihami. Hlavními tématy antisemitské propagandy se staly především protikapitalistické a protiliberalistické tendence, které byly označovány za výtvar Židovstva, dále všeobecné obviňování Židů z mravního úpadku společnosti nebo aféra světového židovského spiknutí.³⁹ V neposlední řadě stojí za zmínku, vzhledem k historickým souvislostem, i znovuobjevení některých starých antisemitských stereotypů, majících svůj základ hluboko v minulosti.⁴⁰ Jedním z nich je i nařčení z rituální vraždy. Jedna důležitá aféra, která vzbudila celosvětovou pozornost a později byla využita nacistickou propagandou, se odehrála přímo v Čechách a do dějin vstoupila pod názvem *hilsneriáda*. Pro svou důležitost (hilsneriáda byla největším propuknutím antisemitismu na českém území během 19. století), proto považují za vhodné stručně nastínit o co v tomto případě vlastně šlo.

Leopold Hilsner z východních Čech, mladý Žid a nedoučený švec, byl obviněn z vraždy dívky Anežky Hružové, římskokatolického vyznání. Vražda byla provedena zvláště brutálním způsobem. Na základě nepřímých svědeckv, která nakonec vedla k jeho usvědčení a odsouzení, byl z vraždy obviněn právě Leopold Hilsner. Vzhledem k datu vraždy, které připadalo na konec židovského svátku Pesach, vznikla domněnka, že se mladá dívka stala obětí rituální vraždy. Samotný proces s údajným vrahem se těšil obrovskému

³⁷ Antisemitismus: Historický vývoj antisemitismu. In: Wwww.Holocaust.cz [online]. 2001, 26. 9. 2011 [cit. 2013-11-02]. Dostupné z: <http://1url.cz/5Fa3>.

³⁸ Např. Karel Marx ve svém textu K židovské otázce z roku 1843: "*Zkoumejme skutečného světského žida, ne žida sabatu, jak to dělá Bauer, nýbrž žida všedního dne. Nehledejme tajemství žida v jeho náboženství, hledejme tajemství náboženství ve skutečném židovi. Jaký je světský základ židovství? Praktická potřeba, zjištění. Jaký je židův světský kult? Čachr. Jaký je jeho pozemský bůh? Peníze. Nuže tedy! Emancipace od čachru a od peněz, tedy od praktického, reálného židovství by byla sebeemancipací naší doby.*"

³⁹ Například Dreyfusova aféra. Více o ní třeba: Dreyfus, Mathieu a Kostková, Jitka, ed. Dreyfusova aféra, jak jsem ji zažil. 1. vyd. Praha: Odeon, 1984. 249 s., [24] s. fot. Paměti, korespondence, dokumenty; sv. 67.

⁴⁰ Více například: Pavlát, Leo, ed. Židé - dějiny a kultura. 4. vyd. V Praze: Židovské muzeum, ©2007. 160 s. ISBN 978-80-86889-59-7.

zájmu veřejnosti, která byla předem přesvědčena o Hilsnerově vině. Ten byl nakonec za spoluúčast na vraždě odsouzen k trestu smrti.⁴¹ Na Hilsnerovu obranu se jako jeden z mála postavil i T. G. Masaryk, který se chtěl zasadit o to, aby celá kauza nebyla vnímána jako židovská rituální vražda.⁴²

Vznik první republiky dal židovskému národu na území Československa novou naději na lepší život, i když nový stát byl od velké části Židů vítán s velkými rezervami. Nakonec však jejich zapojení do kulturního, hospodářského i politického života v republice probíhalo aktivním způsobem. Židům bylo také umožněno, aby se přihlásili ke své, tj. židovské národnosti, což umožnilo vzniknout mnoha židovským spolkům a politickým organizacím.⁴³ Z dostupných údajů víme, že v Čechách a na Moravě v roce 1921 tvořilo zhruba 62% židovského obyvatelstva soukromé podnikatele a zcela prokazatelně byla charakteristická absence početnější vrstvy židovských dělníků.⁴⁴ Tento jejich společenský status a příklon k německému jazyku a kultuře byl jedním ze závažných stimulů, které vedly k přetrvávajícím antisemitským postojům u českého obyvatelstva.⁴⁵ V neposlední řadě a s nejzávažnějšími důsledky pro celý židovský národ měl nejvýznamnější úlohu při vzniku a formování moderního antisemitismu vznik nacistického Německa a jeho ideologie o špatnosti a nenapravitelnosti židovské povahy.⁴⁶

⁴¹ Hilsneriáda. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2013-11-11]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Hilsneriáda>.

⁴² Více například: RYS, Jan. Hilsneriáda a TGM: Ke čtyřicátému výročí vražd polenských [online]. Praha: v generální komisy u fy. A. Wiesner v Praze, 1939 [cit. 2013-11-11]. Dostupné z: <http://url.cz/LFaP>.

⁴³ Židovská strana získala ve volbách dokonce několik křesel v parlamentu.

⁴⁴ Čapková, Kateřina. Češi, Němci, Židé?: národní identita Židů v Čechách: 1918-1938. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2005. 355 s. ISBN 80-7185-695-9., str. 17.

⁴⁵ *"Budeme usilovati o to, aby se v příštích generacích nestalo obchodní a svobodné povolání výlučným zaměstnáním židů. Prostudujeme sociologickou základnu západních židů a vynasnažíme se, abychom židy vrátili průmyslu, zemědělství a prvovýrobě."* Vyjádření židovského spisovatele Ervina Neumanna z roku 1937 v knize: Čapková, Kateřina. Češi, Němci, Židé?: národní identita Židů v Čechách: 1918-1938. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2005. 355 s. ISBN 80-7185-695-9. nebo *"Za těchto poměrů zdálo by se samozřejmě, že židé, žijící v naší republice, budou ze všech sil pracovati k upevnění československého vlivu ve státě a naopak, že ve vlastním zájmu budou se snažiti, aby německý vliv, který pro zakořeněný u Němců antisemitismus, je jim nepřátelský, byl podle možností oslaben. (...) V r. 1921 při sčítání lidu v Čechách ani polovina židů se nepřihlásila k československé národnosti, v zemi Moravskoslezské dokonce ani jedna šestina!"* více v: LEGER, Karel. Podněcovatelé antisemitismu. Národní politika. 1932, 10. září 1932. Dostupné z: <http://url.cz/IFVs>.

⁴⁶ Rasovými teoriemi, které ve svém důsledku vedly k naplnění idejí nacismu a kterými se Adolf Hitler nechal inspirovat a které k danému tématu napoví více jsou např.: Hrabě de Gobineau: O nervnosti lidských plemen, H. Chamberlain: Základy devatenáctého století nebo nakonec i dílo A. Hitlera: Mein Kampf.

2. Druhá republika

Ještě před tím, než se dostanu k jádru a hlavnímu tématu mé práce si myslím, že (stejně jako v první části) je důležité alespoň stručně vysvětlit vznik tohoto okleštěného státního útvaru a nastínit vývoj protizidovského zákonodárství Druhé republiky, neboť úzce souvisí a navazuje na zákonodárství protektorátní. Druhá republika, silně ovlivněna přežívajícími antisemitskými stereotypy a valící se lavinou nenávislné nacistické ideologie, se dá považovat za jedno z méně šťastných období našich dějin. Pokud pomineme historické a státoprávní souvislosti, můžeme vidět selhání především některých skupin a jedinců, a to hlavně v osobní a lidské rovině, kdy (ještě ne pod taktovkou "diktátora") se pro vlastní prospěch neštítí využít protizidovských nálad a postojů a možnosti své záměry prosadit i legislativní cestou. Tento postoj není, bohužel, jen otázkou Druhé republiky a ve větší či menší míře jej nalezneme v celých dějinách lidstva, ale i tak si myslím, že je dobře k tomuto aspektu přihlédnout a lépe tak pochopit postavení Židů v těchto těžkých letech.

Domnívám se, že tragickou situaci z tohoto dějinného období krásně poeticky vystihuje citát Karla Čapka z roku 1938: *"Zlé, hrozné časy valí se na těžce zkroušenou zemi. Je nám žítí a trpěti pod zlou a hroznou krizí evropského svědomí ... Nastaly doby výtržníků, násilníků, časy hrubé síly a mravního úpadku, cynické temnotné tyranie."*

2.1 Mnichovský diktát a vznik Druhé republiky

Cesta k Mnichovu začala nabývat ostřejších kontur rokem 1938, který do vývoje republiky přinesl zásadní změnu. Nacismus, v čele s říšským vůdcem, přechází do ofenzivy a po anšlusu Rakouska⁴⁷ přichází řada na Československo, kdy si Hitler nárokuje postoupení Sudet Německé říši. Německá menšina hraje v tomto konfliktu hlavní roli a nacističtí pohlaváři schvalují taktiku SdP⁴⁸ vůči československé vládě, jejímž konečným cílem je úplná likvidace Československa. Hodžova vláda stále více ustupuje ultimativním požadavkům SdP, která se navíc snaží do opozice proti vládě ČSR zapojit i Hlinkovi ľudovce, slovenskou pravicovou stranu se silnými autonomistickými tendencemi. Po

⁴⁷ Připojení Rakouska 12. března 1938 k nacistickému Německu.

⁴⁸ Sudetoněmecká strana neboli Sudetendeutsche Partei, pol. strana založená K. Henleinem za První republiky, svůj program, definovali po poradě s A. Hitlerem v osmibodovém tzv. Karlovarském programu. Tento dokument je dostupný ke dni 17.1.2014 na adrese: <http://1url.cz/FFkr>.

těchto akcích se Německo uchyluje k hrozbě silou a Hitler vydává směrnici "Fall Grün".⁴⁹ Západní mocnosti a tradiční spojenci Československa - Anglie a Francie - v této době uplatňují politiku appeasementu a řídí se heslem "mír za každou cenu". Jsou ochotni pro zachování klidu zbraní obětovat nevelkou zemi v srdci Evropy a tím Hitlerova taktika nátlaku a hrozby války tedy slaví úspěch.

Fakticky tak došlo k situaci, kdy cizí mocnosti rozhodovaly o osudu státu, který má odstoupit své pohraničí a přitom nebyl tázán na názor a k jehož argumentům a snaze o zachování jeho samotné existence zůstali všichni hluchí. Dne 29. září 1938 se tak sešli v Mnichově zástupci čtyř mocností - Německa, Itálie, Francie a Anglie.⁵⁰ Velice tristní byl i fakt, že na rozdíl od Hitlera a Mussoliniho, Daladier a Chamberlain neměli dohodnutou společnou a efektivní taktiku vůči oběma svým protějškům. I přes to, v Hitlerův prospěch, byla Mnichovská dohoda podepsána. Stalo se tak bez přítomnosti zástupců Československa, kteří čekali v předpokojí. Mnichovský diktát přijala až 30. září 1938 dopoledne Syrového vláda, při svém zasedání v pražském Kolovratském paláci.⁵¹ Nejdůležitějším výsledkem Mnichova se stala okupace českého pohraničí. Jádrem jednání však nebyl samotný akt odstoupení, nýbrž stanovení postupu při okupaci podle stanovených pásem v přesně stanovených termínech.⁵²

Přijetím Mnichovské dohody se zhroutily prvorepublikové představy o jednotné Československé republice a tento právní akt⁵³ dal vzniknout novému státnímu útvaru, Druhé republice, jež trvala pouhých 167 dní - do nastolení Protektorátu Čechy a Morava. Ta byla okleštěna o pohraniční území⁵⁴, vnitřně oslabena a rozpolcena.

⁴⁹ Cílem bylo zničení ČSR vojenskou silou. A. Hitler: *"Je mým nezměnitelným rozhodnutím zničit Československo v blízké budoucnosti vojenskou akcí."*

⁵⁰ Chamberlain, Daladier, Hitler a Mussolini.

⁵¹ Pasák, Tomáš a Pasáková, Jana, ed. *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*. Praha: Práh, 1999. 486 s., [48] s. obr. příl. ISBN 80-7252-017-2., str. 209-220.

⁵² Kárník, Zdeněk. *České země v éře První republiky (1918-1938)*. Díl třetí, O přežití a o život (1936-1938). 1. vyd. Praha: Libri, 2003. 803 s. Dějiny českých zemí. ISBN 80-7277-119-1., str. 622. Nebo více o Mnichovu a jeho důsledcích například: Schelle, Karel et al. *Protektorát Čechy a Morava - jedna z nejtragičtějších kapitol českých novodobých dějin: (vybrané problémy)*. Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2010. 139 s. ISBN 978-80-7418-052-1. nebo: Kuklík, Jan, Němeček, Jan a Šebek, Jaroslav. *Dlouhé stíny Mnichova: Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 390 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-18-6.

⁵³ Mnichovská dohoda byla podle mezinárodního práva neplatná od samého počátku - dovozuje se tak, mimo jiného, i ze zjevného porušení ústavy, podle které území republiky bylo možno měnit jen ústavním zákonem, který vydán nebyl.

⁵⁴ Situace využívá a své nároky na odstoupení území s úspěchem vznáší i Polsko s Maďarskem, více k tématu např.: Gebhart, Jan a Kuklík, Jan. *Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. 315 s. ISBN 80-7185-626-6.

2.1.1 Vnitropolitická situace a další důsledky Mnichovské krize

Mimo faktu, že ze zabraných pohraničních území přicházelo do vnitrozemí tisíce zoufalých uprchlíků⁵⁵, otřesených a ztrativších své dosavadní jistoty, práci a domov, dolehla existenční a sociální nejistota i na další skupiny českého obyvatelstva. Nejvíce však důsledky Mnichova ovlivnily politickou situaci na domácí scéně. Tradiční liberálně demokratické zřízení velmi rychle přestalo fungovat a jeho tradiční garant, mocenskopolitický systém, se nenávratně zhroutil. Rychle převládla myšlenka na provedení zásadních změn v dosavadním politickém systému a mocenském uspořádání. Tento odklon od ideálů humanitní liberální demokracie, která tvořila samotný základ národního bytí a samotného ducha novodobých českých dějin, znamenal definitivní úpadek politické scény a kultury veřejného života v pomnichovské republice na dalších několik dlouhých let.⁵⁶

Palčivým problémem, mimo obrovské ztráty územní, přírodních a lidských zdrojů, se stal již výše zmíněný problém, kterým se stalo uprchlictví. Patřili sem hlavně Židé, obyvatelé pohraničí a část německých antifašistů. Kromě negativního dopadu na společnost, kterým byl bezesporu prudký nárůst nezaměstnanosti, psychické vyčerpání a stavy beznaděje a zoufalství, můžeme mezi obyvatelstvem vysledovat i pocity sounáležitosti a solidarity.

V postavení československé vlády a jejího Předsednictva došlo k významným změnám. Ještě před svou abdikací na funkci presidenta republiky jmenoval Edvard Beneš reorganizovanou vládu, do jejíhož čela se postavil generál Jan Syrový. František Chvalkovský, jako nový ministr zahraničních věcí, určil nový směr zahraničně politické orientace Druhé republiky. Po prezidentově abdikaci, vykonávala jeho pravomoci - podle československé ústavy z roku 1920 - vláda. Předsednictvo ministerské rady v této době soustředilo ve svých rukou zvýšené administrativní pravomoci a tyto zvýšené kompetence mu zůstaly i po zvolení nového prezidenta druhé Československé republiky, dosavadního prezidenta Nejvyššího správního soudu, doktora Emila Háchy.

V říjnu 1938 se zhroutil dosavadní, ještě stranický parlamentní systém, a v takzvané podzimní revoluci se vlády chopila *"tradicionalistická a integrálně nacionalistická*

⁵⁵ Velkou zásluhu na této situaci má tzv. říšský pogrom, známější pod jménem Křišťálová noc, který vypukl v noci z 9. na 10. 11. 1938 v Německu, Rakousku a Sudetech. Více k tématu například: Gilbert, Martin. Křišťálová noc: předehra záhuby. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2007. 286 s., [8] s. obr. příl. ISBN 978-80-7381-028-3.

⁵⁶ Gebhart, Jan a Kuklík, Jan. Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. 315 s. ISBN 80-7185-626-6., str. 36-45.

*pravice, jejíž vedoucí osobnost představoval předseda republikánské strany Rudolf Beran*⁵⁷, jakožto reprezentant nejsilnější české, agrární, politické strany. Jedinou českou vládní stranou se tak stala Strana národní jednoty, která vznikla jako odpověď na zjednodušení politického systému a měla sehrát výraznou úlohu při převýchově společnosti a její ideologické očistě. Jednalo se, mimo sociálních demokratů, komunistů a části národních socialistů (kteří vytvořili loajální levicovou opozici - Národní stranu práce), o sjednocení všech tehdejších politických stran v Československu. Základem nového stranického systému se tedy stal nesoutěživý a formálně demokratický kvazidvoustranický systém.

Dalším mezníkem, který bych zde ještě rád uvedl, se stalo přijetí Ústavního zákona č. 330/1938 Sb., o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací, ze dne 15. prosince 1938. Tímto ústavním zákonem byla vláda de facto zmocněna ke změnám či doplňkům zákonů, na dobu dvou let, vládními nařízeními nebo změny textu ústavní listiny mohl provádět dokonce prezident republiky svými dekrety. Parlament byl ve své legislativní a kontrolní funkci protiústavně odstaven na druhou kolej a definitivně došlo k narušení jednoho ze základních politických principů, dělby moci.⁵⁸

2.2 Židovské obyvatelstvo v Druhé republice

Před tím, než se dostanu k samotným protižidovským opatřením vzniklých za trvání Druhé republiky, které dláždily cestu a byly základem pro protektorátní protižidovskou legislativu, pokusím se ještě nastínit - v základních bodech, vzhledem k rozsahu diplomové práce a jejímu ústřednímu tématu - povahu českého antisemitismu a roli dobového tisku, vlády a mezinárodní geopolitické situace, protože se domnívám, že všechny tyto faktory sehrály esenciální úlohu při jejím vzniku a při formování svých vztahů vůči Německé říši.

⁵⁷Rataj, Jan. Židovská menšina za druhé republiky. In: Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007. V Praze: Židovské muzeum, c2007, s. 21-44. ISBN 9788086889528., str. 25.

⁵⁸Mnichov a druhá světová válka 1938 - 1945. In: Wwww.vlada.cz: Historie Úřadu vlády České republiky od roku 1918 [online]. 20.12.2008. 2008 [cit. 2014-01-17]. Dostupné z: <http://1url.cz/cFgX>.

2.2.1 Český antisemitismus

Od počátku nového státního zřízení postupně probíhala likvidace právního státu a demokratických institucí, či spíše jejich faktické funkčnosti. Napříč celospolečenským spektrem probíhaly personální a politické čistky proti nepohodlným osobám. Nezastupitelnou úlohu zde sehrála i dobová provládní žurnalistika. Formou ofenzivní mobilizační propagandy konala zejména udavačskou a vyhledávačskou činnost. Měla plnou podporu nového režimu a postupně docházelo k vytěsňování jakýchkoliv informačních alternativ. Vše šlo k vytvoření tiskového monopolu státostrany⁵⁹, s největším důrazem na "*usměrňování veřejného mínění dle představ strany*".⁶⁰

Český antisemitismus, šířený nejen fašistickými stranami a skupinami, ale i vlivnými pravicovými a jinými nedemokratickými silami, dopadal mnohdy na živnou půdu, a co je hlavní, v zásadě se mu dostalo posvěcení od vládnoucích činitelů. Dobové pojetí rasového národa, který je postaven na společenství krve a společném rasovém základě, mělo vyloučit ze společnosti židovské občany. Útoky proti nim pak směřovaly ze všech stran, naštěstí k extremistickými skupinami navrhovanému protižidovskému zákonodárství prozatím nedošlo. Židovské obyvatelstvo však vytvářelo ve vztahu k nacistickému Německu vážný politický problém.

Vláda byla čím dál tím víc pod "palbou" vzrůstajícího antisemitismu a každodenního protižidovského pokřiku. Tlak Berlína na Čechy, aby vydali protižidovské zákony, byl trvalý. Jak se dozvídáme z dobových dokumentů, ministr Chvalkovský referuje, že je mu neustále Hitlerem a Ribbentropem připomínána důležitost židovské otázky. Dostalo se mu od nich také ujištění, že Německo nebude schopno jednat přátelsky se státy, v nichž budou mít Židé prostřednictvím svých hospodářských nebo jiných aktivit či důvodů jakýkoli vliv. Hitler dal touto nepřímou hrozbou najevo, že předběžnou podmínkou německé záruky nové hranice, je vyhlášení protižidovských zákonů. V reakci na tyto hrozby vydala vláda řadu nařízení a dalších opatření, která měla za cíl uklidnit situaci, a především samotného říšského vůdce.⁶¹

⁵⁹ Rataj, Jan. Židovská menšina za druhé republiky. In: Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007. V Praze: Židovské muzeum, c2007, s. 21-44. ISBN 9788086889528., str. 27-29.

⁶⁰ Gebhart, Jan a Kuklík, Jan. Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. 315 s. ISBN 80-7185-626-6., str. 213.

⁶¹ Hahn, Fred. Židé a Druhá, Československá republika. Střední Evropa: Revue pro středoevropskou kulturu a politiku. 1994, 38,39/1994, s. 190-196.

Nesmíme si však myslet, že vládní antisemitismus byl uplatňován pouze pod taktovkou hrozeb a diktátu od Německého souseda. Dobové heslo "Počeštíme Čechy" bylo směřováno právě proti Židům a pro tuto dobu typické zaujetí takzvaným českým árijstvím, mělo mít za následek především získání lepšího statutu v geopolitickém prostoru Třetí říše, kde Československo zaujímal podřízené postavení. Mimo tohoto můžeme sledovat působení konkurenčně - ekonomických zájmů vůči židovským spoluobčanům a stále silící zájem o bohatý židovský majetek nebo v neposlední řadě silící tlak církevních činitelů a jejich konzervativní katolický nacionalismus.⁶²

2.2.2 Protižidovská opatření Druhé republiky

"Budeme také řešit otázku židovskou. Poměr státu k těm židům, kteří jsou již dlouho usazení na území republiky a kteří mají pozitivní vztah k potřebám státu a jeho národů, nebude nepřátelský. (...) V důsledku posledních událostí se stal náš stát národně ryzejším státem Čechů, Slováků a Rusínů. Příslušníci jiného jazyka, pokud zůstali na našem území, jsou přirozeně našimi občany a spoluobčany a jejich postavení bude upraveno spravedlivě tak, abychom definitivně zajistili vnitřní národnostní mír."⁶³

Tak zněla část projevu předsedy vlády Rudolfa Berana v programovém prohlášení vlády, ze dne 13. 12. 1938. Deklarovaná rovnost a spravedlnost ovšem záhy vzaly za své a rozeběhla se mašinerie, která ve svých prvopočátcích snad měla hnací motor v touze po zbavení se konkurence a větším hospodářském profitu. Výrazné role se v této situaci ujaly domácí stavovské organizace, které při pronásledování židovského obyvatelstva přebraly vůdčí úlohu. Na jejich účasti při formování protižidovské politiky je zejména pozoruhodné to, že tendence k vylučování členů židovské národnosti vycházely z jejich vlastních řad. A svou horlivostí paradoxně předbíhaly i požadavky nacistického Německa na vylučování Židů z veřejného života, které jim byly nárokovány až po zřízení Protektorátu Čechy a Morava. *"Problém řešení židovské otázky ve druhé republice postupně eskaloval. Začíná se legislativně utvářet celá síť právních protižidovských opatření, omezující jejich plnoprávné postavení, završená snahou právně vymezit pojem Žid."⁶⁴*

⁶² Rataj, Jan. Židovská menšina za druhé republiky. In: Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007. V Praze: Židovské muzeum, c2007, s. 21-44. ISBN 9788086889528., str. 25-33.

⁶³ Programové prohlášení vlády. In: Wwww.vlada.cz [online]. 1938 [cit. 2014-02-17]. Dostupné z: <http://lurl.cz/pFvu>

⁶⁴ Gebhart, Jan a Kuklík, Jan. Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. 315 s. ISBN 80-7185-626-6., str. 215-216.

Prvními kroky, které reagovaly na obsazení československého území po Mnichovu a vedly k regulaci počtu advokátů v Československu, bylo vládní nařízení č. 219/1938 Sb., o dočasných omezeních v živnostenském a jiném výdělečném podnikání z 9. října 1939⁶⁵ a opatření Stálého výboru č. 284/1938 Sb., o prozatímní úpravě některých otázek týkajících se advokacie.

Významnějším dokumentem se však stalo memorandum stavovských korporací⁶⁶, zasláné vládě československé republiky dne 14. října 1938. Stavovské organizace nemarnily čas a pouhé dva týdny po mnichovské okupaci prostřednictvím tohoto memoranda formulovaly své požadavky ohledně zacházení se Židy.⁶⁷

V samotném textu memoranda se jeho autoři odvolávají na *"mocné hnutí lidu, které je namířeno proti Židům a jehož vyvrcholení mohlo by se státi našemu státu a našemu národu osudným"*⁶⁸ a žádají po vládě plnou a účinnou pozornost. Své požadavky zformulovaly do následujících bodů:

1. aby se Židy, pokud provozují svobodná podnikání, bylo nakládáno jako s menšinou, podle zásad proporcionality
2. ihned omezit účastenství Židů na svobodných povoláních, ve stavu soudcovském i ve veřejné správě na takové procento, které odpovídá celkovému počtu obyvatelstva
3. do budoucna stanovení zákazu výkonu lékařských, právnických a technických povolání Židy

V memorandu můžeme také nalézt návrh, který měl definovat židovského příslušníka. Za Žida měla být pokládána osoba, jejíž oba rodičové nebo jeden z nich je původu židovského. Souhlasné stanovisko k tomuto memorandu podepsali zástupci profese právnické, notářské, advokátní, lékařské a inženýrské. Dovolím si tvrdit, že šok, který tento dokument přinesl široké veřejnosti - a židovskému obyvatelstvu zvláště - musel být obrovský. S těmito profesemi a lidmi v nich působícími, patřícími ke špičce národní inteligence, člověk spojuje velký morální a společenský kredit, obzvláště s profesemi lékařskými a právnickými. Těžko tedy věřit, že právě organizace, které byly

⁶⁵ Ten, kdo vykonává svobodné povolání, má povinnost při změně svého působiště získat předem souhlas okresního úřadu, v jehož působnosti se chce usídlit. Příslušný úřad mohl souhlasné stanovisko vydat jen za podmínky schválení dalších institucí.

⁶⁶ Protižidovské memorandum profesních komor z 14.10.1938. In: [Http://www.lkcr.cz](http://www.lkcr.cz) [online]. 2010 [cit. 2014-02-19]. Dostupné z: <http://1url.cz/yFv5>

⁶⁷ Petrův, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 76.

⁶⁸ Protižidovské memorandum profesních komor z 14.10.1938. In: [Http://www.lkcr.cz](http://www.lkcr.cz) [online]. 2010 [cit. 2014-02-19]. Dostupné z: <http://1url.cz/yFv5>

reprezentovány těmito lidmi, daly mezi prvními podnět k tvorbě protižidovské legislativy. Zklamání z této situace muselo být tedy o to hořčí.⁶⁹

*"Stejně zásady a opatření bude nutno po vzoru lékařů provést i na jiných místech, abychom se zprostiti od nečeských živlů, které nám jen škodí a žijí na náš úkor"*⁷⁰ Tato věta věrně charakterizuje další společenský vývoj na území republiky. Nemyslím, že je třeba dopodrobna líčit všechny důsledky, které přineslo rozvíjející se židovské zákonodárství. Důležité je, že antisemitistické nálady byly zřetelné celým společensko-politickým spektrem. Tisk a jeho neustále sílící mediální tlak, stupňující se fašistická propaganda a postupné, ale důsledné vyřazování Židů ze společenského života.

Činná při tvorbě protižidovských opatření však byla i vláda, která legislativní cestou konkretizovala myšlenku na vytvoření "zvláštního statutu pro Židy". V důsledku hrozeb nacistické říše, jak bylo nastíněno v předchozích kapitolách, vydala několik nařízení a jiných dalších opatření, která měla říšského vůdce uklidnit. Opatření č. 15, Sb.I, z 27. ledna 1939, o přezkoumání česko-slovenského státního občanství některých osob, požadovalo, aby každý, kdo obdržel československé občanství po 1. listopadu 1918, předložil svůj případ k přezkoumání. Na první pohled rovné nařízení, kdyby ovšem jeho příloha neobsahovala dodatek, že přezkum se netýká Čechů, Slováků a Podkarpatorusů. Vzhledem k tomu, že Němci měli privilegované postavení, bylo jasné, kdo je terčem těchto nařízení.⁷¹

Vládní nařízení č. 14 o pobytu emigrantů z 27. ledna 1939, zase stanovilo povinnost opustit území Česko-slovenské republiky nejpozději do šesti měsíců lidem, kteří neprokážou, že mají česko-slovenské státní občanství nebo že jsou Čechy, Slováky nebo Podkarpatorusy.⁷²

⁶⁹ O dalším postupu stavovských korporací, které následovalo po vydání memoranda více např.: PETRŮV, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011, 262 p. Edice 20. století. ISBN 80-872-8419-4.

⁷⁰ ODCHÁZEJÍ. IN: Večer, č. 274, (20.10.1938), str. 2.

⁷¹ Hahn, Fred. *Židé a Druhá, Československá republika*. Střední Evropa: Revue pro středoevropskou kulturu a politiku. 1994, 38,39/1994, s. 190-196.str. 191-192.

⁷² BUBENÍK, Jaroslav a Jiří KŘEŠŤAN. *Zjišťování národnosti a židovská otázka*. In: KREJČOVÁ, Helena a Jana SVOBODOVÁ. *Postavení a osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939-1945: sborník studií*. Praha: Maxdorf, c1998, s. 11-39. *Historia nova* (Prague, Czech Republic), sv. 12. ISBN 80-85270-76-5., str. 44-47.

3. Protektorát Čechy a Morava

"Slibuji, že budu vůdce Velkoněmecké říše Adolfa Hitlera jako ochránce protektorátu Čechy a Morava poslušen, že budu zájmy Velkoněmecké říše k prospěchu Protektorátu Čechy a Morava a jeho vlády plniti, zákony zachovávat i své úřední povinnosti svědomitě zastávati".⁷³

Dne 14. března odhlasoval slovenský sněm odtržení Slovenska a vyhlásil stát samostatný. Ve stejný den započaly rozhovory prezidenta Emila Háchy s představiteli Německé třetí Říše, které vyvrcholily podpisem dokumentu "o převzetí ochrany nad českými zeměmi".⁷⁴ Hácha byl však pod nátlakem hrozby likvidace státu fakticky donucen k souhlasu s okupací českých zemí. Tento dokument byl určen zejména pro zahraničí a měl kamuflovat akt nacistické agrese⁷⁵. V noci ze 14. na 15. března překročila vojska nacistického Německa české hranice a o den později 16. března, Adolf Hitler v Praze vyhlásil tzv. Protektorát Čechy a Morava. Čechům je ponechána jen formální a velmi omezená autonomie a země české jsou vydány na milost i nemilost do područí třetí Říše. V čele protektorátu stanul říšský protektor, bývalý říšský ministr zahraničí, Konstantin von Neurath.⁷⁶ Doba útisku, nesvobody a teroru tímto vypukla v plné síle. Doba temna začala.

3.1 Zřízení Protektorátu Čechy a Morava

Právním základem Protektorátu Čechy a Morava se stal Hitlerův výnos z 16. března 1939⁷⁷, který byl otištěn ve Sbírce zákonů a nařízení (č. 75/1939). Tento normativní akt, který představoval zásadní státoprávní změnu bývalé Česko-Slovenské republiky a měl se stát legálním základem okupační politiky Německa vůči českým zemím, se skládal

⁷³ Slib státních zaměstnanců Protektorátu Čechy a Morava podle §2, odstavce 1 dekretu státního prezidenta ze dne 8. března 1940, č. 83 sb.

⁷⁴ Schelle, Karel et al. Protektorát Čechy a Morava - jedna z nejtragičtějších kapitol českých novodobých dějin: (vybrané problémy). Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2010. 139 s. ISBN 978-80-7418-052-1., str. 39.

⁷⁵ Maršálek, Pavel. Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2002. 347 s. ISBN 80-246-0302-0., str. 14.

⁷⁶ Seemann, Richard, ed. Cesta do Wannsee: konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí. 1. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2008. 309 s., viii s. obr. příl. ISBN 978-80-86057-51-4., str. 78.

⁷⁷ Výnos vůdce a říšského kancléře ze 16. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava (*Erlaß des Führers und Reichskanzlers über das Protektorat Böhmen und Mähren vom 16. März 1939*).

z preambule (složené samotným Hitlerem) a pouhých třinácti článků. Byl vydaný jednostranně Němci a bez jakéhokoli odkazu na předchozí berlínská jednání⁷⁸ se měl stát legálním základem nacistické okupační politiky vůči Čechům a Moravě. Preambule výnosu, která neměla normativní povahu, mimo jiného konstatovala, že " *po tisíc let náležely česko-moravské země k životnímu prostoru německého národa*" a postupem doby se z nich vytvořilo ohnisko stálého neklidu, které nemůže Německá říše ve svém vlastním zájmu pro udržení míru a bezpečnosti trpět. Toto prohlášení výborně demonstruje zkreslený pohled nacistů na česko-německé vztahy v minulosti, vyplývající především z jejich doktríny tzv. "Lebensraum" a snahu z takto překroucených historických faktů vytvořit propagandistický nástroj, který by pomohl lépe naplnit jejich zamýšlené cíle.⁷⁹ Výnos jasně koliduje s berlínským prohlášením, které se dovolávalo jen zajištěním pokoje, pořádku a míru ve střední Evropě, zatímco preambule jasně hovoří o " *rozhodnutí Německé říše zasáhnout k zajištění základů rozumného střeoevropského řádu a vydat nařízení, která toho vyplývají*".⁸⁰

Ve svém prvním článku výnos stanoví, že části republiky obsazené v břenu 1939, se stávají součástí Velkoněmecké říše a jako "Protektorát Čechy a Morava" vstupují pod její ochranu. Byly zde tedy nepřímo vymezeny hranice mezi protektorátem a územím říše. Druhý článek vymezuje rozdílnou státní příslušnost obyvatel Protektorátu na německé a protektorátní státní příslušníky.

Článek 3 definuje autonomii Protektorátu takto:

- Protektorát Čechy a Morava jest autonomní a spravuje se sám.
- Vykonává svoje výsostná práva, náležející mu v rámci protektorátu, ve shodě s politickými, vojenskými a hospodářskými potřebami Říše.
- Tato výsostná práva jsou vykonávána vlastními orgány a vlastními úřady s vlastními úředníky.

Výkon úřadu státního prezidenta v článku 4 se podmiňuje důvěrou Vůdce a říšského kancléře, v článku 5 se zase státnímu prezidentovi staví po bok říšský protektor a pojednává se zde o jeho právech. Zahraniční resort v Protektorátu převzala říše. Některé články, vymezující vztahy mezi protektorátní vládou a správou na straně jedné a říšským

⁷⁸ Která - jak se později ukázalo, nebyla Německem - na rozdíl od Čechů - chápána jako mezinárodní smlouva.

⁷⁹ Maršálek, Pavel. Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2002. 347 s. ISBN 80-246-0302-0., str. 16.

⁸⁰ Petrův, Helena. Zákoné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 18.

protektorem a německými úřady na straně druhé, byly formulovány velice neurčitě, vágně a abstraktně. Svým obsahem především omezovaly výsostná práva protektorátu. Výnos vytvářel jen rámec, který byl postupně vyplňován nařízeními říšského protektora, respektive administrativními a právními předpisy centrálních německých úřadů.⁸¹

Československá ústava formálně platila dál, ale podle čl. 12 právo platné v této době v Čechách a na Moravě zůstávalo v účinnosti, pouze pokud neodporovalo smyslu převzetí ochrany německou říší.

Skutečný obsah výnosu však českým zemím určoval takové postavení, které neodpovídalo pojmu protektorát ani právně, ale ani fakticky. Protektorát, jako institut mezinárodního práva v evropských poměrech takřka nepoužívaný, byl použit pouze terminologicky k zamaskování říšské diktatury, neboť Hitler ještě nehodlal riskovat, že Francie s Británií opustí svou politiku appeasementu a pustí se s ním do otevřeného střetu. Rámec Výnosu vůdce a říšského kancléře ze 16. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava byl později ještě upřesněn a doplněn třemi základními dokumenty.⁸² Protektorát byl tedy konstruován jako autonomní (omezeně svézákonný a samosprávný) útvar, který je součástí Velkoněmecké říše. Bližší úprava autonomie a správy však chyběla, a i když nedošlo k právní transformaci druharepublikových orgánů, připouštěla německá moc touto úpravou přiměřené využití úřadů a orgánů druhé republiky, včetně mechanismu jejich vazeb.⁸³

Tento nově vzniklý útvar nemohl samostatně vystupovat v zahraničních vztazích a neměl⁸⁴ žádné zastoupení v cizině. Veškeré mezinárodní záležitosti převzala na svá bedra Říše. Dále neměl protektorát právo ani na vlastní vojenskou obranu, a proto téměř okamžitě po okupaci dochází i k rozpuštění československé armády. Obrana státu tak byla bez diskuze svěřena do rukou Německu.

Také dohled nad poštou, dopravou a spoji, likvidací celní výsosti, popření zvláštní měnové politiky protektorátu a dalšího, byl rozsah takzvané autonomie podstatně omezen. Říše si

⁸¹ Brandes, Detlef. Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 1999. 657 s. Obzor; sv. 27. ISBN 80-7260-017-6., str. 26-29.

⁸² Prvním byl " Výnos vůdce a říšského kancléře o Protektorátu Čechy a Morava ze dne 22. března 1939 , druhým dokumentem byl tzv. aufbauverordnung z 1. září 1939. Třetím byl projev Wilhelma Stuckarta, kterým ucelil představu o protektorátu a o úkolech jednotlivých úřadů.

⁸³ Janečková, Eva. Státoprávní uspořádání Protektorátu Čechy a Morava (1939–1945). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 242 s. ISBN 978-80-7380-419-0., str. 15-26.

⁸⁴ Výjimkou byl pouze vyslanec v Berlíně.

navíc na příště vyhradila právo kdykoli zasáhnout opatřeními do těch oborů, které ještě zůstávaly v rukách protektorátní vlády. Deklarovaná autonomie se tak stala spíše fikcí.⁸⁵

3.2 Orgány veřejné moci v Protektorátu Čechy a Morava

Nacistický režim byl režimem totalitním, proto jeho charakteristickým rysem byla snaha o maximální kontrolu všech projevů veřejného i soukromého života, úsilí o vytvoření takového státu, kde se základní elementy společenské struktury budou nacházet v hierarchické závislosti *"Führer - Partei - Volk"*⁸⁶ a budou umožňovat uskutečňování jeho třídních funkcí. A právě jedním z mocných nástrojů, který vytváří předpoklady pro možnou totalizaci společnosti, je státní správa.⁸⁷

V protektorátu docházelo ke vzniku nových institucí v rámci správní struktury, přičemž by bylo takřka nemožné zavádět zcela nový správní systém. Proto byly ponechány i úřady předokupační správy - s drobnými změnami - a tato původní správa byla podřízena správě okupační. Pro vzájemné vztahy mezi těmito správami je typický dohled okupačních úřadů nebo ideálně přímé řízení vlastními lidmi.⁸⁸ Tímto byly v protektorátu položeny základy dvoj kolejného systému orgánů veřejné moci - systému autonomního a systému okupačního, které v protektorátu existovaly až do roku 1942.

3.2.1 Okupační správa

Německá okupační správa měla dva úkoly. *"Jednak bezprostředně spravovat správní úkoly, jimiž buď měly být zajištěny zájmy německých obyvatel v protektorátu, nebo u kterých podle dané politické a státoprávní situace v protektorátu přicházel v úvahu jen výkon vlastními říšskými orgány. Druhým úkolem bylo pozorovat a řídit autonomní správu, dohlížet na ní a v případě nutnosti jednat na jejím místě."*⁸⁹ Na tomto místě bych rád přiblížil alespoň trochu dva nejdůležitější okupační úřady.

⁸⁵ Malý, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 4., přeprac. vyd., V nakl. Leges vyd. 1. Praha: Leges, 2010. 640 s. Student. ISBN 978-80-87212-39-4., str. 446-7.

⁸⁶ Milotová, Jaroslava. Heydrichova správní reforma v kontextu správněpolitického vývoje českých zemí v letech nacistické okupace. (Disertační práce). Praha, 1988. 40 s.

⁸⁷ Janečková, Eva. Státoprávní uspořádání Protektorátu Čechy a Morava (1939–1945). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 242 s. ISBN 978-80-7380-419-0., str. 52.

⁸⁸ Tamtéž, str. 54.

⁸⁹ Hufnagel, H. Organisation der Verwaltung im Protektorat Böhmen und Mähren. Böhmen und Mähren 1940, č. 1, jinak Šišler, S. Příspěvek k vývoji a organizaci okupační správy v českých zemích v letech 1939-1945. In Sborník archivních prací. 1963, roč.13, č. 2, str. 54.

3.2.1.1 Úřad říšského protektora

Úřad říšského protektora v Čechách a na Moravě, se sídlem v Praze, požíval dominantního postavení, které mu vyhradil sám Hitler. Říšský protektor de facto zastával zájmy říše na území protektorátu. Vystupoval jednak jako zmocněnec říšské vlády, jednak jako zástupce říšského vůdce, kterému byl bezprostředně podřízen a ani nejvyšší říšské úřady neměly vůči němu právo přímých pokynů. Ze své pozice byl prakticky neomezeným pánem v protektorátu. Podle výnosu měl pečovat o dodržování politických směrnic vůdce a říšského kancléře a k tomuto disponoval určitými prostředky - oprávnění požadovat informace o všech opatřeních vlády protektorátu a udílet jí rady, mohl podávat námítky proti opatřením poškozujícím říši, při nebezpečí z prodlení mohl sám vydat nařízení nutná ve veřejném zájmu⁹⁰ nebo mohl zablokovat vyhlášení nařízení a výkon všech správních rozhodnutí a soudních rozsudků. Stál v čele všech (výjimku tvořily pouze armádní složky) německých orgánů, úřadů a služeben na území protektorátu. Ve vedení úřadu jej v případě potřeby zastupoval státní tajemník.⁹¹

Výkon státní správy byl v protektorátu dále omezen potvrzovacím právem říšského protektora vůči členům protektorátní vlády. Jeho postavení bylo dále upraveno říšskými normami, které nebyly v protektorátu publikovány. Důležité je zejména nařízení vůdce ze dne 7. června 1939, kterým bylo protektorovi přiznáno oprávnění vydávat vlastní právní předpisy a měnit nebo rušit autonomní právní normy.

3.2.1.2 Oberlandráty

Mimo úřadu říšského protektora měly nezastupitelnou úlohu také tzv. oberlandráty, které začaly vznikat prakticky ihned po obsazení území Čech a Moravy německými vojsky. Armáda okupantů zde měla primární úlohu - zpacifikovat místní obyvatelstvo, potlačit případný odpor a zavést režim, který bude v souladu se zájmy a potřebami okupační mocnosti, a to co nejrychleji. Za tímto účelem armáda zřizuje zvláštní správní aparát, který je složen z civilistů a jehož *"posláním je ujmout se řízení*

⁹⁰ Petrův, Helena. *Zákonné bezprávi: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 18-19.

⁹¹ Malý, Karel a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4., přeprac. vyd., V nakl. Leges vyd. 1. Praha: Leges, 2010. 640 s. Student. ISBN 978-80-87212-39-4., str. 447-451.

rozhodujících záležitostí a za využití úřadů okupovaného území zajistit nerušený chod správy, hospodářství a veřejného života, aby bylo dosaženo brzké normalizace poměrů."⁹²

Veškerá výkonná moc byla svěřena vrchnímu veliteli zastupujících jednotek generálu von Brauchitschovi, který ji dále delegoval na své podřízené. Dosavadní veřejná správa však měla fungovat dále, protože cílem bylo, aby autonomní ústřední úřady vykonávaly i nadále svoji působnost, ale nyní již pod vedením Němců.

Odborný dohled, výkon výkonné moci a hladký průběh správy měly zajistit civilní odborní úředníci z různých správních oblastí, kteří byli přidělováni německým vojenským velitelům. Ti vytvořili trojstupňovou, tzv. civilní správu.⁹³

Oberlandráty byly státním správním obvodem (ale ne samosprávným tělesem), měly především dozorovat nad českou správou v určeném obvodu, nepřevzaly tedy vlastní výkon správy, pouze ji kontrolovaly. Neměly se zabývat jednotlivými otázkami, ale měly *"pouze hleděti na to, aby česká správa plně odpovídala zájmům německé říše"*.⁹⁴ Zahrnovaly určitý počet okresů této autonomní správy. Na své úrovni měly stejné postavení jako říšský protektor. Byly jim rovněž podřízeny všechny úřady, služebny a orgány říše s výjimkou wehrmachtu a justice. Výkonnou složku každému oberlandrátu zajišťoval oddíl četnictva a postupně byly přidělovány i jednotky německé pořádkové policie.⁹⁵

Oberlandráty měly tedy dva základní úkoly - za prvé byly dohlédacími úřady na českými nižšími správními úřady v jejich oblasti působnosti a za druhé prováděly jako říšská správa první instance bezprostřední správu Němců v protektorátu v určených oblastech. Po skončení vojenské správy a po nástupu protektora do svého úřadu klesá počet oberlandrátů, ale zároveň je zvýšen počet jejich úkolů. S tímto souviselo i přidání další pravomoci, kdy mohly rozhodnout o přenesení části svěřených úkolů na okresy.⁹⁶

⁹² Maršálek, Pavel. Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2002. 347 s. ISBN 80-246-0302-0., str. 45.

⁹³ Na úrovni obou velitelů armádních skupin to byli šéfové civilní správy, střední články představovali správní šéfové při velitelství armádních sborů a posledním článkem, který nebyl spojen se žádným velícím místem německých jednotek se stali oberlandráti.

⁹⁴ NA, fond ÚŘP, k. 2, vojenská správa, záznam z konference oberlandrátů XVI. armádního sboru z 31. března 1939, jinak Šišler, S. Studie o organizaci a působnosti nacistické okupační správy v českých zemích v letech 1939-1945. In Sborník archivních prací. ministerstvo vnitra, 1972, roč.22, č. 1, str. 186.

⁹⁵ Janečková, Eva. Státoprávní uspořádání Protektorátu Čechy a Morava (1939-1945). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 242 s. ISBN 978-80-7380-419-0., str. 72-75.

⁹⁶ Tamtéž, str. 72-85.

3.2.2 Autonomní česká správa

Existence české správy trvala i nadále, úřady pokračovaly ve své činnosti a například v nižších úřadech došlo jen k menším změnám. Aby její kontrola byla co největší, byli do některých úřadů dosazováni přímo Němci. Větší změny se týkaly hlavně centrálních úřadů. Zachována zůstala funkce státního prezidenta, dále fungovala vláda - došlo však k jejímu zmenšení, když bylo zrušeno Ministerstvo národní obrany a zahraničních věcí. Důležitou změnou je zrušení Parlamentu, který prezident Hácha rozpustil dne 21. března 1939. Náhradou za rozpuštěné politické strany - ne však za Parlament - se mělo stát tzv. Národní souručenství, jako jediná politická reprezentace českého národa.⁹⁷

Česká správa měla na starosti především záležitosti protektorátních občanů, podléhala silné kontrole říšskoněmeckých úřadů, na které přešly i některé úkoly do té doby v kompetenci českých orgánů. To, jak si správu protektorátu představovali Němci, nejlépe vystihuje výrok vedoucího národnostně-politické skupiny úřadu říšského protektora Hanse Blaschka: *"Základ pro naši politiku vůči Čechům je dvojitý: 1. Vůdcův výnos o autonomii, 2. naše politická vůle."*⁹⁸

3.2.2.1 Státní prezident

Jeho postavení nebylo podrobně upraveno. Výnos pouze stanovil, že hlava autonomní správy Protektorátu Čechy a Morava požívá čestných práv a ochrany hlavy státu. Při posuzování jeho postavení proto vycházíme z ústavy z roku 1920, která, jak bylo zmíněno v předchozích kapitolách, zůstala v platnosti s výjimkou případů, kdy odporovala převzetí ochrany říší.⁹⁹

Emilu Háchovi, státnímu prezidentu, z jeho pravomocí po nástupu okupantů k moci nezůstalo mnoho a jeho pozice coby státního reprezentanta byla více než slabá.

Postavení protektorátního prezidenta bylo upraveno ve Výnosu velmi sporadicky a týkaly se ho jen dva články. Článek 3 nepřímou a článek 4 přímo, který stanovil, že: *"Hlava autonomní správy Protektorátu Čechy a Morava požívá ochrany a čestných práv*

⁹⁷ Janečková, Eva. Státoprávní uspořádání Protektorátu Čechy a Morava (1939–1945). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 242 s. ISBN 978-80-7380-419-0., str. 108-9.

⁹⁸ NA, fond ÚŘP, k. 31, záznam politické správy přednesené vedoucím národnostně-politické skupiny úřadu říšského protektora, Hansem Blaschkem, o dvojitým základu nacistické okupační politiky ze dne 2. května 1939.

⁹⁹ Postavení prezidenta upravovala hlava III. § 56-59.

hlavy státu. Hlava protektorátu potřebuje pro výkon svého úřadu důvěry Vůdce a říšského kancléře."¹⁰⁰

Tyto dva články naprosto podřídily prezidenta protektorovi. V této situaci záleželo spíše na síle osobnosti a autoritě prezidenta, do jaké míry dokáže prosadit zájmy obyvatel protektorátu. Hácha se v některých případech snažil zmírnit intenzitu německé perzekuce intervencemi ve prospěch vězněných nebo do koncentračních táborů transportovaných osob, avšak jeho projevy loajality vůči Hitlerovi a říši nabývaly postupem doby na intenzitě, i když se za nimi ukrýval pragmatický podtext. Jeho nedobrý zdravotní stav potom zapříčinil i to, že v průběhu doby přestal vykonávat i vnější povinnosti svého úřadu, v nichž jej zastupoval předseda vlády.¹⁰¹

3.2.2.2 Vláda a Národní souručenství

Po 15. březnu 1939 se dějiny československých vlád a jejich úřadů zkomplikovaly, a to dosti výrazným způsobem.¹⁰² V Protektorátu Čechy a Morava byla mezitím na základě Vůdcova výnosu ze 16. března 1939 vytvořena struktura protektorátních, formálně autonomních orgánů, v jejichž čele stál protektorátní prezident Emil Hácha a protektorátní vláda. Prezident byl hlavou protektorátní správy formálně, v praxi byl však výkon autonomní legislativy a administrativy soustředěn takřka výhradně do rukou vlády.¹⁰³

Všechna rozhodnutí důležitější povahy přijímala vláda ve sboru a její členové byli rozhodnutím kolegia vázáni. Z výkonu své funkce byla zodpovědná státnímu prezidentu, který ji také jmenoval - úprava této otázky totiž v Hitlerově výnosu absentovala.¹⁰⁴ Nejvýznamnější změnou v postavení vlády se však stal fakt, že vydávání vládních nařízení s mocí zákona, podle zákona č. 330/1938, ke kterému byla vláda kompetentní, bylo nově

¹⁰⁰ Seemann, Richard, ed. Cesta do Wannsee: konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí. 1. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2008. 309 s., viii s. obr. příl. ISBN 978-80-86057-51-4., str. 105-107.

¹⁰¹ Malý, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 4., přeprac. vyd., V nakl. Leges vyd. 1. Praha: Leges, 2010. 640 s. Student. ISBN 978-80-87212-39-4., str. 449-451.

¹⁰² 14. března 1939 vznikl na Slovensku formálně nezávislý slovenský stát, se svojí vlastní strukturou vládních orgánů a přijalo rovněž vlastní právní úpravu postavení vlády. Vládě protektorátu navíc z předchozích pravomocí mnoho nezůstalo. Více např. Eva Janečková ve své monografii Státoprávní uspořádání v Protektorátu Čechy a Morava.

¹⁰³ Historie Úřadu vlády České republiky od roku 1918: Mnichov a druhá světová válka 1938 - 1945. In: Vláda České republiky [online]. 2008 [cit. 2014-05-19]. Dostupné z: <http://1url.cz/cFgX>

¹⁰⁴ Maršálek, Pavel. Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2002. 347 s. ISBN 80-246-0302-0., str. 59.

podrobeno dozoru říšského protektora. Ten také využíval možnosti podat vládě návrh na přijetí určité právní úpravy pro území protektorátu. Kontrola vlády spočívala i v její povinnosti předkládat protektorovi protokoly ze svých zasedání. Kontrole ze strany Národního souručenství vláda naopak nepodléhala.¹⁰⁵

Složení rezortů zůstalo až do Heydrichovy správní reformy ve stavu, jak je reorganizovala Druhá republika, pouze s tou změnou, že byla zrušena ministerstva národní obrany a zahraničních věcí. Vláda se tedy skládala z prezidia ministerské rady, ministerstva vnitra, financí, spravedlnosti, průmyslu, zemědělství, a dále školství a národní osvěty, obchodu a živností, dopravy, veřejných prací a rezortu sociální a zdravotní správy. Z ústředních úřadů zaujímaly významné postavení Ústřední úřad statistický a Nejvyšší úřad cenový, oba přímo podřízené předsedovy vlády.¹⁰⁶ V roce 1939 přibýlo k původní struktuře Předsednictva ministerské rady ještě koordinační oddělení, mající na starosti zajištění styku mezi protektorátní vládou a říšskými orgány v Protektorátu, zejména mezi úřadem říšského protektora a protektorátní vládou. Od roku 1940 se právě na Předsednictvu ministerské rady soustředila evidence záležitostí vyplývajících z protektorátních protižidovských opatření. Zvláštní pozornost si zaslouží také někteří představitelé vlády a vládní úředníci za jejich angažovanost v domácím odboji, a to zejména v prvních dnech a měsících od vzniku Protektorátu. Asi nejvýznamnější postavou domácího odboje se stal sám předseda protektorátní vlády Ing. Alois Eliáš, který se pro svou odbojovou činnost ocitl až na popravišti v kobylické střešnici.¹⁰⁷

K zásadní reformě ústředních orgánů protektorátní správy došlo na počátku roku 1942, za zastupujícího protektora Reinahrta Heydricha. Jejím účelem bylo omezení autonomie protektorátu při zachování její vnější fasády.¹⁰⁸

Vláda měla z počátku, stejně tak i prezident, plnou důvěru národa, která se ale s postupně narůstajícími problémy a počínajícími projevy kolaborace začala vytrácet.¹⁰⁹

Jak již bylo zmíněno výše, dne 21. března 1939 rozpustil státní prezident Hácha Poslaneckou sněmovnu a Senát. Náhradou za rozpuštěné politické strany se mělo stát jako

¹⁰⁵ Historie Úřadu vlády České republiky od roku 1918: Mnichov a druhá světová válka 1938 - 1945. In: Vláda České republiky [online]. 2008 [cit. 2014-05-19]. Dostupné z: <http://1url.cz/cFgX>

¹⁰⁶ Maršálek, Pavel. Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2002. 347 s. ISBN 80-246-0302-0., str. 59.

¹⁰⁷ Historie Úřadu vlády České republiky od roku 1918: Mnichov a druhá světová válka 1938 - 1945. In: Vláda České republiky [online]. 2008 [cit. 2014-05-19]. Dostupné z: <http://1url.cz/cFgX>

¹⁰⁸ Zrušení Předsednictva, zmenšení počtu ministerstev, přesun kompetencí a další, na základě vládního nařízení ze dne 15. ledna 1942 č. 14/1942 Sb.

¹⁰⁹ Janečková, Eva. Státoprávní uspořádání Protektorátu Čechy a Morava (1939–1945). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 242 s. ISBN 978-80-7380-419-0., str. 137.

jediná politická reprezentace národa českého právě Národní souručenství. Mimo vedoucích politiků první a druhé republiky, kteří měli zákaz vstupovat do jakýchkoli funkcí, v něm měly být zastoupeny všechny vrstvy českého národa, včetně fašistů. Výbor Národního souručenství byl obsazen dle stranického klíče posledních voleb. Jeho politickým programem měla být národní pospolitosť, křesťanská morálka a sociální spravedlnost.¹¹⁰

Prezident Hácha zastával takový názor, že Národní souručenství musí navenek vytvářet dojem totalitního, autoritativního hnutí, ale jeho řídicí výbor musí být většinou vytvořen z demokratických politiků.¹¹¹

Cílem založení Národního souručenství tedy bylo vytvoření masové organizace, která otevřeně podporovala protektorátní vládu jako politického reprezentanta českého národa, v rámci podřízeného postavení našich zemí ke Třetí říši.¹¹²

Podle usnesení vlády ze dne 6. dubna a nařízení ministerstva vnitra z 9. června bylo Národní souručenství prohlášeno za jediné politické sdružení českého národa na území protektorátu. Výbor Národního souručenství neměl být náhradou parlamentu, ani mu nepříslušela zákonodárná moc, byl koncipován spíše jako poradní sbor vlády. Ministři byli povinni vyřizovat a přijímat všechny jeho návrhy a podávat o jejich realizaci zprávu zpět vládě. Vláda také měla podávat své návrhy zákonodárných opatření předem výboru Národního souručenství k vyjádření. Výbor ovšem neměl právo vládu kontrolovat, nemohl vyslovit vládě nedůvěru a jeho členové neměli ani právo interpelace.¹¹³

Oficiálně mělo být Národní souručenství nástrojem loajální spolupráce s Říší, přihlásilo se do něj 97 % mužského obyvatelstva. Židům však již toto umožněno nebylo. I přesto se podařilo jeho členům vytvořit základnu pro různé formy obrany české autonomie, působili zde například příslušníci domácího odboje Obrana národa. Od roku 1941 ale začala v této organizaci jasně převládat linie, která otevřeně spolupracovala a podporovala Třetí říši.¹¹⁴

¹¹⁰ Tamtéž, str. 150.

¹¹¹ Pasák, Tomáš. Pod ochranou říše. Praha: Práh, 1998. 429 s., [32] s. obr. příl. ISBN 80-85809-88-5., str. 58.

¹¹² Národní souručenství. In: Klub vojenské historie Moravský Žižkov [online]. 2010 [cit. 2014-05-20]. Dostupné z: <http://1url.cz/VjHZ>

¹¹³ Janečková, Eva. Státoprávní uspořádání Protektorátu Čechy a Morava (1939–1945). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 242 s. ISBN 978-80-7380-419-0., str. 150-153.

¹¹⁴ Zajímavostí je, že právě tato situace měla vyvolat obavy a následnou reakci Londýnské exilové vlády, jež se obávala otevřené podpory Německa a masového vstupování českých bojovníků do říšské armády, a která následně vyústila až k atentátu na zastupujícího říšského protektora R. Heydricha, kdy cílem atentátu bylo vyvolání represí a následná změna postoje českého obyvatelstva k okupační správě.

Dne 15. 1. 1943 bylo Národní souručenství jako politická organizace zlikvidováno a přeměněno v korporaci zabývající se převážně úkoly výchovnými a kulturními.¹¹⁵

3.3 Právní předpisy a jejich tvorba v protektorátu

Považuji za důležité věnovat část kapitoly také otázce normotvorby a právních předpisů v protektorátu, neboť úzce souvisí s ústředním tématem této práce a pomůže lépe pochopit celou problematiku a pozadí tvorby protižidovského zákonodárství v protektorátní říši.

Asi nejdůležitější změnou, která nastala jako důsledek zřízení protektorátu, byla skutečnost, že na území Čech a Moravy platilo dvojí právo - právo říšské a právo protektorátní. Zavedení právního dualismu mělo za následek také zřízení německého soudnictví, jakož i celého správního aparátu, jak bylo popsáno výše.

Došlo tak k recepci převážné většiny dosud platných právních norem z první a druhé Československé republiky, jehož velká část obsahovala ještě recipované rakouské právní předpisy. Byla tak zachována kontinuita mezi právním řádem novým a právním řádem zaniklé Česko-Slovenské republiky. Při bližším pohledu na platný protektorátní právní řád musíme rozlišit, zda se skládal z autonomních nebo říšskoněmeckých právních předpisů, které zde také platily.¹¹⁶

3.3.1 Právní postavení obyvatel v protektorátu

Aplikace práva byla obvykle závislá na státní příslušnosti subjektů právních vztahů. V Protektorátu Čechy a Morava byly totiž vytvořeny tři kategorie obyvatelstva odlišného postavení. Tato situace měla právní základ ve vydání nařízení Vůdce a říšského kancléře ze dne 22. března 1939¹¹⁷, které blíže upravovalo postavení říšského protektora.

Obyvatelé protektorátu, kteří byli rovněž příslušníky německého národa, se stali německými státními příslušníky, popřípadě říšskými občany.¹¹⁸ Toto ustanovení výnosu bylo následně provedeno nařízením říšského ministra vnitra ze dne 20. dubna 1939

¹¹⁵ Národní souručenství. In: Klub vojenské historie Moravský Žižkov [online]. 2010 [cit. 2014-05-20]. Dostupné z: <http://1url.cz/VjHZ>

¹¹⁶ Tauchen, Jaromír. Právní řád a publikace právních předpisů v Protektorátu Čechy a Morava. Academia.edu [online]. 2013 [cit. 2014-06-01]. Dostupné z: <http://1url.cz/Cj23>

¹¹⁷ Nařízení Vůdce a říšského kancléře ze dne 22. března 1939, k výnosu Vůdce a říšského kancléře v Protektorátu Čechy a Morava.

¹¹⁸ Podle předpisů zákona o říšských občanech ze dne 15. září 1935.

a podle něj nabyli dřívější českoslovenští státní příslušníci německé národní příslušnosti, kteří měli k 10. říjnu 1938 domovské právo v některé obci bývalých zemí České a Moravskoslezské, s účinností od 16. března 1939 německé státní příslušnosti.¹¹⁹ Němečtí státní příslušníci, kteří měli bydliště v Protektorátu, požívali stejná práva jako příslušníci protektorátu.¹²⁰ Dnem 16. března 1939 tedy dochází de facto k všeobecnému zavedení norimberské nomenklatury, protože na Němce žijící na protektorátním území se začaly vztahovat zákony o říšském občanství k ochraně německé krve a cti neboli "norimberské rasové zákony", které byly přijaty v září 1935 říšským sněmem v Norimberku.¹²¹

Zákon ze dne 15. září 1935 o říšských občanech rozlišoval kategorii státních příslušníků a říšských občanů. Státním příslušníkem byl ten, kdo náležel, podle § 1, k ochrannému svazku Německé říše a byl jí za to zvláště zavázán. Říšský občan byl již kategorií kvalifikovanější, kterým mohl být pouze státní příslušník německé nebo příbuzné krve, který svým chováním dokazoval, že je způsobilý a ochotný věrně sloužit německému národu a říši. Říšského občanství se nabývalo jen na základě propůjčení listu o říšském občanství a jen říšští občané byli plnoprávními nositeli politických práv podle zákonných předpisů.¹²²

Pro obyvatele protektorátu, kteří se stali říšskými občany nebo německými státními příslušníky na základě těchto předpisů, platila - jak bylo uvedeno výše - ustanovení na ochranu německé krve a cti a podléhali německé soudní pravomoci. Ostatní obyvatelé Čech a Moravy se stali na základě ustanovení článku 2 odstavce 2 výnosu vůdce a říšského kancléře státními příslušníky Protektorátu Čechy a Morava. K provedení tohoto článku bylo později vydáno nařízení protektorátní vlády o protektorátní příslušnosti ze dne 11. ledna 1941, č. 19/1941 Sb., podle něž se s účinností od 16. ledna 1939 příslušníky protektorátu stali dřívější česko-slovenští státní občané, kteří k uvedenému dni měli buď bydliště, domovské právo nebo nárok na určení domovské příslušnosti na území protektorátu. Dále také ti, kteří k 10. říjnu 1938 měli bydliště v některé z obcí bývalých česko-slovenských zemí, připojených v té době k Německé říši a svou státní příslušnost si

¹¹⁹ Pokud ji nenabyli již na podkladě § 1 německo-československé smlouvy o státním občanství a opci z 20. listopadu 1938 s účinností od 10. října 1938.

¹²⁰ Petrův, Helena. Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941). Vyd. 1. Praha: Sefer, 2000. 175 s. Knižnice Institutu Tereziánské iniciativy; sv. 1. ISBN 80-85924-25-0., str. 14-15.

¹²¹ Kárný, Miroslav. Konečné řešení: genocida českých židů v německé protektorátní politice. Vyd. 1. Praha: Academia, 1991. 182 s. ISBN 80-200-0389-4., str. 30.

¹²² Petrův, Helena. Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941). Vyd. 1. Praha: Sefer, 2000. 175 s. Knižnice Institutu Tereziánské iniciativy; sv. 1. ISBN 80-85924-25-0., str. 14-15.

zachovali nebo ji znovu optovali. Protektorátními příslušníky české národnosti byli také ti, kdož 16. března 1939 měli domovské právo na Slovensku nebo Karpatské Ukrajině.¹²³

Byly tedy vytvořeny tři kategorie obyvatelstva Protektorátu Čechy a Morava, z nichž nejnižší a podřadné postavení měla právě kategorie protektorátních příslušníků.¹²⁴

Můžeme tedy říci, že pro protektorátní státní příslušníky bylo rozhodující recipované právo Československé republiky, společně s nově přijatými protektorátními předpisy po 15. březnu 1939. Právní předpisy, které zůstaly v platnosti i po 15. březnu 1939 však bylo nutné vykládat v kontextu k novým státoprávním poměrům v duchu národně-socialistické Velkoněmecké říše. O německých státních příslušnících, kteří měli své bydliště v protektorátu, bylo pojednáno v předchozích řádcích.

3.3.2 Právní předpisy platné v protektorátu, tvůrci práva

Říšské právo však neplatilo ani pro jednu ze skupin jako celek, neboť ani jednotné právo na veškerém území Velkoněmecké říše neexistovalo, jakožto důsledek připojení Rakouska a Sudet v roce 1938 k Říši. Cílem nacistů se tak stává snaha o zavedení společného práva jak na celém říšském, tak i na okupovaných územích. A protože takové změny nebylo možné dosáhnout okamžitě, děje se tak postupným procesem, a to dvojnásobem: právní řády okupovaných zemí převzaly přímo do svých právních předpisů právní normy, které platily v Říši nebo se v autonomních právních řádech odrazila výrazným způsobem nacistická ideologie a její pojetí práva.¹²⁵

Základním předpisem pro výkon moci v protektorátu se stal výnos vůdce a říšského kancléře z 16. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava a prováděcí předpisy k němu. Na tomto základě platily v protektorátu právní předpisy trojího druhu:

- právní předpisy platné do vzniku protektorátu
- říšskoněmecké právní předpisy
- právní předpisy protektorátní

Právní předpisy platné do vzniku protektorátu ponechával v účinnosti výnos z 16. března 1939, který stanovil ve svém článku 12, že právo dosud platné v Čechách a na Moravě zůstává v účinnosti, pokud neodporuje smyslu převzetí ochrany říší a na jehož

¹²³ Petrův, Helena. *Zákoně bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 20-21.

¹²⁴ Petrův, Helena. *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941)*. Vyd. 1. Praha: Sefer, 2000. 175 s. Knižnice Institutu Terezínské iniciativy; sv. 1. ISBN 80-85924-25-0., str. 15.

¹²⁵ Tauchen, Jaromír. *Právní řád a publikace právních předpisů v Protektorátu Čechy a Morava*. Academia.edu [online]. 2013 [cit. 2014-06-01]. Dostupné z: <http://1url.cz/Cj23>

základě bylo vydáno nařízení ze dne 7. června 1939, o zákonodárném právu v protektorátu, podle kterého stanoví říšský protektor, které právo odporuje podle čl. 12 výnosu vůdce a říšského kancléře o Protektorátu Čechy a Morava smyslu převzetí ochrany Německou říší.¹²⁶

Bezprostředně po vzniku protektorátu byl německý právní řád v Čechách a na Moravě nadřazen předpisům protektorátním. Pokud to vyžadoval "společný zájem", mohla říše na základě výnosu ze 16. března 1939 kdykoli vydat právní předpisy s platností pro protektorát nebo říšský protektor mohl svým nařízením měnit autonomní protektorátní právo. Protektorátní orgány byly nuceny se podrobit a nevydávat zákony, nařízení či jiná správní opatření a rozsudky i v případě, že říšský protektor vznesl proti nim námitky.¹²⁷

Tvůrci právních předpisů říše tvořili dvě skupiny. První skupina byla oprávněna vydávat právní předpisy s platností pro celou Německou říši, tedy i pro protektorát - vůdce, říšský kancléř, říšská vláda, říšští ministři a Ministerská rada pro obranu říše, zatímco druhá skupina byla zmocněna k vydávání říšských norem pouze pro Protektorát Čechy a Morava. Do druhé skupiny spadali společně - říšský protektor, vrchní zemské rady a jiné říšské úřady, pověřenci a po dobu okupace také vrchní velitel německé armády.¹²⁸

Rozhodující význam pro dění v protektorátu měly samozřejmě ve svých rukou říšské orgány. Nejdůležitější normativní akty, regulující samotné základy státoprávního uspořádání protektorátu, vydával přímo říšský Vůdce, Adolf Hitler. Ten ve svých rukou soustředil veškerou moc, protože dle německé právovědy se v jeho osobě soustředilo vedení státu a německého národa¹²⁹ a jeho prostřednictvím se pozdvihl *"ke svému nejvyššímu naplnění duch národa (Volkgeist) a duše rasy (Rassenseele), jež tvoří pramen veškerého práva."*¹³⁰ Proto Hitlerova formálně projevená vůle byla zákonem a dokonce i jeho neformální rozkaz měl před ostatním právem vždy přednost. Z tohoto důvodu mu na tvorbě legislativy náležel nemalý podíl. Vydával říšské zákony, zpravidla po poradě s říšskou vládou, jeho rozkazy nabývaly účinnosti pod označením "vůdcova nařízení" a ta

¹²⁶ Petrův, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 37.

¹²⁷ Tamtéž, str. 37.

¹²⁸ Petrův, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 37-38.

¹²⁹ Führer und Reichskanzler.

¹³⁰ Maršálek, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2002. 347 s. ISBN 80-246-0302-0., str. 93.

byla postavena na roveň zákonům.¹³¹ Další formou zákonodárné moci Hitlera byl výnos (Erlas), který vydával zpravidla při výkonu ústavních oprávnění náležejících mu jako hlavě státu. O tom, zda ve věci vydá nařízení či výnos rozhodoval zcela sám, rovněž mohl svévolně provést jakoukoli právní úpravu.

Společně s Hitlerem fungovaly jako zákonodárné orgány, v jejichž kompetenci bylo vydávání předpisů pro celou Německou říši, tedy i pro Protektorát Čechy a Morava, říšská vláda a říšský sněm. Ty se na legislativním procesu nepodílely stejnou měrou, rozhodující postavení obdržela říšská vláda - díky rozsáhlému zmocnění k vydávání zákonů, zatímco říšský sněm vyvíjel jen sporadickou aktivitu. Právo říšské vlády vydávat právní předpisy s platností pro protektorát stanovil výnos z 16. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava, a to jak obecně, tak i pro konkrétní oblasti.¹³²

Právní řád protektorátu ovlivňovala a podstatným způsobem významná pro něj byla také normotvorná činnost ministerské rady pro obranu říše. Pokud Hitler nenařídil vydání zákona říšskou vládou nebo sněmem, regulovala ministerská rada pro obranu říše svými nařízeními s mocí zákona některé důležité záležitosti pro vedení války v celoříšském měřítku.

Neméně významná byla i nařízení jednotlivých ministrů, k jejichž vydání však mohlo dojít jen v rámci a na základě zmocnění obsaženého v zákoně, vůdcově výnosu nebo jeho nařízení, a to jen v případě, že se měla dotknout protektorátu a jen po dohodě s říšským protektorem.¹³³ Z říšských ministrů, kteří uplatňovali svůj vliv na zákonodárství protektorátu, požíval zvláštního postavení především říšský ministr vnitra, který byl výnosem ze 16. března 1939 zmocněn, aby v konsensu s ostatními zúčastněnými ministry vydal správní a právní předpisy potřebné k doplnění tohoto výnosu.¹³⁴ Pro nejvyšší úřady vyvstala povinnost dohodnout se s ním o všech opatřeních, která se týkala protektorátu, zejména pokud se jednalo o vydávání právních předpisů nebo o opatření organizační povahy.

¹³¹Rozdíl mezi zákonem a vůdcovým nařízením (Verordnung) byl ten, že nařízení přebíralo kompetenci příslušného říšského ministra.

¹³² Petrův, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 39.

¹³³Maršálek, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2002. 347 s. ISBN 80-246-0302-0., str. 95.

¹³⁴ Toto zvláštní postavení říšského ministra vnitra pak bylo upraveno nařízením z 22. března 1939, podle kterého se stal ústředním místem k provedení výnosu o protektorátu.

Mezi těmi, kdo mohli vydávat právní předpisy pouze na území protektorátu, měl výsadní postavení především říšský protektor.¹³⁵ Jeho hlavním posláním bylo usměrňovat autonomní správu protektorátu s ohledem na zájmy říše, náleželo mu také subsidiární zmocnění k normotvorbě. Jeho oprávnění, jak již bylo nastíněno v předchozích kapitolách, k vydávání právních předpisů bylo následující: hrozilo-li nebezpečí z prodlení, mohl vydat nařízení nutná ve společném zájmu; mohl měnit autonomní právo, vyžadoval-li to společný zájem; v nebezpečí z prodlení mohl vydat právní předpisy všeho druhu; byl oprávněn vydávat policejní nařízení; mohl učinit správní opatření nutná k udržení pořádku a bezpečnosti a také určoval, které právo podle čl. 12 výnosu odporuje smyslu ochrany převzaté říši.¹³⁶

Jím vydané předpisy měly být publikovány ve dvojjazyčném Věstníku nařízení říšského protektora¹³⁷ a stejně jakož i všechna opatření říšských úřadů, nesměly být podrobeny přezkumu autonomními institucemi.¹³⁸

Ostatní říšské orgány v protektorátu, které byly nadány normotvornou pravomocí, mohly vydávat právní předpisy s celoprotektorátní působností nebo jen ve svém obvodu, jako nižší stupeň říšské vnitřní správy.

Co se týče zajištění normotvorby vykonávané centrálními autonomními orgány, můžeme říci, že až do roku 1940 příslušela normotvorná pravomoc státnímu prezidentovi, protektorátní vládě a jednotlivým ministerstvům. Pro její úpravu měl zásadní význam tzv. ústavní zmocňovací zákon.¹³⁹ Státnímu prezidentovi podle tohoto předpisu náleželo dvouleté zmocnění vydávat k jednomyslnému návrhu vlády dekrety o síle ústavního zákona, přesto své oprávnění fakticky nevyužíval. Iniciativu normotvorby přenechával především vládě nebo ministerstvům. Protektorátní vláda byla na základě stejného zákona nadána pravomocí, aby ve stejném období a se souhlasem prezidenta, vydávala nařízení ve věcech jinak vyhrazených pouze zákonu. Tato legislativní pravomoc však od svého

¹³⁵ Jeho postavení bylo upraveno především výnosem z 16. března 1939, potom nařízením ze 7. června 1939, o zákonodárném právu v protektorátu, a nařízením z 1. září 1939, o vybudování správy v protektorátu. Tato právní úprava posílila výrazně protektorovo postavení jako zákonodárce.

¹³⁶ Petrův, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 40.

¹³⁷ *Verordnungsblatt des Reichsprotectors Bohmen und Mahren*.

¹³⁸¹³⁸ Maršálek, Pavel. *Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2002. 347 s. ISBN 80-246-0302-0., str. 95-96.

¹³⁹ Recipovaný ústavní zákon z 15. prosince 1938, č. 330 Sb. o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů bývalé republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací.

počátku podléhala tvrdému dozoru říšského protektora.¹⁴⁰ Intenzivní normotvorbu rozvíjela také jednotlivá ministerstva, pod bedlivým dozorem protektorových zmocněnců, ačkoli jim byla svěřována jen bližší úprava některých jednotlivostí.¹⁴¹

Na konci roku 1940 nastávají v oblasti autonomní normotvorby opět významné změny. Jednak uplynulo dvouleté zmocnění státního prezidenta k vydávání dekretů a dále říšský protektor nedovolil, aby mimořádná nařizovací moc vlády byla prodloužena autonomní cestou. Nadále tak spočívala na bázi zmocnění daného jí říšským orgánem. Kromě uvedeného byla také vyloučena možnost jakéhokoli přezkumu vládních nařízení ve správním soudnictví ustanovením, že se na ně má použít úprava platná pro zákony. V jejich rámci potom mohly být vydávány sekundární předpisy. Ve větší míře se začala realizovat i legislativní činnost jednotlivých úřadů.¹⁴²

Další změny autonomní normotvorby přinesla až Heydrichova správní reforma v roce 1942, která zrušila protektorátní vládu jako kolektivní orgán a normotvornou činnost přesunula na věcně příslušné ministry. Zcela jasně v této době vystupuje zřetelný vliv německých míst na autonomní legislativu a stále se stupňující zásahy okupační moci na obsah autonomních právních předpisů.¹⁴³

Jak již bylo uvedeno výše, právní předpisy Říše neplatily pro území protektorátu jako celek, ale pouze v případě, pokud tak výslovně stanovil říšský právní předpis nebo to vyplývalo z jejich obsahu. Často tak docházelo k nejasnostem ohledně toho, zda a v jakém rozsahu se právní předpis vztahuje i na území protektorátu.

Působnost úředních listů, ve kterých se zveřejňovaly předpisy Říše, se rozšířila i pro území protektorátu. Říšské právní předpisy, které byly platné pro území protektorátu a vyhlášené v úředních listech Říše, nabývaly účinnosti v den následující po vyhlášení v úředních listech Říše. Sbírka nařízení pro Čechy a Moravu se považovala rovněž za říšskou publikační sbírku. Některé říšskoněmecké právní normy byly, pokud nesnesly

¹⁴⁰ Kontrola ze strany říšského protektora měla však své meze, které přímo vyplývaly z Hitlerova výnosu o protektorátu.

¹⁴¹ Maršálek, Pavel. Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2002. 347 s. ISBN 80-246-0302-0., str. 96-99.

¹⁴² Tamtéž, str. 99-101.

¹⁴³ Tauchen, Jaromír. Právní řád a publikace právních předpisů v Protektorátu Čechy a Morava. Academia.edu [online]. 2013 [cit. 2014-06-01]. Dostupné z: <http://1url.cz/Cj23>

Více o Heydrichově správní reformě např. Maršálek, Pavel. Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2002. 347 s. ISBN 80-246-0302-0., nebo Janečková, Eva. Státoprávní uspořádání Protektorátu Čechy a Morava (1939–1945). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 242 s. ISBN 978-80-7380-419-0.

odkladu, uveřejňovány v denním tisku¹⁴⁴, veřejným vyvěšením nebo i pomocí vyhlášení v rozhlase.¹⁴⁵

Na závěr můžeme konstatovat, že základním problémem právního řádu platného v protektorátu byla jeho nepřehlednost. Nejen četnost říšských předpisů, ale hlavně jejich nejednoznačnost v tom, zda se mají uplatňovat i v protektorátu či nikoli, případně se vztahovat i na české obyvatelstvo. Na tuto skutečnost upozorňovala opakovaně i odborná dobová literatura.¹⁴⁶

4. Protižidovské zákonodárství a základní pojmy s ním související

K tomu, aby byla co nejdříve a nejefektivněji vyřešena "židovská otázka" v Protektorátu Čechy a Morava, bylo potřeba definovat skupinu obyvatelstva, která má být na základě vydaných a dále vydávaných či upravovaných právních předpisů, postavena z cela do izolace od života veřejného i hospodářského. Nacisté, s precizností sobě vlastní, začali tvořit rozsáhlý komplex právních předpisů, které židovskému obyvatelstvu ovlivňovaly veškeré stránky jeho života a sledovaly je takřka "od kolébky do hrobu". Protektorátní okupační úřady, které dbaly o zdání legality, zkonstruovaly za tímto účelem takový systém právních prostředků, který jim umožnil na svém základě budovat protižidovskou legislativu. O základních právních prostředcích a normotvorbě na území Protektorátu Čechy a Morava bylo pojednáno v předchozí kapitole, nyní bych se chtěl blíže soustředit na ústřední pojmy protižidovského zákonodárství a jejich základní legislativní charakteristiky. Za výše uvedené považuji pojmy: Žid, židovský míšenec, židovský podnik a arizace židovského majetku.

4.1 Pojem Žid a židovský míšenec, rasová otázka a její právní úprava

Jako nejdůležitější a ústřední pojem celé nacistické diskriminující právní úpravy, týkající se příslušníků židovského národa, je bezesporu definování pojmu "Žid". Jelikož se jedná, dle mého názoru, o důležitou a těsně provázanou problematiku, dovolil jsem si subsumovat do této podkapitoly rovnou i právní úpravu rasové otázky a věcí souvisejících,

¹⁴⁴ Například Nařízení říšského protektora o židovském majetkuze dne 21. června 1939, které nabylo účinnosti dnem jeho uveřejnění v pražském deníku "*Der Neue Tag*", k čemuž došlo následující den.

¹⁴⁵ Tauchen, Jaromír. Právní řád a publikace právních předpisů v Protektorátu Čechy a Morava. Academia.edu [online]. 2013 [cit. 2014-06-01]. Dostupné z: <http://1url.cz/Cj23>

¹⁴⁶ Tamtéž.

aby, pokud možno, byl výklad podán uceleně a jednotně a lépe tak odpověděl na otázku, jaké vlastně bylo postavení osob tohoto původu, jaká opatření na ně dopadala a jaké bylo jejich postavení celkově od ostatních obyvatel protektorátu ponižující a diskriminující.

4.1.1 Pojem "Žid" a zavedení jeho norimberské definice v Protektorátu Čechy a Morava

16. března 1939 se Hitlerovým výnosem o zřízení Protektorátu Čechy a Morava, č. 75/1939 Sb. stali Němci žijící na jeho území německými státními občany a začaly se na ně vztahovat zákony přijaté v září roku 1935 v Norimberku.¹⁴⁷ V článku 2 odst. 1 se přímo uvádí: *"Obyvatelé Protektorátu, kteří jsou příslušníky německého národa, stávají se německými státními příslušníky a podle ustanovení zákona z 15. září 1935 (Říšský zák. I., str. 1146) o říšských občanech říšskými občany. Pro ně platí tudíž také ustanovení na ochranu německé krve a německé cti. Podléhají německé soudní pravomoci."*¹⁴⁸ Platila na ně také definice, koho považovat za Židy ve smyslu těchto zákonů, formulovaná v prvním ze třinácti prováděcích nařízení k zákonu o říšském občanství.¹⁴⁹

Jelikož z této právní úpravy následně vycházela i právní úprava Protektorátu Čechy a Morava, rád bych na tomto místě uvedl, koho lze na základě § 5 prvního prováděcího nařízení k zákonu o říšském občanství, považovat za Žida. Dle § 5 odst. 1 je za Žida považován ten, kdo pochází při nejmenším od tří prarodičů, podle rasy plně židovských.¹⁵⁰ Odstavec 2 rozvíjí dále odst. 1 a stanoví, že za Žida se také pokládá státní příslušník, je-li židovským míšencem, pocházejícím od dvou plně židovských prarodičů, jestliže:

- v době vydání zákona příslušel k židovskému náboženskému společenství nebo potom do něho byl přijat

¹⁴⁷ Jednalo se o tzv. Norimberské zákony. V polovině září 1935 přijal německý Říšský sněm (Reichstag) dva ústavní zákony, které se staly základnou pro pozdější "legální" vyloučení Židů z německé společnosti a připravily půdu oficiálnímu provádění protizidovské politiky. Byly vyhlášeny 15. září na zvláštním zasedání Říšského sněmu svolaném do Norimberku u příležitosti každoročního sjezdu nacistické strany. Více na: Norimberské zákony (1935). In: Holocaust.cz [online]. 2011 [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <http://1url.cz/Yj3O>

¹⁴⁸ Výnos Vůdce a říšského kancléře Adolfa Hitlera č. 75/1939 Sb., o zřízení Protektorátu Čechy a Morava ze dne 16. března 1939

¹⁴⁹ Kárný, Miroslav. Konečné řešení: genocida českých židů v německé protektorátní politice. Vyd. 1. Praha: Academia, 1991. 182 s. ISBN 80-200-0389-4., str. 29-30.

¹⁵⁰ Uplatní se zde § 2, odst. 2, věta 2, prvního prováděcího nařízení k zákonu o říšském občanství, který stanoví, že: Židovským míšencem je ten, kdo pochází od jednoho nebo dvou prarodičů, podle rasy plně židovských, není-li podle § 5, odst. 2, židem. Za plně židovského se bez dalšího pokládá prarodič, když příslušel k židovskému náboženskému společenství.

- v době vydání zákona byl v manželství se židem nebo potom do něho vstoupil
- pochází z manželství se židem ve smyslu odstavce 1, jestliže bylo toto manželství uzavřeno za účinnosti zákona o ochraně německé krve a německé cti ze dne 15. září 1935
- pochází z mimomanželského styku se židem ve smyslu odstavce 1 a narodil se nemanželsky po dni 31. července 1936

Podle dobových pramenů a veškeré dostupné dokumentace bylo zřejmé, že nacisté tehdy nepožadovali přímé zavedení norimberských zákonů k "ochraně české krve", ale bylo ponecháno na úvaze protektorátní vlády, jaké kroky v tomto směru¹⁵¹ učiní.¹⁵²

Ačkoli, v rozporu s mnohými svědeckými výpověďmi té doby¹⁵³, byla protektorátní vláda ve své protižidovské politice aktivní již od prvních dnů své existence, platnost norimberské nomenklatury v protektorátu zavádí sám Konstantin von Neurath svým nařízením říšského protektora o židovském majetku ze dne 21. června 1939, kterým definitivně přešla rozhodující moc v hospodářské oblasti do rukou říšských úřadů.¹⁵⁴ Tato základní norma, která se týkala židovského majetku, byla úředně vyhlášena o den později v okupantském deníku Der Neue Tag.

Hned v úvodu se toto nařízení dovolává článku 5 odstavce 4 výnosu Vůdce a říšského kancléře ze 16. března 1939, podle kterého mohl říšský protektor vydat nařízení nutná ve společném zájmu, hrozilo-li nebezpečí z prodlení. Tímto právním předpisem se tak v Protektorátu Čechy a Morava začala definitivně uplatňovat jednotná kritéria židovství podle norimberských zákonů a bylo zde jasně řečeno, kdo bude na území protektorátu za Žida¹⁵⁵ považován.¹⁵⁶

Vládní nařízení ze dne 4. července 1939 č. 136 Sb. o právním postavení Židů ve veřejném životě ve svém prvním paragrafu dále upravuje pojem "Žid". "*Definice "žida"*

¹⁵¹ Řešení židovské otázky.

¹⁵² Kárný, Miroslav. Konečné řešení: genocida českých židů v německé protektorátní politice. Vyd. 1. Praha: Academia, 1991. 182 s. ISBN 80-200-0389-4., str. 30.

¹⁵³ Podrobněji např.: Zajíček, Karel. Československo a norimberský proces: hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech nacistů proti Československu. 1. vyd. V Praze: Min. informací, 1946. 405, [vii] s., [viii] s. obr. příl.

¹⁵⁴ Petrův, Helena. Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941). Vyd. 1. Praha: Sefer, 2000. 175 s. Knižnice Institutu Tereziánské iniciativy; sv. 1. ISBN 80-85924-25-0., str. 48-51.

¹⁵⁵ Konkrétně v § 6 Nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939.

¹⁵⁶ Petrův, Helena. Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941). Vyd. 1. Praha: Sefer, 2000. 175 s. Knižnice Institutu Tereziánské iniciativy; sv. 1. ISBN 80-85924-25-0., str. 59-63.

shoduje se věcně úplně s definicí § 5 prvního nařízení k norimberskému zákonu o říšských občanech ze 14. listopadu 1935.

Jest to již druhá definice "žida" v našem právním řádu. Prvá je v § 6 nařízení říšského protektora o židovském majetku z 21. června 1939. Obě definice rozcházejí se jen o málo v rozhodném datu pro skutečnosti, jež mají za následek, že židovského míšence je považovati za žida."¹⁵⁷

Na základě shora uvedených nařízení, která jsou takřka totožné, můžeme tedy konstatovat, že Židem byla osoba¹⁵⁸, která splňovala podmínky stanovené v § 6 nařízení říšského protektora o židovském majetku z 21. června 1939 nebo v § 1 vládního nařízení ze dne 4. července 1939 č. 136 Sb. o právním postavení Židů ve veřejném životě. Tedy, že:

- pocházela od nejméně tří podle rasy úplně židovských prarodičů. Za úplně židovského se považuje prarodič bez dalších předpokladů, jestliže přísluší nebo příslušel k židovské náboženské společnosti
- za Žida se též považuje úplně židovský míšeneček, pocházející od dvou židovských prarodičů, který:
 - a. dne 16. září 1935 náležel k židovské náboženské společnosti nebo po tomto dni do ní jest přijat
 - b. dne 16. září 1935 byl v manželství se židem nebo s ním po tomto dni do manželství vstoupí
 - c. pochází z manželství se židem uzavřeného po dni 17. září 1935
 - d. pochází z nemanželského styku se židem a byl narozen jako nemanželský po dni 31. července 1936.¹⁵⁹

Další dvě definice pojmu "Žid" byly obsaženy v dalších dvou právních předpisech, ale jejich podstata zůstala i nadále shodná. Prvním z těchto právních předpisů bylo třetí prováděcí nařízení k zákonu ze dne 5. července 1941 o ochraně německé krve a cti. Druhým, z celkem čtyř vydaných právních aktů, které se zabývaly definicí pojmu "Žid", bylo vládní nařízení ze dne 7. března 1942 č. 85 Sb., kterým se zavádí další předpisy o židech a židovských míšencích.

¹⁵⁷ Hoffmann, Josef. Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava: 1939-1945. Praha: Právnícké nakladatelství a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1939, ročník II, str. 795-797.

¹⁵⁸ Osoba ženského či mužského pohlaví, která byla současně příslušníkem Protektorátu Čechy a Morava.

¹⁵⁹ Vládní nařízení ze dne 4. července 1939 č. 136 Sb. o právním postavení židů ve veřejném životě.

"Ustanovení § 1 odstavců 1 a 2 vládního nařízení ze dne 7. března 1942 č. 85 Sb., kterým se zavádí další předpisy o židech a židovských míšencích, "odpovídají § 5 prvního nařízení k zákonu o říšských občanech, ustanovení 3 a 4 odpovídají pak § 2, odst. 2 téhož nařízení. Jak již uvedeno v úvodních poznámkách, obsahuje tento paragraf znovu definici Žida, kryjící se zcela s definicí v říšském právu i s definicí ve vládním nařízení č. 136/1940 Sb. a lišící se jen zcela nepatrně od definice v nařízení říšského protektora o židovském majetku."¹⁶⁰

Židem ve smyslu všech uvedených předpisů byla tedy osoba, u které tři nebo čtyři prarodiče byli Židé. Za Žida se potom pokládal i ten, kdo měl židovské prarodiče jen dva, ale splňoval některé z těchto uvedených znaků:

- byl při vyhlášení zákona o říšských občanech členem židovské náboženské společnosti nebo po tomto dni byl do ní přijat
- byl v manželství se židovskou osobou při vyhlášení zákona o říšských občanech nebo po tomto dni uzavřel takové manželství
- pocházel z manželství se Židem, které bylo uzavřeno po nabytí platnosti zákona o ochraně německé krve a cti ze dne 15. září 1935
- pocházel z nemanželského styku se Židem a narodil se po 31. červenci 1936

Pro kvalifikování určité osoby za Žida stačilo naplnění alespoň jednoho z uvedených čtyř požadavků. Z těchto předpokladů je u prvních dvou patrná snaha o udržení rasové svéráznosti, kdežto u druhých dvou můžeme mluvit o sankcích proti nežádoucímu sňatku či nemanželskému styku osob židovských a nežidovských.¹⁶¹

4.1.2 Židovský míšenc a ochrana rasy v protektorátu

Problematika židovských míšenců na území protektorátu byla nejprve upravena v nařízení říšského protektora o židovském majetku, dále potom i ve vládním nařízení ze dne 4. července 1939 č. 136 Sb. o právním postavení Židů ve veřejném životě.¹⁶²

¹⁶⁰ Hoffmann, Josef. Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava: 1939-1945. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1939, ročník IV, str. 137-138.

¹⁶¹ Hoffmann, Josef. Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava: 1939-1945. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1939, ročník IV, str. 136.

¹⁶² Za žida se též považuje míšenc, pocházející od dvou úplně židovských prarodičů. Více k tématu např.: Petrův, Helena. Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., kap. VI a VIII.

V roce 1942 však začala další etapa ve vydávání protižidovských předpisů, která měla za úkol ochránit árijskou rasu i na území protektorátu. Pravý důvod však byl poněkud praktičtějšího ražení - vyřazení takových osob, které nespadaly pod definici pojmu Žid, z veřejného a hospodářského života protektorátu.¹⁶³

Na protektorátním území sice platily již od jeho počátku říšské předpisy na ochranu rasy¹⁶⁴, ale chránily jen čistotu krve německé, a to pouze ve vztazích, kde alespoň jedna z osob byla německým státním příslušníkem. Změnu v tomto směru přináší až vládní nařízení ze dne 7. března 1942, č. 85/1942 Sb., kterým se vydávají další předpisy o Židech a židovských míšencích. To nově definovalo pojem židovských míšenců, stanovovalo zákaz styku mezi Židy nebo židovskými míšenci a árijci pro státní příslušníky protektorátu a co je důležité, z veřejného života vyloučilo i židovské míšence.¹⁶⁵ Toto nařízení však nerecipovalo formálně norimberské zákony a jejich prováděcí předpisy, ale přejalo materiálně podstatnou část jejich obsahu. Od tohoto okamžiku tak na území protektorátu platily nadále dvojí rasové předpisy - prvním z nich byl čl. 2 výnosu vůdce a říšského kancléře ze dne 16. března 1939 a třetí nařízení k zákonu na ochranu německé krve a cti s recipovanými norimberskými zákony a prováděcími nařízeními, druhým z nich bylo potom právě vládní nařízení č. 85/1942 Sb.¹⁶⁶

Pro vyjádření vzájemného vztahu těchto právních předpisů je stěžejní § 12 vládního nařízení č. 85/1942 Sb., podle kterého se *"toto nařízení nepoužije na případy upravené říšským právem"*¹⁶⁷, čili jeho ustanovení mají subsidiární povahu.

Důležitou skutečností s odlišnými právními důsledky pro život v protektorátu bylo i to, zda židovský míšenec byl prvního či druhého stupně.

Míšencem prvního stupně byla osoba, jejíž dva prarodiče byli Židy a jež se nepokládá za Žida ve smyslu zákonných definic. Míšencem druhého stupně pak osoba, jejíž jeden prarodič byl Židem. Jiné přimísení židovské krve nemělo pro rasové určení dotčené osoby význam. Na židovské míšence prvního stupně se hledělo spíše jako na Židy, jinak se jejich postavení blížilo značně postavení osob německé nebo příbuzné krve,

¹⁶³ Petrův, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 174.

¹⁶⁴ Říšské norimberské zákony z 15. září 1935, především pak zákon o říšských občanech a zákon na ochranu německé krve a německé cti.

¹⁶⁵ Do vydání vládního nařízení č. 85/1942 Sb. se v Protektorátu Čechy a Morava uplatňovala jen opatření proti Židům samým, teprve toto ustanovení se dotýká i židovských míšenců.

¹⁶⁶ Petrův, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 176-177.

¹⁶⁷ Vládní nařízení ze dne 7. března 1942, kterým se vydávají další předpisy o židech a židovských míšencích.

kdežto míšenci druhého stupně měli ještě výhodnější postavení. U nich se totiž zákazem jejich sňatku se Židy, s míšenci prvního stupně i mezi sebou navzájem, sledovala jejich postupná a úplná asimilace s árijským prostředím.¹⁶⁸

4.1.3 Rasové zákazy a trestní sankce za jejich porušení dle vládního nařízení č. 85/1942 Sb.

Vládní nařízení o židech a židovských míšencích kopírovalo ve většině svých ustanovení říšský zákon o ochraně německé krve a německé cti a prováděcí nařízení k němu.¹⁶⁹

Ve svém § 2 upravuje a doplňuje říšské právní předpisy o zákazech manželství pro přimíšení cizorodé krve a to tak, že:

- Zakázáno jest uzavřítí manželství mezi Židem a protektorátním příslušníkem, který není Žid nebo židovský míšenec s dvěma úplně židovskými prarodiči.¹⁷⁰
- Židovští míšenci protektorátní příslušnosti se dvěma úplně židovskými prarodiči potřebují k uzavření manželství s protektorátním příslušníkem, který není Žid nebo židovský míšenec s dvěma úplně židovskými prarodiči, povolení ministerstva vnitra.
- Manželství se nemá uzavíratí mezi míšenci protektorátní příslušnosti, kteří mají pouze jednoho úplně židovského prarodiče.

Dikce § 3 poprvé obsahuje úpravu týkající se snoubenců i pro protektorátní příslušníky. Ti byli povinni písemně před sňatkovým úřadem prohlásit, že neexistují překážky manželství podle říšských právních předpisů. V případě, že sňatkový úřad snoubence vyzval k prokázání neexistence překážek manželství podle říšských právních předpisů, ti byli k tomu dle tohoto ustanovení povinni.

Další významný zákaz nalézáme v § 5, který zakazuje mimomanželský pohlavní styk mezi Židem a protektorátním příslušníkem, který není Žid nebo židovský míšenec s dvěma úplně židovskými prarodiči.

¹⁶⁸ Hoffmann, Josef. Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava: 1939-1945. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1939, ročník IV, str. 136.

¹⁶⁹ Nahradilo jen německé státní příslušníky za státní příslušníky protektorátní.

¹⁷⁰ Podle § 2 odst. 2 manželství uzavřené proti tomuto ustanovení bylo neplatné, a to i tehdy, bylo-li uzavřeno v cizině a vyšetřovalo se z úřední povinnosti.

§ 6 odst. 1 naproti tomu stanovuje pravidla pro zaměstnávání žen v židovské domácnosti¹⁷¹. V té nemohla pracovat žena - protektorátní příslušnice, která byla mladší 45 let a nebyla Židovka nebo židovská míšenka, pokud k domáckému společenství příslušel nebo byl přednostou domácnosti dospělý¹⁷² židovský muž. V pracovním poměru však mohly podle odst. 3 zůstat ženy, které byly v den vyhlášení tohoto nařízení v židovské domácnosti zaměstnány a dovršily 35. rok věku do dne, kdy ustanovení tohoto paragrafu nabyla účinnosti.

V § 7 se Židům stanovil zákaz vztyčovat protektorátní vlajky a ukazovat protektorátní barvy.

Trestními ustanoveními za porušení v rámci daného nařízení se zabývá § 8, který stanoví následující:

- Kdo uzavře manželství mezi Židem a protektorátním příslušníkem, který není Žid nebo židovský míšenec s dvěma úplně židovskými prarodiči, bude potrestán pro zločin žalářem od 1 roku do 15 let.
- Muž, který se dopustí mimomanželského styku podle ustanovení § 5, bude potrestán pro přečin tuhým vězením do 5 let nebo pro zločin žalářem od 1 roku do 15 let, podle okolností, za kterých byl trestný čin spáchán. Zúčastněná žena nemůže být potrestána pro účastenství nebo nadržování, ani pro zatajování nebo křivou nepřisežnou výpověď před soudem nebo před správním úřadem.
- Kdo jedná proti ustanovením § 7, bude potrestán pro přečin tuhým vězením do 1 roku a peněžitým trestem do 100.000 korun nebo některým z těchto obou trestů. Stejně bude potrestán zaměstnavatel, který přestoupí zákaz § 6.

Zbývající ustanovení stanoví práva a povinnosti v oblasti policejních opatření určeným úřadům proti židovskému obyvatelstvu.

4.2 Arizace

Proces tzv. arizace židovského majetku je jedním z nejnápadnějších symbolů nacistické okupační éry v Protektorátu Čechy a Morava. Arizace ve své podstatě znamenala vyvlastnění majetku osob, které byly židovského původu a jeho převedení do

¹⁷¹ Podle § 6 odst. 2 je v domácnosti je zaměstnán, kdo jest zaměstnán každodenními pracemi v domácnosti nebo jinými každodenními pracemi souvisejícími s domácností.

¹⁷² Za dospělého muže je považována osoba mužského pohlaví, která dosáhla pohlavní zralosti, tj. 16. roku věku.

rukou árijských správců a posléze majitelů. Německá správa ovšem změnila vyvlastňování tohoto majetku v nástroj, kterým prosazovala nejrůznější cíle okupační politiky, a to téměř univerzálně. Bezprostředně po okupaci tak začala první etapa vyvlastňování majetku protektorátních Židů¹⁷³, které mělo násilnou formu. Poslední etapa pak probíhala za deportací židovských obyvatel do terezínského ghetta. Tento postupný a systematický proces zbavování majetku z rukou právoplatných majitelů postupně vedl až k úplné hospodářské devastaci českých Židů a bylo neoddělitelnou součástí strategie tzv. "konečného řešení" židovské otázky v protektorátu. V celkové koncepci okupační politiky se arizace stala nejúčinnějším prostředkem k úplnému hospodářskému podmanění protektorátu a vytvářela zároveň silnou ekonomickou základnu pro jeho germanizaci.¹⁷⁴

Arizaci samotné, stejně jako ostatnímu židovskému majetku a postupnému vyřazování Židů z hospodářství protektorátu, se budu blíže věnovat v následujících kapitolách. Považoval jsem však za důležité, pojem "arizace" na toto místo zařadit a ve stručnosti připomenout, co je vlastně jeho obsahem.

4.3 Židovský podnik

Úpravu tohoto pojmu nalezneme v nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939 č. 14/39 Sb., vymezuje ho konkrétně § 7. Podle tohoto ustanovení se za židovský podnik považoval takový podnik, byl-li jeho majitelem Žid.¹⁷⁵

Podnik veřejné a obchodní komanditní společnosti se považoval za židovský, byl-li jeden nebo několik osobně ručících společníků Židé. Podobně i u podniku právnické osoby, jež je upraven v odstavci 3 téhož paragrafu, stačilo, aby byl považován za židovský, pokud byly jedna nebo více osob povolaných k zastupování podle zákona nebo jeden nebo několik členů správní rady nebo dozorčí rady Židy nebo pokud byli rozhodujícím způsobem podle kapitálu nebo hlasovacího práva zúčastnění Židé. Rozhodující účast podle kapitálu byla dána už tehdy, pokud více jak jedna čtvrtina kapitálu náležela Židům. Rozhodující účast podle hlasovacího práva byla dána tehdy, dosahovaly-li hlasy Židů

¹⁷³ Předcházela jí bojkot obchodníků a výrobců židovského původu, včetně jejich přímého fyzického terorizování. Toto chování je mělo přivést k bankrotu, ukončení podnikání a následnému opuštění země.

¹⁷⁴ MILOTOVÁ, Jana. Arizace: Příspěvek dr. J. Milotové na konferenci Fenomén holocaust. In: Holocaust.cz [online]. 2011 [cit. 2014-06-24]. Dostupné z: <http://1url.cz/gjsr>

¹⁷⁵ Žid dle § 6 téhož právního předpisu.

poloviny celkového počtu hlasů. Tato ustanovení platila obdobně pro společnosti podle horního práva, které neměly způsobilosti k právům.¹⁷⁶

Nebyl-li k 15. březnu 1939 členem představenstva nebo správní nebo dozorčí rady akciové společnosti nebo komanditní společnosti na akcie žádný Žid, platila domněnka, že Židé neměli rozhodující účast podle kapitálu nebo hlasovacího práva. Opačná domněnka platila, byli-li uvedeného dne členy představenstva nebo správní rady nebo dozorčí rady jeden nebo několik Židů.¹⁷⁷

Důležité ustanovení § 7 skýtá odstavec 6, který stanoví, že podnik se považuje za židovský i tehdy, je-li skutečně pod rozhodným vlivem Židů. V praxi toto ustanovení umožňovalo naprosto volný výklad. V jeho důsledku bylo možné, aby byla opatření obsažená v nařízení o židovském majetku, použita i v krajně nedůvěryhodných případech.¹⁷⁸ *"Jde hlavně o takové případy, kdy Žid je velkým věřitelem árijského podniku, takže vykonává vliv na jeho vedení, dále je-li Žid tichým společníkem v podniku árijském, je-li manželem árijky, která má podnik a vykonává vliv na vedení jejího podniku."*¹⁷⁹

Odbočka židovského podniku se považovala také za židovský podnik. Odbočka nežidovského podniku se pak považovala za podnik židovský, byl-li vedoucí nebo jeden z několika vedoucích odbočky Žid.

Všechna uvedená ustanovení platila přiměřeně i pro židovská sdružení osob v § 8.

5. Vyřazování Židů z hospodářství v protektorátu

Prakticky ihned po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava se spustila lavina vydávání protižidovských opatření, která postihovala snad všechny oblasti života Židů žijících v protektorátu. V zásadě můžeme říci, že pseudolegální základnu pro okupantskou politiku vůči protektorátnímu židovskému obyvatelstvu tvořila tři základní nařízení. Neurathovým nařízením o židovském majetku byl vymezen okruh osob, které chtěly okupační úřady postihnout židovskou genocidou, a byl zároveň hlavním předpisem úpravy

¹⁷⁶ Petrův, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 106.

¹⁷⁷ Nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939, dostupné z: <http://1url.cz/Bjosp>

¹⁷⁸ Petrův, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 106.

¹⁷⁹ Jurášek, Stanislav: *Právní a hospodářské postavení Židů v Protektorátě Čechy a Morava*, in *Právník, Právnícká jednota*, Praha, 1940, str. 400.

hospodářské diskriminace Židů.¹⁸⁰ Nařízení protektorátní vlády o vyřazení Židů z veřejného života zase stanovovalo způsoby, kterými dojde k izolaci Židů a jejich postupnému vyřazování z výkonu mnoha povolání, až do celkového vyřazení z veřejného života. Jako poslední z trojice těchto předpisů, které konkretizuje metody židovské expropriace, je nařízení říšského protektora, které v zastoupení podepsal 26. ledna 1940 K. H. Frank, o vyřazení Židů z hospodářského života. Po celou svou dobu sváděla protektorátní vláda s okupační mocí marný boj o to, aby sama mohla vydat takovéto nařízení.¹⁸¹

5.1 První protizidovská hospodářská opatření

Jak už bylo zmíněno výše, tak již bezprostředně po zřízení Protektorátu Čechy a Morava začala protektorátní vláda s vydáváním prvních protizidovských opatření. Z oblasti hospodářské bylo prvním počinem Beranovy vlády nařízení o správě hospodářských podniků a dozoru nad nimi.¹⁸²

Na základě tohoto nařízení, podle § 1 mohla příslušná ministerstva¹⁸³ pro případy "veřejného zájmu" ustanovit důvěrníka nebo pro případ podniku právě z hlediska veřejného zájmu přímo vnuceného správce. Na tyto osoby tím pádem přešla celá správa a dohled nad hospodářskými podniky a jejich závody. Limitovány byly dohledem příslušného ministerstva¹⁸⁴, které je mohlo odvolat a ustanovit na jejich místa jiné osoby.¹⁸⁵ *"V tomto vládním nařízení o správě hospodářských podniků a dozoru nad nimi se sice nehovoří výslovně o židovských podnicích, ale z dokumentace je zřejmo, že se mělo stát nástrojem arizace ve prospěch české buržoazie."*¹⁸⁶

Od samého začátku totiž bylo hlavním cílem nacistů zmocnit se zcela všeho židovského majetku. Odhadem byla před druhou světovou válkou celá třetina

¹⁸⁰ Nebyl to však ani první a ani jediný předpis upravující tuto problematiku, jen během prvních 15ti měsíců od účinnosti tohoto zákona bylo vydáno říšským protektorem celkem 9 prováděcích předpisů, k nimž pak byly vydávány další prováděcí předpisy.

¹⁸¹ Kárný, Miroslav. Konečné řešení: genocida českých židů v německé protektorátní politice. Vyd. 1. Praha: Academia, 1991. 182 s. ISBN 80-200-0389-4., str. 60.

¹⁸² Vládní nařízení ze dne 21. března 1939, č. 87/1939 Sb. z. a n. o správě hospodářských podniků a dozoru nad nimi.

¹⁸³ Ministerstva pro hospodářské podniky, které náležely do jejich působnosti.

¹⁸⁴ Ministerstvo průmyslu, obchodu a živností, financí, zemědělství, vnitra, sociální a zdravotní správy, veřejných prací.

¹⁸⁵ Petrův, Helena. Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941). Vyd. 1. Praha: Sefer, 2000. 175 s. Knižnice Institutu Terezínské iniciativy; sv. 1. ISBN 80-85924-25-0., str. 55.

¹⁸⁶ Kárný, Miroslav. Konečné řešení: genocida českých židů v německé protektorátní politice. Vyd. 1. Praha: Academia, 1991. 182 s. ISBN 80-200-0389-4., str. 24.

průmyslového a bankovního kapitálu¹⁸⁷ v Československu v židovských rukou a větší část těchto podniků vlastnilo deset bohatých rodin.¹⁸⁸

Jedny z prvních předpisů, které už vydala okupační správa v době vojenské správy Čech a Moravy, a které měly zabránit přesunům židovského majetku, byla tato dvě nařízení týkající se Moravy¹⁸⁹: nařízení šéfa civilní správy u vojenské skupiny 5 ze dne 20. března 1939, týkající se zamezení nepřípustných zásahů do hospodářství v zemi Moravě a nařízení šéfa civilní správy u vojenské skupiny 5 ze dne 23. března 1939, o zákazu zcizování židovského nemovitého majetku v zemi Moravské.

Těmito nařízeními, konkrétně prvním z nich, se zakazoval institut ustavování komisařských důvěrníků a správců v židovských závodech, dále potom kupování, propachtování nebo darování v celém nebo částečném židovském vlastnictví. Pro udílení případných výjimek, pokud k takovému jednání již došlo, byl kompetentní šéf civilní správy, který musel celý akt takového jednání dodatečně potvrdit.¹⁹⁰

Druhé z těchto nařízení týkajících se Moravy, tedy nařízení o zákazu zcizování židovského nemovitého majetku v zemi Moravské, zakazovalo prodej, pronájem, darování, jakožto i jakékoli jiné zatížení nemovitého majetku, který byl majetkem židovským zcela nebo i z části.¹⁹¹

Pro Čechy bylo vydáno nařízení šéfa civilní správy při vojenské skupině 3 ze dne 29. března 1939, o opatřeních s židovským majetkem všeho druhu. Toto nařízení zakazovalo nabytí koupí, jakož i jakékoli jiné opatření o hospodářských podnicích, účastech a majetkových hodnotách všeho druhu, které byly z části nebo zcela židovským majetkem. Stejně jako u nařízení týkajících se Moravy, byla v odůvodněných případech stanovena možnost výjimky. Zajímavé je, že výše zmíněná nařízení měla zpětnou účinnost a proto k udělování výjimek docházelo poměrně hojně. Jejich vydání navíc znemožnilo realizaci vládního nařízení Beranovy vlády ze dne 21. března 1939, které ale nemělo o moc delšího trvání, neboť všechna tato nařízení byla zrušena § 11¹⁹² nařízením říšského protektora o židovském majetku ze dne 21. června 1939.¹⁹³

¹⁸⁷ Například: Vítkovické železárny v Moravské Ostravě, nejvýznamnější doly v ostravsko-karvinské pánvi, ČKD, Solo Sušice a další. Jejich převaha byla patrná i v dřevařském průmyslu, sklářství, textilu a dalších průmyslových odvětvích.

¹⁸⁸ Rothkirchenová, Livie. *Osud Židů v protektorátu 1939-1945*. Praha: Trizonia, 1991. 160 s., str.37.

¹⁸⁹ Obě tato nařízení se vztahovala pouze na obvod Moravy.

¹⁹⁰ Petřův, Helena. *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941)*. Vyd. 1. Praha: Sefer, 2000. 175 s. Knižnice Institutu Tereziánské iniciativy; sv. 1. ISBN 80-85924-25-0., str. 55-56.

¹⁹¹ Petřův, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 102.

¹⁹² § 11 odst. 2 Nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939: *"Nařízení šéfa civilní správy v Brně týkající se nedovolených zásahů do hospodářství v zemi moravské*

Současně s nařízenými šéfů civilní správy byla vydávána opatření k ochraně měny. Jejich účelem byla evidence židovského majetku a zabránění jeho vyvezení za státní hranice. Veškerá tato opatření vycházela formou oběžníků revizního odboru protektorátního ministerstva financí. Jelikož se však jednalo o oblast okrajovější, nyní ji opustíme a přistoupíme k zásadnímu právnímu předpisu v oblasti židovského majetku, kterým se stalo nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě ze dne 21. června 1939 Sb., o židovském majetku.

5.2 Nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku a jeho prováděcí předpisy

Z části úvodního článku v časopise Der Neue Tag, který předcházal publikaci inkriminovaného nařízení:

"Říšský protektor v Čechách a na Moravě vydal dnes nařízení o židovském majetku. Nařízení, které má pro zdravý vývoj našeho hospodářského života na území Protektorátu rozhodující význam, tvoří právní základnu pro převod majetku, který je v židovském držení. Při tomto opatření říšského protektora jde o nařízení, které je diktováno výhradně zájmy hospodářství v zemích Čechy a Morava a připouští zcizení židovské držby jak ve prospěch Němců, tak i Čechů."¹⁹⁴

"Teprve dnešní nařízení říšského protektora umožňuje přesun majetkových hodnot nutných v zájmu hospodářství. Důležitost tohoto nařízení vysvítá i z toho, že tři nejpodstatnější body nové úpravy spadají do příslušnosti říšského protektora: říšský protektor je povolujícím úřadem při přechodu židovského majetku do árijských rukou, říšský protektor může v případech, kde se mu to zdá vhodným, dosadit správce k věrné ruce, on ustanovuje, že drahé kovy a drahokamy, které jsou v držení Židů, podléhají ohlašovací povinnosti. V posledním bodě omezuje se příslušnost říšského protektora jen na

ze dne 20. března 1939 a týkající se zákazu zcizení židovského reálního majetku v zemi moravské ze dne 22. března 1939, jakož i nařízení šéfa civilní správy v Praze o opatřeních týkajících se židovského majetku všeho druhu ze dne 29. března 1939 ruší se dnem účinnosti tohoto nařízení."

¹⁹³ Petrův, Helena. Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941). Vyd. 1. Praha: Sefer, 2000. 175 s. Knižnice Institutu Terezínské iniciativy; sv. 1. ISBN 80-85924-25-0., str. 56.

¹⁹⁴ Hoffmann, Josef. Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava: 1939-1945. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1939, ročník I, str. 552-553.

nařízení, kdežto soupis držby drahých kovů a drahokamů sám se děje u Národní banky pro Čechy a Moravu."¹⁹⁵

Stěžejní právní předpis, který upravoval právní postavení židovského obyvatelstva z hlediska majetkového, byl vydán říšským protektorem dne 21. června 1939 a úředně vyhlášen o den později v deníku Der Neue Tag. Mimo definic Žida a židovského podniku - o kterých bylo pojednáno v předchozích kapitolách - obsahuje i další úpravu několika právních oblastí. Důležitou věcí hodnou upozornění je fakt, že ustanovení nařízení říšského protektora mají od 17. března 1939 zpětnou účinnost.¹⁹⁶ Dalším velice důležitým faktem je to, že nařízení o židovském majetku bylo vykládáno tím způsobem, že jeho ustanovení dopadala i na nežidovský majetek, protože říšský protektor si ponechal pravomoc ustanovit správce k věrné ruce i v nežidovských podnicích.¹⁹⁷

Neurathovo nařízení, jak jsem již uváděl výše, definovalo také toho, kdo bude v Protektorátu Čechy a Morava považován za Žida a na koho budou protizidovská ustanovení dopadat. Obdobně tomu je i u židovského podniku, který je rozebrán v předchozí kapitole.

Podle § 1 nařízení o židovském majetku bylo Židům, židovským podnikům a židovským osobním sdružením dovoleno nakládat s nemovitostmi, právy na nemovitostech, hospodářskými závody a podíly na nich, cennými papíry všeho druhu, jakož i propachtovat pozemky a hospodářské závody, a převádět pachtovní práva tohoto druhu jen se zvláštním písemným schválením, které uděluje říšský protektor dle ustanovení § 2 odstavce 1, a který případně svoji příslušnost zcela nebo částečně přeneše na jiné úřady.

Pokud schválení uděloval jiný úřad než říšský protektor, bylo možné proti takovému rozhodnutí podat stížnost do dvou týdnů po doručení rozhodnutí.

Podle § 4 odst. 1, kterým se dále rozšiřovala řada zákazů, bylo stanoveno, že Židům, židovským podnikům a židovským osobním sdružením je zakázáno nabývání nemovitostí a práv na nemovitostech, podílů na hospodářských podnicích a cenných papírů, jakož i přejímání a znovu zřizování hospodářských závodů a najímání nemovitostí.

¹⁹⁵ Hoffmann, Josef. *Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava: 1939-1945*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1939, ročník I, str. 552-553.

¹⁹⁶ Smlouvy, které byly uzavřeny bez povolení, byly prohlášeny za neúčinné a oběma smluvním stranám hrozila sankce odnětí svobody ve výši až do deseti let.

¹⁹⁷ Petrův, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 105.

Všechna právní jednání, která měla sloužit k obejití těchto ustanovení nebo by jim odporovala, byla podle ustanovení § 1 odst. 3 prohlášena za právně neúčinná.

V dalších ustanoveních¹⁹⁸ nalézáme uložení povinnosti Židům, židovským podnikům a židovským osobním sdružením do 31. července 1939 u příslušného vrchního zemského rady přihlásit zemědělské nebo lesní pozemky, které jsou v jejich vlastnictví nebo spoluvlastnictví nebo jimi pachtované. Do stejného data byli povinni přihlásit předměty ze zlata, platiny a stříbra, drahokamy a perly nacházející se v jejich vlastnictví nebo spoluvlastnictví u Národní banky nebo jí ustanovených míst. Tyto a další drahocenné a umělecké předměty, pokud cena jednotlivého předmětu nebo sbírky předmětů převyšovala částku 10.000.- korun, nesměli dále nabývat, zcizovat, ani zastavovat. Ve svém důsledku toto nařízení znamenalo, že Židé a ostatní jmenovaní museli ohlásit téměř všechny své cenné předměty a spolu s nemožností prodeje svého majetku fakticky neměli možnost získat prostředky potřebné k pozdější emigraci, jejíž zamezení bylo i zamýšleným účelem okupačních orgánů.

Podle § 9 nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku, ze dne 21. června 1939, mohl říšský protektor ve vhodných případech ustanovit správce k věrné ruce¹⁹⁹, kteří podléhali jeho doзору a pokynům. Odvolat mohl důvěrníky a vnucené správce dosazené podle protektorátních předpisů.²⁰⁰

Ve zbývajících ustanoveních nalezneme poměrně přísné sankce za překročení tohoto nařízení. Uložit bylo možné trest vězení, pokuty nebo obojího. Mimo toho bylo možné nařídit i zabavení majetku, pokud ten byl předmětem trestného činu. Postupovalo se podle říšskoněmeckých předpisů a vyšetřování ve věci příslušelo taktéž německým soudům. Říšský protektor mohl také vydat ustanovení prováděcího a doplňovacího obsahu. Nařízení nabylo účinnosti dne 22. června 1939, jak již bylo zmíněno, jeho uveřejněním v pražském deníku Der Neue Tag.

První prováděcí výnos říšského protektora k nařízení o židovském majetku, vydaný shodně s tímto nařízením dne 21. června, přenesl právo udílet schválení k dispozici se židovským majetkem - pokud šlo o hospodářské závody s počtem zaměstnanců

¹⁹⁸ § 3 a §5 Nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939.

¹⁹⁹ Podle § 9 odst. 3 nařízení o židovském majetku Říšský protektor v Čechách a na Moravě stanovil práva a povinnosti správců k věrné ruce (německy Treuhänder). Podle odst. 4 pokud říšský protektor v Čechách a na Moravě tohoto svého práva použije, neplatí předpisy o důvěrnících a vnucených správcích, platné v Protektorátu.

²⁰⁰ Petrův, Helena. *Zákonně bezprávi: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 106-107.

nepřesahujícím sto nebo s ročním obratem nedosahující 3 milionů korun - na vrchní zemské rady.²⁰¹

Druhý prováděcí výnos říšského protektora ze dne 8. prosince 1939, měnil první prováděcí výnos a doplňoval původní protektorovo nařízení. Oprávnění k ustanovování "Treuhänderů" s účinností od 21. června 1939 přešlo na vrchní zemské rady v případě, že se jednalo o hospodářské závody podle ustanovení prvního výnosu. Rozsah povinnosti ke schválení k dispozici se židovským majetkem byl předmětem čl. 2 a stanovoval, že schválení podle § 1 nařízení nepotřebovala opatření o směnkách, šecích, obchodnických poukázkách, obchodnických závazných listech, nákladních listech, skladních listech, obilních listech, zástavních a podobných cenných papírech, pokud se opatření udržovala v rámci obvyklého obchodního styku obchodníka. Stejně platilo i o závazku k nakládání s těmito cennými papíry. Schválení bylo nutné u nabídek při nucené dražbě nemovitosti, dle čl. 3 §5.²⁰²

Další ustanovení tohoto výnosu se zabývala zápisem do veřejných knih a rejstříků, projednáváním pozůstalosti nebo právním postavením zplnomocněných správců a oznámením nařízení a rozhodnutí. Za zmínku ještě stojí, že zplnomocněný správce, který mohl být i kdykoli odvolán, měl právo provádět vlastním jménem na účet podniku všechny právní akty a právní jednání potřebná ke splnění jemu uloženého příkazu. Zároveň byl oprávněn volně nakládat s předměty, na nichž vázla zástavní nebo podobná práva. Zmocnění nahrazovalo toliko plnou moc.²⁰³

Třetím prováděcím výnosem k nařízení o židovském majetku vydaným dne 29. ledna 1940, byl zrušen zákaz zcizování předmětů ze zlata, stříbra a platiny, stejně tak i zcizování drahokamů a perel. Tyto předměty mohly být nově se svolením říšského protektora prodány, ale jen ve zvlášť zřízeném místě určeném pro jejich zpeněžení²⁰⁴, a také byly vyňaty z exekuce.²⁰⁵

Čtvrtý prováděcí výnos, vydaný ve Věstníku nařízení říšského protektora, ze dne 7. února 1939 o židovském majetku, zavedl povinnost živnostenských provozoven a všech

²⁰¹ Petrův, Helena. Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941). Vyd. 1. Praha: Sefer, 2000. 175 s. Knižnice Institutu Terežínské iniciativy; sv. 1. ISBN 80-85924-25-0., str. 64.

²⁰² Hoffmann, Josef. Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava: 1939-1945. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1939, ročník I, str. 1223.

²⁰³ Petrův, Helena. Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 107.

²⁰⁴ Hadega, obchodní společnost s.r.o.

²⁰⁵ Hoffmann, Josef. Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava: 1939-1945. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1939, ročník I, str. 6.

židovských podniků přihlásit svůj majetek. Vznikla také povinnost Židům a nežidovským manželům Židů přihlásit veškerý pozemkový majetek a práva na pozemkovém majetku, akcie, podílnická práva a účastenství všeho druhu na židovských podnicích.²⁰⁶

Pátý prováděcí výnos k nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939, vydaný dne 2. března 1940, ukládal povinnost uložit do depot znějících na jméno - Židům, židovským podnikům a židovským sdružením osob - akcie, kuksy, pevně zúročitelné hodnoty a cenné papíry podobného druhu, a to do dvou týdnů od účinnosti uvedeného výnosu. Totéž se vztahovalo i na drahokamy, perly a předměty ze zlata, stříbra a platiny.²⁰⁷

Šestý prováděcí výnos ze dne 29. března 1940, se především nese ve znamení změn, protože měnil kompetence upravené v prvním a druhém výnosu. Oprávnění k udělování souhlasu k dispozicím se židovským majetkem přenáší opět na oberlandráty, stanovuje i seznam výjimek, které jsou vyňaty z jeho pravomoci.²⁰⁸

Sedmý prováděcí výnos k nařízení říšského protektora o židovském majetku ze dne 10. července 1940, zavedl nutnost tzv. přípuštění pro osoby přebírající správu židovského majetku přesahujícího hodnotu 100 000,- korun. Dělo se tak zápisem do listiny vedené u říšského protektora a toto přípuštění mohlo být zároveň kdykoli odvoláno nebo odepřeno.²⁰⁹

V pořadí již osmý prováděcí výnos k nařízení říšského protektora o židovském majetku ze dne 16. září 1940, upravoval zejména další přihlašovací povinnost Židů. Židům, židovským podnikům a židovským sdružením osob se ukládalo přihlásit držbu cenných papírů nacházejících se v protektorátu v jejich vlastnictví či spoluvlastnictví, s výjimkou směnek, šeků, kupeckých poukázek a ostatních cenných papírů, jmenovaných v § 3 druhého prováděcího výnosu. Přihlášení těchto hodnot mělo proběhnout ke dni 1. listopadu 1940.²¹⁰

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ Výjimky z vkladní povinnosti upravovala protektorova vyhláška ze dne 2. března 1940 na základě pátého prováděcího výnosu k nařízení o židovském majetku. Obecně z ní byly vyňaty tyto předměty: snubní prsteny, stříbrné náramkové a kapesní hodinky, stolní stříbro v přesně omezeném množství, další stříbrné věci do váhy 40 gramů jednoho kusu a v úhrnné váze do 200 gramů pro každou osobu nebo náhražky zubů z drahých kovů, pokud jich osoba užívala.

²⁰⁸ Výjimkou jsou hospodářské podniky s počtem zaměstnanců převyšující 100 nebo s ročním obratem vyšším než 3 miliony korun, dále banky, pojišťovny, velkoobchody s potravinami, obchody se semeny, mlýny, drožďárny, sladovny, pivovary, cukrovary, palírny, octárny a další podniky, které sloužily k výrobě lidské nebo zvířecí výživy.

²⁰⁹ Petrův, Helena. Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941). Vyd. 1. Praha: Sefer, 2000. 175 s. Knižnice Institutu Terežínské iniciativy; sv. 1. ISBN 80-85924-25-0., str. 68.

²¹⁰ Tamtéž, str. 68-69.

Poslední, v pořadí již devátý, prováděcí výnos ze dne 21. října 1940, o židovském majetku, doplňoval Neurathovo původní nařízení z 21. června 1939 a nabýval platnosti se zpětnou účinností k 15. březnu 1939. Ve zvláštních případech mohly být podle tohoto výnosu schváleny výjimky ze zákazu nabývání, pachtu a práv na pozemcích. Stejně tak tomu bylo i v případě zákazu zřizování a nabývání hospodářských podniků a cenných papírů Židy, židovskými podniky nebo židovskými sdruženími.²¹¹

Dále byla k provádění nařízení říšského protektora ze dne 21. června 1939 a dalšímu zajištění židovského majetku vydávána také řada opatření protektorátních orgánů, vedoucí úlohu v jejich vydávání pak hrály především příslušná ministerstva, která většinou obsahovala stanoviska říšského protektora.

Ještě bych rád zmínil, že dodržování všech nařízení a výnosů bylo tvrdě kontrolováno a vynucováno. Tento proces zajišťovalo Gestapo²¹² v součinnosti s okupačními a protektorátními úřady. Každé, v mnohých případech i zdánlivé porušení majetkových předpisů, mělo za následek zatčení, týrání nebo dokonce i internaci v koncentračních táborech.²¹³

5.3 Vyřazování Židů z protektorátního hospodářství

Společně s expropriováním židovského majetku začalo počátkem roku 1940 probíhat i vyřazování Židů z hospodářství v Protektorátu Čechy a Morava, spojené s vydáním nařízení říšského protektora o vyřazování Židů z hospodářství protektorátu, ze dne 26. ledna 1940. Cílem německé hospodářské politiky bylo úplné vyřazení Židů z hospodářského života na celém území říše, tedy včetně protektorátu, které začalo už nařízením říšského protektora o židovském majetku z 21. června 1939. Od tohoto nařízení se očekávalo, že Židé dobrovolně prodají své podniky árijcům a oslabí tak své hospodářské postavení, což se nestalo. Postupně proto dochází k vydávání dalších nařízení, které mají židovské obyvatelstvo zbavit veškerého vlivu v oblasti hospodářství.²¹⁴

²¹¹ Hoffmann, Josef. *Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava: 1939-1945*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1940, ročník II, str. 1573.

²¹² Geheime Staatspolizei, zkráceně gestapo, česky tajná státní policie.

²¹³ Pěkný, Tomáš. *Historie Židů v Čechách a na Moravě. 2., přeprac. a rozš. vyd.* Praha: Sefer, 2001. 702 s. ISBN 80-85924-33-1., str. 368.

²¹⁴ Hoffmann, Josef. *Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava: 1939-1945*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1940, ročník II, str. 10-11.

Na základě tohoto nařízení byl stanoven židovským podnikům²¹⁵ zákaz vedení hospodářských závodů jakéhokoli druhu. Židovské podniky vedené přes přímý zákaz byly uzavřeny a ty podniky, kterým bylo zakázáno vedení hospodářských závodů, byly zrušeny a zlikvidovány. V případech, kdy bylo provozování takových podniků uznáno za potřebné z hospodářských důvodů, mohl říšský protektor (popř. oberlandráti), udělit výjimku z tohoto ustanovení. V takovém případě byl podnik převeden do árijského vlastnictví. Nařízení upravovalo také otázky týkající se služebních a nájemních smluv. Dle § 4 tohoto nařízení služební smlouvy, které uzavřel postižený židovský podnik jako služebně oprávněný, mohly být při dodržení šestitýdenní výpovědní lhůty pro dobu, ve které se zákaz stává účinným, vypovězeny také tehdy, pokud podle zákonných nebo smluvních ustanovení zrušení služebního poměru by bylo přípustné teprve v době pozdější.²¹⁶

Dikce § 5 odst. 1 se zaměřuje na postižené podniky, které mohly vypovědět nájemní smlouvu o místnostech, které byly najaty pro závod, bez ohledu na odporující ujednání o trvání nájemní smlouvy nebo lhůty výpovědní s dodržením zákonné výpovědní lhůty k prvnímu termínu, k němuž byla výpověď po nabytí účinnosti zákazu přípustná. Totéž platilo pro místnosti najaté majitelem postiženého podniku pro sebe nebo svoji rodinu. Odstavec 2 stanovil, že zaměstnanci postiženého podniku, kterým byl v souvislosti s jeho uzavřením pracovní poměr vypovězen, mohou nájemní poměr o místnostech, které najali pro sebe nebo pro svou rodinu, bez ohledu na odporující ujednání o trvání nájemní smlouvy nebo výpovědní lhůty vypovědět se čtyřnedělní výpovědní lhůtou ke konci měsíce. Výpověď bylo možno dát pouze k prvnímu termínu, k němuž je po skončení služební smlouvy přípustná.²¹⁷

Dalšími ustanoveními byla stanovena povinnost nabídnout zboží, které se nacházelo ve skladě v době nabytí účinnosti zákazu, stanovenému místu.²¹⁸ Židé také neměli nárok na odškodnění, který by zakládala opatření dle tohoto nařízení.

Současně došlo i k publikaci prvního prováděcího výnosu, který zakázal činnost židovským podnikům v oboru maloobchodu s textiliemi, obuví a kožesinami. Od této chvíle začalo docházet k systematické sérii podobných výnosů, které měly za cíl jediné - postihovat jedno hospodářské odvětví za druhým. Faktickým dovršením této snahy byl třetí

²¹⁵ Židovské podniky včetně živnostenských provozoven ve smyslu nařízení říšského protektora o židovském majetku.

²¹⁶ Petrův, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 115-116.

²¹⁷ Nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě k vyřazení Židů z hospodářství Protektorátu ze dne 26. ledna 1940.

²¹⁸ Společnost pro zhodnocování zboží s.r.o.

prováděcí výnos, který s platností od 31. března 1941 vyřazoval Židy ze sedmnácti taxativně vypočtených oborů.²¹⁹

5.4 Další zajištění židovského majetku

V následujících řádcích, aby byla pokud možno problematika protižidovských hospodářských nařízení vyčerpána co nejobsáhleji, se budu ještě věnovat dalším institutům, které pomáhaly zajišťovat kontrolu nad židovským majetkem a eliminovaly vliv židovských obyvatel na protektorátní hospodářství.

5.4.1 Devizová opatření

Postupem doby se stalo vydávání nových opatření k zajištění židovského majetku nutností, neboť bylo třeba zamezit tomu, aby Židé dále nakládali se svými příjmy, financemi nebo jinými majetkovými hodnotami.

Kromě jiných vyhlášek²²⁰ byla důležitá vyhláška revizního odboru protektorátního ministerstva financí ze dne 23. ledna 1940, která stanovila povinnost, aby byly všechny židovské účty vázány a Židé s nimi mohli disponovat pouze se souhlasem protektorátního ministerstva financí. Každou platbu ve prospěch Židů, židovských podniků a židovských sdružení osob bylo možné ode dne účinnosti vyhlášky, tj. od 27. ledna 1940, poukazovat pouze na vázané účty u devizové banky nebo jiného peněžního ústavu, který k tomuto účelu byl zmocněn ministerstvem financí.²²¹

Vázanost židovských účtů tkvěla v tom, že ministerstvo financí udělovalo souhlas s veškerými dispozicemi těchto účtů. Volné platby bylo možné konat jen ve prospěch židovských podniků, které měly říšským protektorem nebo vrchním zemským radou přiděleno árijské vedení nebo bylo možné platit židovskému vlastníku přímo pachtovné nebo nájemné, jelikož ten byl povinen tyto prostředky sám uložit na svůj vázaný účet. Od

²¹⁹ Kárný, Miroslav. Konečné řešení: genocida českých židů v německé protektorátní politice. Vyd. 1. Praha: Academia, 1991. 182 s. ISBN 80-200-0389-4., str. 60.

²²⁰ Vyhláška ministerstva financí o placení nájemného a pachtovného z nemovitostí Židů, Směrnice ministerstva financí pro sběratele poštovních známek s cizinou.

²²¹ Podle vysvětlivek Ústředního svazu bankovních živností pro Čechy a Moravu bylo nepřípustné vydávat šeky, mohla jim být poskytována pouze naturální plnění pokud byla smluvně zajištěna nebo byla obvyklá.

účinnosti této vyhlášky měli Židé veškeré účty u peněžních institucí vázány.²²² Bez svolení revizního odboru ministerstva financí platil pro Židy zákaz disponovat vkladními knížkami, převádět cenné papíry, zřizovat bezpečnostní schránky a uzavřené úschovy a vybírat z nich.²²³

V celé řadě vyhlášek, které upravovaly finanční politiku protektorátu, byla vydána i vyhláška protektorátního ministerstva dopravy o zajištění židovského majetku; výplaty ve spořitelní službě ze dne 7. března 1940. Stanovila pravidla pro rozlišování vkladních knížek, kdy židovské vkladní knížky Poštovní spořitelny měly být označovány písmenem "N", zatímco árijské písmenem "A".²²⁴

Všechna opatření, která se týkala peněžního židovského majetku na základě vyhlášky revizního odboru ministerstva financí ze dne 8. března 1940, o devizových opatřeních ohledně osob nežidovského původu, kteří žili v manželství se Židy, se stala platnými i pro jejich manžele. Tito manželé směli vybírat ze všech vázaných účtů, za podmínky soužití ve společné domácnosti, dohromady celkem 1500,- korun týdně.²²⁵

Vkladní knížky se začaly písmenem "N" označovat i v případě osob, které měly za manžela Žida. Prohlášení osob o tom, že nejsou Židy, musely nově doplnit o formulaci, která potvrzovala, že nemají ani židovského manžela. Stanovovala to vyhláška protektorátního ministerstva dopravy ze dne 14. března 1940.

V březnu ministerstvo financí vyzvalo všechny poživitele státních a veřejných odpočivných platů, žijících v manželství se Židem, aby nejpozději do 29. března 1940 předložili účtárně poukazujícího úřadu prohlášení, že jejich manželský partner není Židem ve smyslu nařízení říšského protektora o židovském majetku. Nesplnění této podmínky mělo za následek zastavení výplaty nebo i trestní stíhání.²²⁶

Výnos ministerstva dopravy protektorátu z 29. dubna 1940 a výnos říšského protektora o právu disponovat účty, úschovami a bezpečnostními schránkami ze dne 26. června 1940, zavedly pro případy v nich stanovené povinnost prohlášení o rasovém původu svém nebo manžela.

²²² Týdenní limit výběru z takových vázaných účtů činil celkem 1500,- korun, ovšem jen za neexistence přísnějšího nařízení. Byla stanovena i podmínka pro vyplacení vyšších částek - jen pokud se jednalo o úhradu provozních nákladů, nutné bylo doložení příslušných dokladů ke svému tvrzení. Novelizace této vyhlášky později umožnila čerpat, za stanovených podmínek, vyšší peněžní limity.

²²³ Petrův, Helena. Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941). Vyd. 1. Praha: Sefer, 2000. 175 s. Knižnice Institutu Tereziánské iniciativy; sv. 1. ISBN 80-85924-25-0., str. 89-90.

²²⁴ Petrův, Helena. Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 123.

²²⁵ Petrův, Helena. Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 122.

²²⁶ Tamtéž.

V souvislosti se zrušením celní hranice mezi říší a protektorátem vydalo ministerstvo financí v protektorátu výnos o zajištění židovského jmění, aby se učinila přítrž převádění pohledávek z říšského území na území protektorátu.

Do 31. prosince 1940 byly vyhláškou revizního odboru protektorátního ministerstva financí ze dne 15. listopadu 1940, o zrušení židovských vkladních a spořitelních knížek a vkladních listů, zrušeny židovské vkladní knížky. Všechny vklady na nich uložené byly převedeny na běžné vázané účty. Do data účinnosti této vyhlášky nebylo umožněno Židům, židovským podnikům ani židovským osobním sdružením konat vklady.²²⁷ O osm dní později na tuto vyhlášku navázala vyhláška protektorátního ministerstva dopravy, která s okamžitou platností zakázala příjem všech vkladů na židovské vkladní knížky Poštovní spořitelny.

Vyhláškou revizního odboru ministerstva financí protektorátu ze dne 11. prosince 1940, o přihlášce židovských pohledávek na ostatním říšském území a o nakládání s takovými pohledávkami, byl na konci roku nařízen soupis hotovostí, které náležely Židům, židovským podnikům a židovským osobním sdružením mimo protektorátního území.

Do této kapitoly spadá i vydávání některých předpisů a nařízení, které se týkají židovského majetku, a bylo o nich již pojednáno v předchozích kapitolách, proto je zde nebudu více rozebírat.

V roce 1942 a 1943 se arizace nacházela ve své závěrečné fázi, proto také ustává proud protižidovských opatření, jejichž účelem bylo podchycení a zabavení židovského majetku. Z toho důvodu se některá dříve přijatá opatření stala zbytečnými.²²⁸

5.4.2 Zdaňování

Na židovský majetek a Židy v oblasti zdaňování se v protektorátu vztahovala obecná úprava daní a některá její zvláštní ustanovení spolu s některými speciálními daněmi dopadající pouze na židovské obyvatelstvo.

Jedním z hlavních právních předpisů, které mělo souvislost s vystěhováním židovského obyvatelstva, bylo vládní nařízení č. 287/1939 Sb. ze dne 23. listopadu 1939,

²²⁷ Vyhláška se nevztahovala na Židy cizí státní příslušnosti a na židovské podniky řízené správcem k věrné ruce.

²²⁸ Hlavně tzv. árijská prohlášení, která byla vyžadována při obchodním a finančním styku, pro ověření rasového původu nebo jiných rasových informací.

o dani z vystěhování, které zavedlo v protektorátu daň z vystěhování jako nový druh přímé daně.

Nařízení definovalo okruh osob podléhajících dani z vystěhování²²⁹, majetek na který se uvedená daň vztahuje²³⁰ a který naopak podroben není²³¹, postup při vyměřování a vybírání daně a další otázky. Výška daně z vystěhování byla stanovena v § 7 a činila 25 % z čisté hodnoty jmění podrobeného dani ke dni vzniku daňové povinnosti (§ 8). Nebyl-li základ daně dělitelný stem, zaokrouhloval se dolů na nejbližší stem dělitelnou částku. Platnost nařízení byla na základě protektorátního vládního nařízení ze dne 18. prosince 1941 prodloužena do 31. prosince²³² 1942.²³³

V roce 1943 byla na území Protektorátu Čechy a Morava zavedena tzv. sociální vyrovnací dávka, k jejíž platbě byli povinni Poláci, Židé a cikáni.²³⁴

Kromě těchto zvláštních předpisů Židé podléhali zvláštní úpravě daňové povinnosti u jednotlivých daní. Jednalo se například o daň z obratu upravenou vládním nařízením č. 314/1940 ze dne 25. září 1940, o dani z obratu. Vládní nařízení ze dne 16. prosince 1942, č. 410/1942 Sb., o dani z majetku, stanovilo možnost pro daňové poplatníky odečtení určených částek ze základu daně. Výslovně ale také určilo, že Židům se žádné takovéto částky nepřiznávají. Také platnost podmínek pro podání daňového přiznání byla odlišná pro Židy a ostatní obyvatelstvo.

Daně ze mzdy pro Poláky, židy a cikány se zase týkala zvláštní daňová úprava, obsažená ve vládním nařízení č. 105/1943 Sb., o dani ze mzdy, která řadila Židy do první daňové skupiny, pro kterou byla stanovena nejvyšší daň ze mzdy. Obdobnou právní úpravu

²²⁹ § 1 vládního nařízení č. 287/1939 Sb. ze dne 23. listopadu 1939 o dani z vystěhování osoby. Podle něj byli dani z vystěhování podrobeny osoby, které: a) byly dne 28. února 1939 česko-slovenskými státními občany; b) osoby, které byly dne 31. března 1931 německými státními příslušníky nebo 1. ledna 1938 rakouskými spolkovými občany, a osoby, které se staly německými státními příslušníky zákonem o opětovém spojení sudetoněmeckých území s Německou říší ze dne 21. listopadu 1938 ve spojení se smlouvou mezi Česko-Slovenskou republikou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce (č. 300/1938 Sb. z. a n.); c) osoby, které měly česko-slovenské státní občanství a nestaly se ani podle smlouvy mezi Česko-Slovenskou republikou a Německou říší o otázkách státního občanství a opce (č. 300/1938 Sb. z. a n.) německými státními příslušníky ani podle výnosu Vůdce a říšského kancléře ze dne 16. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava (č. 75/1939 Sb.) německými státními příslušníky nebo státními příslušníky Protektorátu Čechy a Morava; d) osoby, které v době vystěhování nemohly prokázat žádné státní občanství.

²³⁰ § 3 a § 4 stanovily tento majetek a definovaly pojem jmění. Jednalo se o veškeré jmění movité i nemovité, ať je kdekoliv a započítávaly se do něj i dary poskytnuté po 14. březnu 1939 a úhmem přesahující částku 10 000,- korun.

²³¹ § 5 vládního nařízení č. 287/1939 Sb.

²³² V prosinci vyšlo prováděcí vládní nařízení k tomuto nařízení, které připojilo k § 1 původního nařízení i výklad pojmu vystěhování. To předpokládá dosavadní bydliště nebo pobyt vystěhovaného na území protektorátu a jeho úmysl nevrátit se do protektorátu vůbec nebo až za delší dobu.

²³³ Petřův, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 127.

²³⁴ Úpravu vyrovnací sociální dávky nalezneme ve vládním nařízení ze dne 3. května 1943. Vedle zaběhnuté definice Židů a židovských míšenců zde nově nalezneme definici osob, které byly považovány za cikány.

týkající se těchto skupin obyvatelstva obsahovalo i vládní nařízení ze dne 9. srpna 1943, č. 233/1943 Sb., o dani důchodové, podle kterého se nezapočítávaly mezi zvláštní výdaje, které byly odpočitatelné od celkových příjmů za účelem vyměření daně, výdaje za osoby židovského původu.²³⁵

5.4.3 Bytová opatření

Úprava bytových poměrů Židů zaujímala v protižidovském zákonodárství také významné místo. Jednalo se totiž o značný zdroj finančních prostředků, který by se získal z jejich případného prodeje nebo neméně lákavou byla možnost užívání zabavených židovských nemovitostí. Právní předpisy přijímané v této oblasti tak měly vytvořit nejlepší podmínky pro co nejjednodušší uvolnění židovských bytových prostor a bytového zařízení, protože z výše uvedených důvodů na nich měla okupační správa eminentní zájem.²³⁶

5. května 1940 uveřejnil deník Der Neue Tag upozornění pro obyvatele obecních domů, že všichni neárijci v takových domech bydlící, obdrží s okamžitou platností výpověď.

Výkonným orgánem, který měl dozorovat nad bytovými opatřeními, se stala Ústředna pro židovské vystěhovalce, která 13. září 1940 uveřejnila s okamžitou platností oznámení, které Židům zakazovalo v Praze najímat volné byty. Ta také na základě nařízení říšského protektora o pronajímání židovských bytů ze dne 7. října 1940 udílela souhlas s pronájmem bytů a obytných místností Židům při zrušení nájemní smlouvy. Nájemní smlouvy, které byly uzavřeny v rozporu s tímto nařízením, se staly neúčinnými.

Říšský protektor vydal dne 2. května 1941 nařízení o pronajímání židovských místností používaných po živnostensku, na jehož základě podléhal přezkoumání vrchním zemským radou opětovný pronájem nemovitostí nebo místností najatých Židy nebo židovskými podniky k živnostenským účelům po 12. únoru 1941. Vrchní zemský rada měl pravomoc z důvodu veřejného zájmu nájemní smlouvu prohlásit za skončenou a nařídít vyklizení nebo v případě potřeby exekuci vyklizením. Pronajímatel pak musel s určenou osobou a ke lhůtě stanovené vrchním zemským radou uzavřít novou nájemní smlouvu.

²³⁵ Petrův, Helena. *Zákonné bezprávi: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 127-130.

²³⁶ Tamtéž, str. 130.

Vypovězení takto uzavřené smlouvy pronajímatelem potřebovalo ke schválení opět souhlas vrchního zemského rady.²³⁷

Vládní nařízení ze dne 20. dubna 1943 o opatřeních, jimiž se usměrňuje bytový trh, určovalo povinnost vlastníkům bytů nahlásit obci takové byty, u nichž nájemní nebo jiné užívací právo zaniklo.²³⁸

Další vyhláškou, kterou uveřejnil Der Neue Tag, ze dne 2. listopadu 1941, se Židům bezvýjimečně zakazovalo vzdát se jakýchkoli majetkových hodnot, nebyl-li pro to dán úřední souhlas. Nařízení dále zakazovalo zmenšit hodnotu majetkových hodnot nebo je zašantročit.²³⁹

Se zabavováním bytů docházelo zároveň ke konfiskaci cenností, nábytku a jiného movitého majetku a uměleckých předmětů.²⁴⁰ V říjnu roku 1941 dostala Židovská náboženská obec v Praze příkaz ke zřízení zvláštního oddělení²⁴¹, jehož úkol spočíval ve vyklízení a podchycení opuštěných bytů v Praze a okolí.

O všech zabavených předmětech se vedla přísná evidence a přesně stanovené byly i postupy pro zabavování majetku. Za zmínku stojí ještě fakt, že byty zabavené gestapem, byly převáděny na Majetkový úřad u říšského protektora. Později pak vznikl kompetenční spor ohledně zabavených cenných předmětů mezi gestapem a Úřadem říšského protektora.²⁴²

6. Odstranění Židů z veřejného života

*"Jedná se o nanejvýš důležitý a naléhavý problém, jehož nejrychlejší řešení a brzké zveřejnění je v zájmu spořádaného vývoje Protektorátu, kterýžto názor zajisté také Vy sdílíte."*²⁴³ Touto větou se předseda protektorátní vlády Alois Eliáš obracel na říšského protektora von Neuratha s oznámením, že se vláda zabývá s největší možnou intenzitou návrhem vládního nařízení o židovské otázce.

²³⁷ Petrův, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 131.

²³⁸ Vládní nařízení č. 103/1943 Sb. U židovských bytů tato ohlašovací povinnost nastala až vyzváním Ústředny pro židovské vystěhovalectví, že má byt ohlásit.

²³⁹ Nařízením byla dále stanovena povinnost hlásit Ústředně pro židovské vystěhovalectví veškerý prodej bytových zařízení, domácích předmětů a dalších movitostí, provedený po 10. říjnu 1940,

²⁴⁰ Statistiky hovoří např. o zajištění 14 920 židovských bytů na území Prahy, k 1. říjnu 1940.

²⁴¹ Tzv. Treuhandstelle.

²⁴² Petrův, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 132-134.

²⁴³ Kárný, Miroslav. *Vyřazení židů z veřejného života a historie čestného árijsství*. In: *Terezínské studie a dokumenty*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1998, s. 11-42. ISBN 8020006826., str. 11.

Podle tohoto vyjádření předsedy protektorátní vlády je zřejmé, že okupační moc chtěla řešit otázku vyřazování Židů z veřejného života razantně a energicky hned od počátku vzniku protektorátu. Zárodky odstraňování Židů z veřejného sektoru však můžeme pozorovat již za doby druhé republiky, na kterou začala protektorátní právní úprava plynule navazovat.

První opatření protektorátních orgánů se týkala vyloučení Židů z výkonu povolání. Jak jsem již uvedl, první zárodky omezení výkonu povolání můžeme najít již v druhé republice, kde se jasně a velice aktivně vyhranily především domácí a prestižní stavovské organizace.

Nyní byla s aktivitou řada na protektorátních orgánech. Jedním z prvních diskriminujících opatření bylo usnesení advokátní komory v Praze ze dne 15. března 1939, kterým byli židovští advokáti vyloučeni ze zastupování stran před soudy. Toto ustanovení spolu s horlivým přispěním advokátních komor vyústilo až v zastavení výkonu advokátské praxe židovským advokátům.²⁴⁴

Ze sféry soudnictví byli Židé vylučováni na základě protektorátního vládního nařízení ze dne 21. dubna 1939 o vyloučení některých osob z výkonu veřejných funkcí v soudnictví.²⁴⁵ Ospravedlnění jejich vylučování mohl v celku alibisticky odůvodnit požadavek zachování veřejného klidu a pořádku. Toto nařízení se týkalo i soudců laických, nejen soudců z povolání, přísedících u pracovních soudů, správců konkursní podstaty, vyrovnávacích správců, tlumočnicků a dalších.²⁴⁶

Nařízení říšského protektora o propouštění židovských zaměstnanců v protektorátu ze dne 23. října 1939 stanovilo možnost vypovědět služební smlouvy se židovskými zaměstnanci k prvnímu dni každého měsíce, ovšem pokud se dodrží šestitýdenní výpovědní lhůta. Uplynutím této výpovědní doby zanikly všechny nároky z vypovězené smlouvy, včetně odbytných platů a zaopatřovacích nároků.²⁴⁷

Toto byla jen některá nařízení dotýkající se problematiky Židů a výkonu jejich povolání. Systematické vylučování Židů z řady funkcí a zaměstnání ve veřejné správě

²⁴⁴ Kárný, Miroslav. Konečné řešení: genocida českých židů v německé protektorátní politice. Vyd. 1. Praha: Academia, 1991. 182 s. ISBN 80-200-0389-4., str. 50.

²⁴⁵ Vládní nařízení č. 123/1939 Sb.

²⁴⁶ Pracovní právo v Protektorátu Čechy a Morava (1939 - 1945). In: VOJÁČEK, Ladislav, Karel SCHELLE a Jaromír TAUCHEN. Vývoj soukromého práva na území českých zemí. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 863-877. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 427. ISBN 9788021060050., str. 876. Dostupné z: <http://1url.cz/Kjhj>

²⁴⁷ Hoffmann, Josef. Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava: 1939-1945. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1939, ročník I, str. 1084.

stejně jako z ostatních povolání, která měla vliv na veřejný život, začalo až na základě vládního nařízení č. 136/1940 Sb., o právním postavení Židů ve veřejném životě.

6.1 Vládní nařízení o právním postavení Židů ve veřejném životě

Vláda protektorátu schválila osnovu nařízení o právním postavení židů ve veřejném životě 4. července 1939. Nařízení však bylo vyhlášeno a účinnosti nabylo až 24. dubna 1940, ve sbírce zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava vyšlo pod číslem 136/1940.²⁴⁸

§ 1 tohoto nařízení definoval, kdo byl pro jeho účely považován za Žida, o tomto ustanovení jsem však pojednal v minulých kapitolách.

§ 3 upravoval institut tzv. prezidentských výjimek, kterými státní prezident mohl k návrhu vlády osobu, která je židem podle § 1, vyjmout z dosahu tohoto nařízení.²⁴⁹ V rozhovoru s Háchou se protektor Neurath o prezidentských výjimkách vyjádřil následovně a určil tak kritéria k jejich realizaci: *"Jest třeba v první řadě mysliti na ty, kteří se úplně szili s árijským prostředím a jejichž činnost jest prospěšná celku. Rozsah arizovaných musí být omezen na malý počet."*²⁵⁰

Vládní nařízení ze 4. července 1940 neobsahovalo ve všech směrech novou právní úpravu, neboť v podstatě v mnohém navazovalo na dřívější protektorátní opatření. Jeho význam spočíval právě v systematickosti vylučování Židů z veřejného života.

Ustanovení § 4 odst. 1 zakazovalo Židům vykonávat jakoukoli funkci v soudnictví a ve veřejné správě.²⁵¹ Dále bylo stanoveno příkladným výčtem²⁵², čím zejména nemohli být:

- členy zastupitelských sborů ani orgány veřejných korporací nebo členy sborových orgánů takových korporací
- členy jiných sborů a komisí, zřízených pro výkon nebo pro podporu veřejné správy

²⁴⁸ Důvodem této prodlevy mezi schválením osnovy a jejím vyhlášením byl totiž konflikt o konečné podobě tohoto nařízení mezi říšským ministrem vnitra a říšským protektorem.

²⁴⁹ Vyjmutí se netýkalo jiných protizidovských předpisů, ale pouze tohoto. Říšský protektor si však vymínil podmínku, že všechny vládní návrhy výjimek musí být před úřadem prezidenta postoupeny nejdříve jeho úřadu.

²⁵⁰ Kárný, Miroslav. Vyřazení židů z veřejného života a historie čestného árijství. In: Terezínské studie a dokumenty. Vyd. 1. Praha: Academia, 1998, s. 11-42. ISBN 8020006826., str. 23.

²⁵¹ S výjimkou funkcí v židovských náboženských organizacích.

²⁵² Zákaz výkonu všech funkcí v soudnictví a ve veřejné správě se týkal i všech funkcí uvedených ve vládním nařízení č. 123/1939 Sb.

- členy sborově organisovaných školských úřadů
- učitelé ani soukromými docenty na vysokých školách
- členy veřejných vědeckých ústavů, učených společností a jiných veřejných institucí povahy vědecké
- soudci laiky, přísedícími soudu patentního, přísedícími soudů pracovních, přísedícími nebo členy soudů rozhodčích, porotci, přísedícími soudů kmetských nebo soudů mládeže
- notáři (kandidáty notářství), přísedícími tlumočníky, soudními nebo úředními znalci, veřejnými poručníky, správci konkursní podstaty, vyrovnacími nebo vnučenými správci, ani poručníky nebo opatrovníky, nejde-li o poručnictví nebo opatrovnictví týkající se židů nebo organizací a zařízení, které sledují výhradně nebo převážně zájmy Židů
- civilními techniky ani úředně oprávněnými báňskými inženýry
- burzovními sensály

Bod čtvrtý § 4 odst. 1 výslovně stanovil, že Židé nemohou být také zaměstnanci v činné službě u Protektorátu a jiných veřejnoprávních korporací a subjektů, uvedených v § 1, 25 a 26 vládního nařízení ze dne 21. prosince 1938, č. 379 Sb., o úpravě některých personálních poměrů ve veřejné správě. Toto ustanovení v praxi znamenalo, že Židé nemohli být zaměstnanci:

- a) korporací (ústavů, podniků, fondů a zařízení), které obstarávají úkoly veřejné správy, jako obchodních, živnostenských, advokátních, lékařských, zvěrolékařských a inženýrských komor, Národní banky, dále ústavů veřejnoprávního pojištění
- b) ústavů, podniků, fondů a zařízení, které hospodaří s veřejnými prostředky nebo jejichž výsledky hospodaření jsou určeny pro účely veřejně prospěšné nebo na nichž jsou převážně kapitálově účastny samy o sobě nebo společně stát nebo veřejnoprávní korporace, jako syndikátů, vodních družstev a zemských úvěrních ústavů
- c) ústavů, podniků, fondů a zařízení, jež jsou ve vlastnictví nebo správě subjektů uvedených pod písm. (a) a (b) nebo v nichž tyto subjekty mají své zastoupení
- d) subjektů, jejichž hospodaření je závislé převážně na podporách z veřejných prostředků

Nařízení o právním postavení Židů ve veřejném životě dále zakazovalo Židům působit v oblasti kultury a umění.²⁵³ Zákaz účastnit se politického života, být členy spolků a korporací hospodářského, společenského a kulturního života byl samozřejmostí a byl zakotven v § 4 odst. 3 nařízení o právním postavení židů ve veřejném životě.

Židovští advokáti měli zastaven výkon advokátní praxe již usnesením pražské advokátní komory z 15. března 1939. Toto nařízení pak rozšířilo zákaz i na advokáty, advokátské kandidáty a obhájce ve věcech trestních.²⁵⁴ Židovští advokáti byli na základě zvláštního ustanovení nařízení vymazáni ze seznamu advokátů. Takovýmto advokátům pak zůstalo pouze oprávnění k obstarání věcí svých nezletilých dětí a manželek, pokud pro tyto případy nebylo předepsané zastoupení advokátem. Ministerstvem spravedlnosti poté mohli být ustanoveni jako židovští právní zástupci, kvóta však činila nejvýše 2 % celkového počtu advokátů zanesených ke dni 24. dubna 1940 v příslušných seznamech. Taktéž povolání notářů bylo Židům zcela zapovězeno, stejně jako povolání patentních zástupců.²⁵⁵

Nařízení o právním postavení Židů dále zakazovalo Židům působit ve funkcích lékařů, lékárníků a veterinářů. Lékárnické povolání bylo absolutně zamítnuté, lékařům mohlo umožnit ministerstvo sociální a zdravotní správy - na jejich žádost - znovu vykonávat lékařskou praxi²⁵⁶, ovšem za podmínky, že tak vyžaduje veřejný zájem.²⁵⁷ Veterináři na tom byli obdobně jako lékaři.

Na závěr bych ještě zmínil § 30 nařízení o právním postavení Židů, který řeší přestupky proti tomuto nařízení, jakož i prováděcím předpisům, příkazům a zákazům vydaným na jeho základě. Bez újmy soudního stíhání trestal okresní úřad se zřetelem na míru zavinění pokutou do 100 000 korun nebo vězením do šesti měsíců.

6.2 Právní úprava zaměstnávání Židů

Zaměstnávání Židů v soukromé sféře bylo upraveno vládním nařízením z 18. prosince 1941 č. 58/1942 Sb., jímž se činí některá opatření pro včleňování do práce. Konkrétně jeho čtvrtá část se věnuje zaměstnávání Židů, k němuž musel dát souhlas úřad

²⁵³ Nařízení zakazovalo v § 4 odst. 2 působit Židům jako výkonní umělci a redaktoři periodických tiskopisů, s výjimkou periodických tiskopisů určených pro židy a jako takové značených.

²⁵⁴ § 4 odst. 2 vládního nařízení č. 136/1940 Sb., o právním postavení Židů ve veřejném životě.

²⁵⁵ Petrův, Helena. *Zákoné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 147.

²⁵⁶ Museli, mimo jiného, ošetřovat členy své rodiny a ostatní židy a mít v názvu "židovský lékař".

²⁵⁷ Kvóty byly stejné jako u advokátů.

práce.²⁵⁸ Schválení k zaměstnávání Žida se udělovalo pouze určitému zaměstnavateli, určité osobě židovského původu a na vymezenou dobu. Podat žádost bylo v kompetencích zaměstnavatele. Byla stanovena i zvláštní výpovědní lhůta pro židovské zaměstnance, která činila nejvýše dva týdny.²⁵⁹

Vládní nařízení ze dne 17. července 1942 č. 260/1942 Sb. o zaměstnávání Židů, zase upravovalo mzdovou a sociálněpolitickou oblast. *"To představovalo derogaci ochranné funkce pracovního práva, která je považována za jeden z jeho hlavních pilířů. To charakterizovalo pracovní poměr s osobou židovského původu jako zaměstnanecký poměr svého druhu, kdy těmto osobám nepříslušel např. nárok na příplatek za přesčas, noční a nedělní práci či nárok na placenou dovolenou."*²⁶⁰

Poskytování sociálních přídavků všeho druhu Židům bylo nepřipustné, stejně jako poskytovat jim zvláštní odměny²⁶¹ nebo odstupné při rozvázání pracovního poměru. Dále byli Židé vyloučeni z členství v závodních penzijních fondech. Zaměstnavatelé taktéž nesměli sjednat dohody o dodatkovém starobním zaopatření vedle zákonného starobního a invalidního pojištění ve prospěch židovských zaměstnanců. Zaměstnanecký poměr mohl zaměstnavatel se židovským zaměstnancem vypovědět kdykoli ke konci následujícího pracovního dne a ten musel dodržet jinak platnou výpovědní lhůtu.²⁶²

Pracovní doba židovských zaměstnanců ve věku od 14 do 18 let se řídila podle předpisů o pracovní době pro dospělé, zatímco pro dospělé zaměstnance židovského původu se tyto ochranné předpisy o pracovní době paradoxně neuplatnily vůbec. Peněžní prostředky, které byly ušetřeny v důsledku dodržování tohoto nařízení, museli zaměstnavatelé odvádět Ústředně pro židovské vystěhovalectví - Vystěhovaleckému fondu

²⁵⁸ § 18 vládního nařízení z 18. prosince 1941 č. 58/1942 Sb.: Schválení k zaměstnávání Žida se uděluje jen na písemnou žádost. Žádost jest podati u úřadu práce, příslušného podle pracovního nebo služebního místa Židova. Jde-li o kočovné živnosti, u nichž má býti Žid zaměstnán, jest podati žádost u úřadu práce, v jehož obvodu má majitel této živnosti v době podání žádosti své bydliště nebo pobyt.

²⁵⁹ Pro dělníky musela být vázána na konec kalendářního týdne, pro zaměstnance ve vyšších službách na konec kalendářního měsíce.

²⁶⁰ Tauchen, Jaromír. Diskriminace Židů v pracovním právu v Protektorátu Čechy a Morava. In: Cofola 2010: the conference proceedings. 1st ed. Brno: Masaryk University, 2010, s. 742-753. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 374. ISBN 9788021051515., str. 748. Dostupné z: <http://iurl.cz/HjCU>

²⁶¹ Např. třináctý plat, vánoční odměny, různé formy výpomoci, pohřebné atd.

²⁶² Tauchen, Jaromír. Diskriminace Židů v pracovním právu v Protektorátu Čechy a Morava. In: Cofola 2010: the conference proceedings. 1st ed. Brno: Masaryk University, 2010, s. 742-753. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 374. ISBN 9788021051515., str. 748. Dostupné z: <http://iurl.cz/HjCU>

pro Čechy a Moravu. Toto nařízení dopadalo i na židovské míšence podle nařízení č. 85/1942 Sb.²⁶³

6.3 Izolace Židů od ostatního obyvatelstva

„Nikdo však tehdy netušil, že od zákazů pěstovat holuby, rybařit, chovat papouška a kanárky, povede cesta ke komínům pecí osvětimských krematorií. Nakonec směli židé jen zemřít.“

Karel Lagus, Josef Polák: Město za mřížemi

Vyloučení Židů z národní pospolitosti, omezení jejich svobod a celková izolace - to byly tradiční požadavky všech antisemitů napříč dějinami. Situace, kterou vyvolala nacistická zvůle, se de facto rovnala obnovení středověkých ghett, tentokrát ale "ghett beze zdí"²⁶⁴, jejichž hranice určovaly zákazy a omezení uvalená na židovské příslušníky. Ti se měli stát občany druhé kategorie, před nimiž se většinová společnost musí bránit a kteří mohou být v národním prostoru nanejvýše trpěni. Tyto představy začali nacisté uplatňovat i na území protektorátu a izolaci Židů od zbytku společnosti mělo vydatnou měrou napomoci i vydávání nepřehledného množství vyhlášek a nařízení diskriminujících opatření.²⁶⁵

6.3.1 Veřejné označování a evidence Židů

V Německu bylo druhým prováděcím nařízením k říšskému zákonu o změně jména a příjmení ze 17. srpna 1938 nařízeno, aby Židé užívali jen ta osobní jména, která pro ně byla vyhrazena ve směrnících, která vydal říšský ministr vnitra. Židovští příslušníci s jinými rodnými jmény museli přijmout ke svému jménu ještě jméno doplňovací. To je charakterizovalo jako Židy a zavazovalo je k používání navždy. Toto nařízení se týkalo Židů německé státní příslušnosti bez ohledu na to, zda žili na území říše či nikoli.

²⁶³ Petrův, Helena. *Zákoné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 147.

²⁶⁴ Termín historika Miroslava Kárného - jedná se o soubor opatření, kterým byli Židé a osoby židovského původu vylučovány z veřejného života a postupně izolovány od ostatního obyvatelstva.

²⁶⁵ Seemann, Richard, ed. *Cesta do Wannsee: konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí*. 1. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2008. 309 s., viii s. obr. příl. ISBN 978-80-86057-51-4., str. 81.

Pro Židy německé státní příslušnosti, kteří byli zapsáni v matrikách na území protektorátu, byl vydán oběžník protektorátního ministerstva vnitra ze dne 1. února 1940, který stanovil, že pokud mají tito Židé jiná osobní jména nežli ta, která se pro ně připouštějí,²⁶⁶ jsou povinni přijmout od 1. ledna 1939 přídavné osobní jméno.²⁶⁷

Oběžníkem protektorátního ministerstva vnitra ze dne 13. února 1940 byla určeným úřadům nařízena povinnost zajistit označení občanských legitimací Židů červeným písmenem "J". Židé byli k tomuto označování vyzváni dne 1. března 1940, kontrolu zajišťovala policejní ředitelství a nedodržení této povinnosti bylo sankcionováno pokutou nebo vězením.²⁶⁸

Od 19. dubna 1940 byli Židé povinni podle nařízení říšského protektora o péči o Židy a židovské organizace, hlásit změny svého bydliště příslušné náboženské obci.

25. října 1940 bylo nařízením policejního ředitelství v Praze o zákazu stěhování osob židovského původu zakázáno s okamžitou platností měnit stálé bydliště nebo se jen vzdalovat z obvodu Velké Prahy, pokud zde tyto osoby měly trvalé bydliště.²⁶⁹

1. září 1941 bylo vydáno říšské policejní nařízení o označování Židů s platností také pro Protektorát Čechy a Morava. V § 1 tento předpis stanovil, že Židé kteří dovršili šestý rok života, mají zakázáno ukazovat se na veřejnosti bez žluté šesticípé hvězdy velikosti dlaně, černě vytažené a s černým nápisem Jude. Musela být nošena viditelně přišitá na levé náprsní straně části oděvu. Z nařízení byly stanoveny výjimky.²⁷⁰ Porušení nařízení bylo trestné a platila pro ně sankce pokuty až do výše 150 říšských marek nebo vězení do šesti týdnů.

Počínaje rokem 1939 se začala vytvářet tzv. židovská mapa, vznikající na základě neustále vzrůstajících zákazů vstupu Židů na určitá místa. Ta měla za úkol vyloučit jejich kontakt s ostatním obyvatelstvem a vykročení z jejího rámce mělo za následek uplatnění tvrdých sankcí.²⁷¹

Vyhláška pražského policejního ředitelství ze 14. srpna 1939, o styku mezi obyvatelstvem nežidovským a židovským ve veřejném životě, se okamžitě stala podkladem pro vydávání dalších opatření upravující separaci nebo zákaz vstupu Židům na

²⁶⁶ § 1 druhého prováděcího nařízení k zákonu o změně jména a příjmení.

²⁶⁷ Muži jméno Israel, ženy jméno Sára.

²⁶⁸ Petrův, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 205.

²⁶⁹ Tamtéž.

²⁷⁰ Kárný, Miroslav. *Vyřazení židů z veřejného života a historie čestného árijství*. In: *Terezínské studie a dokumenty*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1998, s. 11-42. ISBN 8020006826., str. 73.

²⁷¹ Petrův, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 206.

veřejná místa. Židům bylo na základě této vyhlášky zapovězeno navštěvovat určené veřejné nebo soukromé podniky²⁷² a naopak jim byla stanovena povinnost své obchody viditelně označovat nápisem "Židovský podnik - Jüdische Unternehmung." Vyhláška dále upravovala vstup do veřejných lázní - pokud nebylo možné vyhradit Židům zvláštní prostor v rámci lázní, potom bylo nutné alespoň časové oddělení návštěvníků židovského a nežidovského původu.²⁷³

Ostatní protektorátní města se inspirovala pražskou vyhláškou policejního ředitelství ze 14. srpna 1939 a spustila se další vlna vydávání obdobných protizidovských opatření, mající za následek velké množství roztočivých omezení lokálního charakteru.

Podobnou a ještě více omezující vyhlášku vydalo policejní ředitelství v Českých Budějovicích. Oproti předcházející vyhlášce zakázalo navíc vstup například do divadla, biografů, knihovny nebo na zábavy a slavnosti, pokud jejich organizátory byly árijské spolky nebo organizace.

6.3.2 Ostatní protizidovská omezení

Nařízení prezidia zemského úřadu v Praze ze dne 5. srpna 1939, bylo jedním z prvních, které omezovalo styk Židů s ostatním protektorátním obyvatelstvem. Bylo jím stanoveno, že Židé smějí navštěvovat hostinské provozovny jen tehdy, jestliže ty pro ně měly zvláště vyhrazené prostory.

Nařízením tajné státní policie z roku 1939 bylo Židům zakázáno vycházet ze svých bytů po 20 hodině, navštěvovat sportovní a jiné podniky a byly jim zabaveny rozhlasové přijímače.

5. srpna 1940 bylo vyhláškou policejního ředitelství v Praze Židům zakázáno nakupovat v árijských obchodech mimo denní dobu od 11 do 13 hodin a od 15 do 16.30 hodin. Tato vyhláška byla později rozšířena i na zaměstnance židovských zaměstnavatelů.

Nákupní doba a návštěvní doba pro Židy byla však stanovena různě pro jednotlivá místa a navíc docházelo k jejím neustálým změnám.²⁷⁴

²⁷² Koupaliště, kavárny, restaurace, lázně atd. Zákaz návštěv takových podniků byl absolutní, nerozlišovalo se mezi veřejným či soukromým podnikem.

²⁷³ FRIEDMANN, Franz. Právní postavení Židů v Protektorátu Čechy a Morava. In: KREJČOVÁ, Helena a Jana SVOBODOVÁ. Židé v protektorátu: hlášení Židovské náboženské obce v roce 1942 : dokumenty. Praha: Maxdorf, 1997, s. 264-291. Historia Nova, sv. 11. ISBN 8085270676., str. 275-276.

²⁷⁴ Petrův, Helena. Zákonné bezprávi: Židé v Protektorátu Čechy a Morava. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 215.

7. srpna 1940 bylo Ústřednou pro židovské vystěhování v Praze Židům zakázáno používání spacích a lůžkových vozů na říšských a protektorátních drahách. Tentýž úřad vyloučil 22. listopadu 1941 židovské obyvatelstvo i z používání autobusů²⁷⁵ a trolejbusů.

Co se železniční dopravy týče, na základě výnosu ministerstva dopravy ze dne 14. října 1941 směli Židé používat pouze nejnižší třídu ve vagonech. Zrychlené vlaky a rychlíky nesměli používat vůbec, pouze jen poslední vagon. Při přeplněném vlaku byli Židé z dopravy automaticky vyloučeni.

V lednu roku 1941 byli Židé vyloučeni jako účastníci telefonních stanic s výjimkou židovských právních zástupců, lékařů, nemocnic a dalších stanovených subjektů.²⁷⁶

*"Vyhláška protektorátního ministra zemědělství ze dne 23. října 1941, o zákazu vydávat určité zboží Židům zakázala každý úplatný nebo bezplatný výdej ovoce všeho druhu, čerstvého, sušeného nebo jinak konzervovaného, včetně sušených plodů a ořechů, dále marmelády, džemů, sýrů, cukrovinek, ryb a výrobků z ryb, jakož i drůbeže a zvěřiny všeho druhu, i konzervované, židům. Tento zákaz platil pro pěstitele, výrobce, opracovatele a zpracovatele, obchodníky i spotřebitele. Vyhláška nabyla účinnosti dnem vyhlášení 24. října 1941."*²⁷⁷

Vyhláškou ministra zemědělství ze dne 21. listopadu byli Židé vyloučeni z nákupu kaprů. Taktéž bylo dalšími vyhláškami zakázáno Židům odebírat cibuli, navštěvovat ovocné sady, prodlévat na břehu Vltavy, byli vyloučeni z výkonu rybářství nebo jim byl odepřen honební lístek.

*"V Plzni byl podle nařízení vládního komisaře židům zakázán přístup na městský ústřední hřbitov u sv. Václava v Plzni-Doubravce a do krematoria na tomto hřbitově a na městské hřbitovy v Plzni-Doudlevcích a v Plzni-Škvřňany dovolen jen od 10 do 12 hodin dopoledne. V téže době se musely konat i pohřby židů v krematoriu."*²⁷⁸

Protižidovské zákazy zasahovaly opravdu do každé sféry života a prakticky nebylo možné se jim vyhnout. Na úplný závěr mé práce si dovoluji odcitovat deníkový záznam Jiřího Ortena ze dne 27. října 1940, který podle mého názoru, dokonale vypovídá o vnitřním rozpoložení obyčejného židovského obyvatele protektorátu, bezmocného a frustrovaného nastalou a bezvýchodnou společenskou situací.

²⁷⁵ To neplatilo pro židovské válečné raněné a slepé.

²⁷⁶ Petrův, Helena. *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3., str. 216-219.

²⁷⁷ Právní postavení Židů v Protektorátu Čechy a Morava. In: *Holocaust.cz* [online]. 2011 [cit. 2014-07-27]. Dostupné z: <http://1url.cz/1jCx>

²⁷⁸ Tamtéž.

"Nemohl jsem na dnešek dlouho usnout a přemýšlel jsem a rovnal si v hlavě všechny ty zákazy, které se mne nějak, byť sebeméně, dotýkají. A protože je nedělní dopoledne, venku již druhý den sněží a teprve za několik hodin mám jet do Košíř, napíšu si sem ty zákazy, na které si vzpomenu, a až je napíšu, nechám pod nimi ještě hodně veliké místo pro ty, které se dostaví po dnešním dni. Nemám bohužel po ruce žádný pramen, podle kterého bych mohl postupovat, a tak jak seřazení, tak počet je víceméně náhodný.

Jsou to tedy tyto zákazy:

Nesmím vycházet z domu po osmé hodině večerní.

Nesmím si najmout samostatný byt.

Nesmím se stěhovat jinam, než do Prahy I nebo V, a to jako podnájemník.

Nesmím chodit do vináren, kaváren, hostinců, biografů, divadel a na koncerty, kromě jedné nebo dvou kaváren, pro mne vyhrazených.

Nesmím chodit do parků a sadů.

Nesmím chodit do městských lesů.

Nesmím se vzdalovat za obvod Prahy.

Nesmím (tudiž) jet domů, do Kutné Hory a nikam jinam, leda na zvláštní povolení gestapa.

Nesmím jezdit v motorových vozech tramvají, jen v posledním vlečném voze, a má-li tento střední vstup, tedy jenom v jeho zadní polovině.

Nesmím nakupovat v jakýchkoli obchodech jindy, než mezi 11. a 13. a mezi 15. a 17. hodinou.

Nesmím hrát divadlo a být jakkoli jinak veřejně činný.

Nesmím být členem žádných spolků.

Nesmím chodit do jakékoli školy.

Nesmím se společensky stýkat se členy Národního souručenství a oni se nesmějí stýkat se mnou, nesmějí se se mnou zdravit, zastavovat a mluvit o věcech jiných než nutných."²⁷⁹

²⁷⁹ Deníky Jiřího Ortana. Československý spisovatel: Praha 1958.

Závěr

Již vznik Druhé republiky dával tušit, kam se bude osud českého národa a v něm žijící židovské menšiny ubírat. Po stabilním a prosperujícím období první Československé republiky, kdy židovské obyvatelstvo prožívalo svou "renesanci", je čekala tvrdá budoucnost. Přežívající antisemitské stereotypy a silící tendence nenávistné nacistické ideologie sousedního Německa nedávaly naději na lepší vyhlídky do budoucna. Toto dějinné období, které předchází vzniku protektorátu, dalo vzniknout prvním protižidovským opatřením a vytvořilo tak ideální půdu pro následnou tvorbu protektorátních protižidovských opatření, která na tyto druhorepublikové předpisy v mnohém navazovala. Vlně antisemitismu v této historické etapě podleli paradoxně i představitelé české inteligence z řad právníků, lékařů nebo žurnalistů, kteří, ať už z přesvědčení nebo spíše pro upevnění společenského postavení a profitu z něj, neudrželi svůj morální kredit a zapojili se do rozvíjející se protižidovské činnosti.

Přelomové datum v historii českého státu je 15. březen 1939, kdy říšský kancléř Adolf Hitler vydal výnos o zřízení Protektorátu Čechy a Morava. Od tohoto dne byla Čechům ponechána jen formální autonomie a naše území bylo připojeno ke státům, které se zavázaly uskutečnit konečné řešení židovské otázky. Pro osudy protektorátních občanů, ale hlavně osob židovského původu, se od této chvíle začala psát nová, hrůzná kapitola dějin jejich životů.

Charakteristickým znakem nacistického totalitního režimu byla snaha o maximální kontrolu všech projevů veřejného i soukromého života prostřednictvím státní správy. Byly položeny základy dvojkolejného systému orgánů veřejné moci, který následně začal sprádat síť diskriminujících právních předpisů a opatření pro všechny sféry každodenního života.

Neméně důležitou změnou, která nastala jako důsledek zřízení protektorátu, byla skutečnost, že na území Čech a Moravy začalo platit dvojí právo - právo říšské a právo protektorátní. Tato skutečnost měla zásadní vliv pro pozdější normotvorbu a uplatňování právních předpisů na území Protektorátu Čechy a Morava.

Při tvorbě protižidovských právních předpisů měli jejich jednotliví původci mnohdy rozdílné zájmy. Říšské orgány chtěli především zajistit židovský majetek a omezit hospodářskou aktivitu židovského obyvatelstva. Autonomní orgány usilovaly naopak

o vyloučení Židů z veřejného života protektorátu a jejich separaci od ostatního obyvatelstva.

Prvotní fáze protižidovské politiky v protektorátu tedy nastolila takovou situaci, kdy Židé fakticky nemohli disponovat svým majetkem, byli omezováni ve výkonu svého povolání a takřka nemohli žít společenským životem. Vše vyústilo v tragický závěr, který nemá v dějinách lidstva obdoby, ve kterém začala Velkoněmecká říše realizovat tzv. konečné řešení židovské otázky, následkem čehož bylo fyzicky zlikvidováno kolem šesti milionů osob.

K co nejlepšímu a nejefektivnějšímu vyřešení židovské otázky v protektorátu, byla definována skupina obyvatelstva, která měla být na základě vydaných a dále vydávaných či upravovaných právních předpisů, postavena zcela do izolace od života veřejného i hospodářského. Z tohoto důvodu jsem se ve své práci podrobněji věnoval vývoji definice pojmu "Žid" a rasovým opatřením, která měla - na říšské úrovni - za cíl především ochranu čistoty německé krve a zaváděla zákaz styku mezi Židy a árijci. Protektorátní opatření měla spíše šikanózní povahu.

V další části se věnuji vyřazování Židů z protektorátního hospodářství a stěžejnímu právnímu předpisu v této oblasti, kterým bylo nařízení říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku a jeho prováděcí předpisy. Hlavním cílem těchto opatření bylo znemožnit nakládání s židovským majetkem jeho právoplatným majitelům a postupně tento majetek přesunout do vlastnictví Velkoněmecké říše.

V poslední části diplomové práce jsem se zaměřil na odstraňování Židů z veřejného života v protektorátu, respektive na jeho právní aspekty. Analyzuji zde vládní nařízení č. 136/1940 Sb. o právním postavení Židů ve veřejném životě, které bylo základním právním předpisem pro tuto zdaleka nejroztříštěnější diskriminující právní oblast. Protižidovské předpisy tohoto ražení vyřazovaly Židy na základě jejich původu postupně z celé oblasti veřejného života. Od zaměstnání, zbavování občanských práv, kulturního a společenského vyžití přes zákaz vstupu na veřejná prostranství, do lázní, restaurací, lesů až po nákup kaprů, ovoce apod. Tato persekucní opatření postupně prorostla do všech sfér každodenního života a nikdo jich nezůstal ušetřen.

Téma mojí diplomové práce sahá více než půl století do minulosti, ale v mnoha aspektech je aktuální i dnes. Poučení z minulosti pro budoucnost, které by každý z nás měl mít na paměti. Nelehké osudy protektorátních Židů, kteří byli vydávanými diskriminujícími opatřeními postihováni nejhůře ze všech, by nás měly informovat o tom, kam až může vést lidská zvělost, bezohlednost, nenávisť a ignorace. Měly by nás ale také

varovat, abychom se už nikdy znovu nedopustili chyb našich předků a aby k takové tragédii už nikdy nedošlo.

Resumé

This thesis deals with the legal status of the Jewish population in the Protectorate of Bohemia and Moravia. Persecution and discriminatory measures applied at this time against Jewish population were not directly pointed at them alone, but impact of these measures was greatest amongst them. Anti-Jewish legislation has touched almost all areas of life and there was no way escaping from it. The most important areas on which the legislation of the occupying power have focused, was especially economy, public life and the racial question.

The thesis is divided into three thematic parts. The first part contains a historical journey through the history of Jews in our national territory, from the earliest times to the period of the Protectorate of Bohemia and Moravia. This chapter also includes the history of anti-Semitism, the first anti-Jewish measures from the times of Second republic or the constitutional arrangement of protectorate, its legal framework and legal status of its inhabitants.

The second part contains the interpretation of the most important legal concepts of anti-Jewish legislation forming the backbone of the entire discriminatory Nazi and Protectorate legislation.

The third part deals with anti-Jewish measures itself, especially legislation excluding Jews from public life and the economy.

Because the anti-Jewish laws, legislation was very large, fragmented, chaotic and confusing, this thesis should familiarize recipients with a comprehensive view of the legal position of Jews in the Protectorate and the associated legislation. This is not an extensive list of all legal instruments of the Protectorate, but the goal is to outline the issues and demonstrating its characteristic features. The focus of this work is to analyze the key anti-Jewish legislation, which dealt mainly Jewish property and their position in the economic and public life.

Literatura a použité zdroje:

1) Monografie

- Brandes, Detlef. Češi pod německým protektorátem: okupační politika, kolaborace a odboj 1939-1945. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 1999. 657 s. Obzor; sv. 27. ISBN 80-7260-017-6.
- Breitman, Richard. Architekt "konečného řešení": Himmler a vyvraždění evropských Židů. Vyd. 1. Praha: Argo, 2004. 354 s. Historické myšlení. Totalitarismus a šoa; sv. 4. ISBN 80-7203-629-7.
- Borovička, Michael. Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada, Cestovatelství. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2010. 757 s., [8] s. barev. obr. příl. ISBN 978-80-7432-033-0.
- Burleigh, Michael. Třetí říše: nové dějiny. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. 711 s. Dějiny Evropy; sv. 13. ISBN 978-80-257-0054-9.
- Čapková, Kateřina. Češi, Němci, Židé?: národní identita Židů v Čechách: 1918-1938. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2005. 355 s. ISBN 80-7185-695-9.
- Dreyfus, Mathieu a Kostková, Jitka, ed. Dreyfusova aféra, jak jsem ji zažil. 1. vyd. Praha: Odeon, 1984. 249 s., [24] s. fot. Paměti, korespondence, dokumenty; sv. 67.
- Engelmann, Isa. Židé v Liberci: k dějinám obyvatel města pod Ještědem. Liberec: Kruh autorů Liberecka, 2007. 264 s. ISBN 978-80-239-9169-7.
- Feder, Richard. Židovská tragedie: dějství poslední. Vydání první. Kolín: Literární a umělecké sbírky města Kolína, 1947. 173 s., [7] l. obr. příl. Edice Lusk; sv. 6.
- Gebhart, Jan a Kuklík, Jan. Druhá republika 1938-1939: svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě. Vyd. 1. Praha: Paseka, 2004. 315 s. ISBN 80-7185-626-6.
- Gilbert, Martin. Křišťálová noc: předehra záhuby. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB/art, 2007. 286 s., [8] s. obr. příl. ISBN 978-80-7381-028-3
- Gobineau, Arthur de. O nerovnosti lidských plemen. Praha: Orbis, 1942. 2 sv.
- Janečková, Eva. Státoprávní uspořádání Protektorátu Čechy a Morava (1939–1945). Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. 242 s. ISBN 978-80-7380-419-0.

- Kárný, Miroslav. Konečné řešení: genocida českých židů v německé protektorátní politice. Vyd. 1. Praha: Academia, 1991. 182 s. ISBN 80-200-0389-4.
- Kárný, Miroslav. Konečné řešení: genocida českých židů v německé protektorátní politice. Vyd. 1. Praha: Academia, 1991. 182 s. ISBN 80-200-0389-4.
- Krejčová, Helena, Hyndráková, Anna a Svobodová, Jana. Židé v protektorátu: hlášení Židovské náboženské obce v roce 1942: dokumenty. Praha: Maxdorf, 1997. 491 s. Historia nova; sv. 11. ISBN 80-85800-82-9.
- Kuklík, Jan, Němeček, Jan a Šebek, Jaroslav. Dlouhé stíny Mnichova: Mnichovská dohoda očima signatářů a její dopady na Československo. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 390 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-18-6.
- Malamet, Ed. by H. H. Ben-Sasson. A., A history of the Jewish people. 11. print. Cambridge, Mass: Harvard Univ. Press. ISBN 06-743-9731-2., str. 418-420.
- Malý, Karel a kol. Dějiny českého a československého práva do roku 1945. 4., přeprac. vyd., V nakl. Leges vyd. 1. Praha: Leges, 2010. 640 s. Student. ISBN 978-80-87212-39-4.
- Maršálek, Pavel. Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945. Vyd. 1. V Praze: Karolinum, 2002. 347 s. ISBN 80-246-0302-0.
- Messadié, Gerald. Obecné dějiny antisemitismu: od starověku po dvacáté století. Vyd. 1. Praha: Práh, 2000. 317 s. ISBN 80-7252-038-5.
- Pasák, Tomáš a Pasáková, Jana, ed. Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945. Praha: Práh, 1999. 486 s., [48] s. obr. příl. ISBN 80-7252-017-2.
- Pasák, Tomáš. Pod ochranou říše. Praha: Práh, 1998. 429 s., [32] s. obr. příl. ISBN 80-85809-88-5.
- Pavlát, Leo, ed. Židé - dějiny a kultura. 4. vyd. V Praze: Židovské muzeum, ©2007. 160 s. ISBN 978-80-86889-59-7.
- Pěkný, Tomáš. Historie Židů v Čechách a na Moravě. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Sefer, 2001. 702 s. ISBN 80-85924-33-1.
- Petrův, Helena. Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941). Vyd. 1. Praha: Sefer, 2000. 175 s. Knižnice Institutu Tereziánské iniciativy; sv. 1. ISBN 80-85924-25-0.
- Petrův, Helena. Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2011. 262 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-19-3.

- Rothkirchenová, Livie. Osud Židů v protektorátu 1939-1945. Praha: Trizonia, 1991. 160 s.
- Seemann, Richard, ed. Cesta do Wannsee: konečné řešení takzvané židovské otázky a germanizace českých zemí. 1. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2008. 309 s., viii s. obr. příl. ISBN 978-80-86057-51-4.
- Schelle, Karel a Tauchen, Jaromír. Grundriss der Tschechoslowakischen Rechtsgeschichte. 1. Aufl. München: Dr.Hut, ©2009. 196 s. ISBN 978-3-89963-935-3.
- Schelle, Karel a Tauchen, Jaromír. Recht und Verwaltung im Protektorat Böhmen und Mähren. 1. Aufl. München: Dr. Hut, 2009. 124 s. ISBN 978-3-86853-052-0.
- Schelle, Karel et al. Protektorát Čechy a Morava - jedna z nejtragičtějších kapitol českých novodobých dějin: (vybrané problémy). Vyd. 1. Ostrava: Key Publishing, 2010. 139 s. ISBN 978-80-7418-052-1.
- Schmerling, Herbert a Utermoehle, Walther. Sicherstellung des jüdischen Vermögens. VIII. Teil, Die Versicherung unter Berücksichtigung der im Gebiete des Protektorates Böhmen und Mähren geltenden einschlägigen Judengesetzgebung. Prag: Verband der Sparkassen, 1941. 18 - [II] s.
- Tereziňské studie a dokumenty ... Praha: Academia, [1996, 1997, 1998, 2001, 2005]
- Winter, Zikmund. Kulturní obraz českých měst: život veřejný v XV. a XVI. věku. V Praze: Nákladem Matice české, 1890-1892. 2 sv. (xvi, 795; 902 s.). Spisy musejní; č. 163. Novočeská bibliothéka; č. 29.
- Zajíček, Karel. Československo a norimberský proces: hlavní dokumenty norimberského procesu o zločinech nacistů proti Československu. 1. vyd. V Praze: Min. informací, 1946. 405, [vii] s., [viii] s. obr. příl.
- Žemlička, Josef. Čechy v době knížecí: (1034-1198). 2., opr. a dopl. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 712 s. Česká historie; sv. 2. ISBN 978-80-7106-905-8.
- Židé v Čechách ...: sborník příspěvků ze semináře konaného ... Praha: Židovské muzeum v Praze, [2007]- .

2) Články v časopisech a sbornících

- Jana Svobodová. Postavení a osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939-1945: sborník studií. Praha: Maxdorf, c1998, s. 11-39. *Historia nova* (Prague, Czech Republic), sv. 12. ISBN 80-85270-76-5.,
- Friedmann, Franz. Právní postavení Židů v Protektorátu Čechy a Morava. In: Krejčová, Helena a Jana Svobodová. Židé v protektorátu: hlášení Židovské náboženské obce v roce 1942 : dokumenty. Praha: Maxdorf, 1997, s. 264-291. *Historia Nova*, sv. 11. ISBN 8085270676.
- Hahn, Fred. Židé a Druhá, Československá republika. *Střední Evropa: Revue pro středoevropskou kulturu a politiku*. 1994, 38,39/1994, s. 190-196.
- Hoffmann, Josef. Nové zákony a nařízení Protektorátu Čechy a Morava: 1939-1945. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart v Praze, 1939, ročník I-V.
- Hufnagel, H. Organisation der Verwaltung im Protektorat Böhmen und Mähren. *Böhmen und Mähren 1940*, č. 1
- Jurášek, Stanislav: Právní a hospodářské postavení Židů v Protektorátě Čechy a Morava, in *Právník, Právnická jednota*, Praha, 1940
- Komenského evangelická bohoslovecká fakulta. Sympozium, Smolík, Josef, ed. a Molnár, Amedeo, ed. Čeští evangelíci a toleranční patent: Sborník přednášek ze sympozia k 200. výročí tolerančního patentu [uspoř.] Komenského evangelickou bohosl. fak v Praze 22. a 23. května 1981. 1. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1982. 150 s. Kalich. Studie a texty Komenského evangelické bohosl. fak. = *Studia et textus curante J. A. Comenii facultate theologica*; Sv. 6.
- Milotová, Jaroslava. Heydrichova správní reforma v kontextu správněpolitického vývoje českých zemí v letech nacistické okupace. (Disertační práce). Praha, 1988.
- NA, fond ÚŘP, k. 2, vojenská správa, záznam z konference oberlandrátů XVI. armádního sboru z 31. března 1939
- NA, fond ÚŘP, k. 31, záznam politické správy přednesené vedoucím národnostně-politické skupiny úřadu říšského protektora, Hansem Blaschkem, o dvojím základu nacistické okupační politiky ze dne 2. května 1939.
- Odcházejí. In: *Večer*, č. 274, (20.10.1938), str. 2.

- Pojar, Miloš, ed. Stín šoa nad Evropou: sborník přednášek z cyklu uvedeného ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu 2000 až prosinci 2001. Praha: Židovské muzeum, 2001. 315 s. ISBN 80-85608-48-0.
- Rataj, Jan. Židovská menšina za druhé republiky. In: Židovská menšina za druhé republiky: sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007. V Praze: Židovské muzeum, c2007, s. 21-44. ISBN 9788086889528.
- Svobodová, Jana, ed. a Krejčová, Helena, ed. Postavení a osudy židovského obyvatelstva v Čechách a na Moravě v letech 1939-1945: sborník studií. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998. 225 s. Historia nova; sv. 12. ISBN 80-85270-76-5.
- Šišler, S. Příspěvek k vývoji a organizaci okupační správy v českých zemích v letech 1939-1945. In Sborník archivních prací. 1963, roč.13, č. 2
- Šišler, S. Studie o organizaci a působnosti nacistické okupační správy v českých zemích v letech 1939-1945. In Sborník archivních prací. ministerstvo vnitra, 1972, roč.22, č. 1

3) Internetové zdroje

- Analýza: Dějiny osídlení Židů v Čechách a na Moravě do roku 1848. Vobecká, Jana. Demografie [online]. 14.07.2006 [cit. 2013-12-06]. Dostupné z: <http://1url.cz/zFot>.
- Antisemitismus. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2013-09-27]. Dostupné z: <http://1url.cz/5FaF>.
- Antisemitismus: Historický vývoj antisemitismu. In: Www.Holocaust.cz [online]. 2001, 26. 9. 2011 [cit. 2013-11-02]. Dostupné z: <http://1url.cz/5Fa3>.
- Hallerová, Ludmila. Modlitby za Izrael - pokání z antisemitismu: Proč kající bohoslužby za 2 000 roků křesťanského antisemitismu?. In: Noemi - stránky pro nezadané křesťany [online]. [cit. 2014-01-05]. Dostupné z: <http://1url.cz/iFwf>.
- Hilsneriáda. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2013-11-11]. Dostupné z: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Hilsneriáda>.

- Historie Úřadu vlády České republiky od roku 1918: Mnichov a druhá světová válka 1938 - 1945. In: Vláda České republiky [online]. 2008 [cit. 2014-05-19]. Dostupné z: <http://1url.cz/cFgX>
- Leger, Karel. Podněcovatelé antisemitismu. Národní politika. 1932, 10. září 1932. Dostupné z: <http://1url.cz/IFVs>.
- Mnichov a druhá světová válka 1938 - 1945. In: Wwww.vlada.cz: Historie Úřadu vlády České republiky od roku 1918 [online]. 20.12.2008. 2008 [cit. 2014-01-17]. Dostupné z: <http://1url.cz/cFgX>.
- Národní souručenství. In: Klub vojenské historie Moravský Žižkov [online]. 2010 [cit. 2014-05-20]. Dostupné z: <http://1url.cz/VjHZ>
- Norimberské zákony (1935). In: Holocaust.cz [online]. 2011 [cit. 2014-06-23]. Dostupné z: <http://1url.cz/Yj3O>
- Milotová, Jana. Arizace: Příspěvek dr. J. Milotové na konferenci Fenomén holocaust. In: Holocaust.cz [online]. 2011 [cit. 2014-06-24]. Dostupné z: <http://1url.cz/gjsr>
- Pracovní právo v Protektorátu Čechy a Morava (1939 - 1945). In: Vojáček, Ladislav, Karel Schelle a Jaromír Tauchen. Vývoj soukromého práva na území českých zemí. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 863-877. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 427. ISBN 9788021060050., str. 876. Dostupné z: <http://1url.cz/Kjhj>
- Právní postavení Židů v Protektorátu Čechy a Morava. In: Holocaust.cz [online]. 2011 [cit. 2014-07-27]. Dostupné z: <http://1url.cz/ljCx>
- Programové prohlášení vlády. In: Wwww.vlada.cz [online]. 1938 [cit. 2014-02-17]. Dostupné z: <http://1url.cz/pFvu>
- Protižidovské memorandum profesních komor z 14.10.1938. In: <Http://www.lkcr.cz> [online]. 2010 [cit. 2014-02-19]. Dostupné z: <http://1url.cz/yFv5>
- Rys, Jan. Hilsneriáda a TGM: Ke čtyřicátému výročí vražd polenských [online]. Praha: v generální komisy u fy. A. Wiesner v Praze, 1939 [cit. 2013-11-11]. Dostupné z: <http://1url.cz/LFaP>.
- Tauchen, Jaromír. Diskriminace Židů v pracovním právu v Protektorátu Čechy a Morava. In: Cofola 2010: the conference proceedings. 1st ed. Brno: Masaryk

- University, 2010, s. 742-753. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, sv. 374. ISBN 9788021051515., str. 748. Dostupné z: <http://1url.cz/HjCU>
- Tauchen, Jaromír. Právní řád a publikace právních předpisů v Protektorátu Čechy a Morava. Academia.edu [online]. 2013 [cit. 2014-06-01]. Dostupné z: <http://1url.cz/Cj23>
 - Židé v Česku. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2013-12-07]. Dostupné z: <http://1url.cz/rF2a>.

4) Právní předpisy

- Nařízení protektorátní vlády o protektorátní příslušnosti ze dne 11. ledna 1941, č. 19/1941 Sb.
- Nařízení RP 12/39 ze dne 7.6.1939 o právu vydávati právní předpisy v Protektorátu Čechy a Morava.
- Nařízení říšského protektora o propouštění židovských zaměstnanců v protektorátu ze dne 23. října 1939.
- Nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku č. 14/39 ze dne 21. června 1939.
- Nařízení Vůdce a říšského kancléře ze dne 22. března 1939, k výnosu Vůdce a říšského kancléře v Protektorátu Čechy a Morava.
- Nařízení ze dne 7. června 1939, o zákonodárném právu v protektorátu.
- Opatření Stálého výboru č. 284/1938 Sb., o prozatímní úpravě některých otázek týkajících se advokacie.
- Prováděcí nařízení k zákonu ze dne 5. července 1941 o ochraně německé krve a cti.
- Prováděcí výnos k nařízení říšského protektora o židovském majetku ze dne 16. září 1940.
- Prováděcí výnos k nařízení říšského protektora o židovském majetku ze dne 10. července 1940.
- Prováděcí výnos říšského protektora k nařízení o židovském majetku ze dne 21. června 1939.
- Ústavní zákon č. 330/1938 Sb. z. a n., o zmocnění ke změnám ústavní listiny a ústavních zákonů republiky Česko-Slovenské a o mimořádné moci nařizovací.
- Vládní nařízení č. 14 o pobytu emigrantů z 27. ledna 1939.

- Vládní nařízení č. 219/1938 Sb., o dočasných omezeních v živnostenském a jiném výdělečném podnikání z 9. října 1939.
- Vládní nařízení č. 287/1939 Sb. ze dne 23. listopadu 1939, o dani z vystěhování.
- Vládní nařízení ze dne 17. července 1942 č. 260/1942 Sb. o zaměstnávání Židů.
- Vládní nařízení ze dne 20. dubna 1943 o opatřeních, jimiž se usměrňuje bytový trh.
- Vládní nařízení ze dne 4. července 1939 č. 136 Sb. o právním postavení Židů ve veřejném životě.
- Vládní nařízení ze dne 7. března 1942 č. 85 Sb., kterým se zavádí další předpisy o židech a židovských míšencích.
- Vládní nařízením č. 314/1940 ze dne 25. září 1940, o dani z obratu.
- Vyhláška revizního odboru protektorátního ministerstva financí ze dne 23. ledna 1940.
- Výnos Vůdce a říšského kancléře Adolfa Hitlera č. 75/1939 Sb., o zřízení Protektorátu Čechy a Morava ze dne 16. března 1939.
- Zákon č. 121/1920 Sb. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky.
- Zákon o říšském občanství z 15. září 1935 [Reichsbürgergesetz (RGBl. 1935 I S. 1146)].